

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXII. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1892. November 3.

44. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY ÍVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

A magántanításról.

A pedagogia egyik alaptétele, hogy a fejlődő ifjú elmét magára hagyni, nem kell, nem szabad, hanem gondos vezetés alá véve, meg kell neki mutatni az utat, melyen a szép, és nemes vég-céljához helyes irányban és módon haladhasson. Ez a végcél pedig, középiskoláról szólva, nem egyéb, mint az általános műveltség, melyet a középiskolában a növendéknek el kell sajátítani, hogy akár felsőbb intézetekbe, akár nyilvános pályára lép, legyen alapja, mely létezését biztosítja, és tovább-fejlesztéséhez szükséges. Bár ezen szempontból nem fogadhatom el azon pedagógusok nézetét, a kik a középiskolát általában a felsőbb tanintézetekre való előkészítőnek tartják, mindazon által meg vagyok győződve, hogy a középiskolát végzett ifjak legnagyobb része keservesen fogja érezni a szakképzésre szükséges alap hiányát. Pedig, természetes, hogy a középiskola az említett cél mellett, semmiféle szakműveltséget nem adhat. Nem tagadható azonban, hogy némi útba-igazítás és tájékoztatás a magasabb intézetekről, a szakképzés tanmódjáról, anyagáról és menetéről nem volna szükségtelen és haszontalan. Az az ifjú, ki a középiskolában megszokta, hogy kötelességének mindig eleget tegyen, kinek lelkébe úgy szólván, belenőtt a munkára való kedv és vágy, bizonyos elkeseredéssel tapasztalja, midőn pl. egyetemre megy, hogy tudása mily korlátolt, mily elenyésző csekély az ismeretek azon kimeríthetetlen tárházához képest, mely mindjárt az első, vagy második egyetemi előadás után előtte föltárul; bizonyos csüggedés szállja meg a törekvő ifjú elmét, ön-bízalma megcsappan és kishitüvé lesz. Egyetlen mód van ennek elkerülésére. Erről akarok szólani.

Az általános műveltséget, melyet a középiskolai útasítás föladatúl tűz ki, úgy kell értelmezni, hogy a középiskola feladata, a növendéknek önálló gondolkodásra szoktatni, hogy ne csak meg-

tanulja azt az anyagot, melyet eléje adnak, hanem asszimilálva, saját eszének vegykonyhájában a többi meglevő képzetekkel, fogalmakkal, szóval, a tudat tartalmával összehasonlítva, egyezéseket és különbségeket, eltéréseket konstatálva, egészen sajátjává tegye, s mint egészen a magáét tálalja fel. Ez a cél, magában véve, nem is oly nehéz, hogy a középiskola megvalósítani, ne tudná. Hiszen, magában az emberi elmében megvan az a tulajdonság, hogy bizonyos kutató ösztönnél fogva, keresi a tünetények, benyomások okát, reflektál a körülötte történő dolgokra, és ez nagyban megkönnyíti a középiskolának a kitűzött cél elérését.

Azt tapasztaljuk azonban, hogy a középiskola célja még sem mondható teljesen elértnek és betöltöttnek; a növendékek nagy többsége, midőn a középiskolából kikerül, nem tud szubjektív módon gondolkodni, a benyomásokra reflektálni. Ennek a tüneténynek, (mely főképpen felekezeti iskoláinkban nyilvánul) nézetem szerint, egyik igen nevezetes okozója más, egyebek között, a magántanítói rendszer. Jeles tanférjak, kiknek nézeteivel ellentétbe nem jöhetünk, vitatkoztak már arról: hogy ez az intézmény, pedagogiai szempontból, helyeselhető és fentartandó-e, vagy pedig határozottan hátrányos? Itt csupán abból a szempontból akarjuk tárgyalni a dolgot, a melyet a fönnebbieken kifejtettünk, tudniillik, hogy a növendék önálló gondolkodásának útját állja a magántanítói rendszer.

Református intézeteinkben ős-időktől fogva fennáll az a szokás, hogy a középiskola (sőt még a népiskolának is) ifjabb növendékei a nagyobbak felügyeletére és vezetésére bíznak. Ezen felügyelők, korrepetitorok feladata az, hogy megmutassák, megmagyarázzák a növendékeknek azt, a mit a tanár, vagy tanító előadásából akár figyelmetlenség, akár más okok miatt meg nem érthetett.

Én meg vagyok győződve, hogy mindaddig, a míg a korrepetitor ily értelemben tölti be fel-

adatát, addig nincs baj a dologban. Hiszen, a kiindulási pont éppen az volt, hogy a gyöngye, fejletlen ifjú elmét nem szabad vezető nélkül hagyni. Csakhogy ez a tétel még nem teszi szükségessé a magántanító működését. Kérdés, ugyanis, hogy egyáltalában szükséges-e a rendes osztálytanító, vagy tanítók mellé még egy magán-tanító is? A népiskolában jó szolgálatot tesz a korrepetitor a gyermeknek, ha nem csak tanítja, de növeli is őt; tehát, itt ha szükségesnek nem is, de minden esetre hasznosnak mondhatjuk. A középiskolában azonban ez intézmény alapját nem főképpen, vagy nem kizárólag ily pedagógiai elvek képezték. Nagy befolyással volt, különösen felekezeti iskoláinkban, ez intézmény létesítésére és rendszeresítésére az a szempont, hogy a felnőttébb ifjúságnak alkalom adassék némi mellék-keresetre, melylyel magán, anyagi helyzetén segíthet, és mely hozzá legjobban illik. És tapasztalásból tudom, bármily rövid is az, hogy a korrepetitorok nagy része ezen szempontból fogja föl a dolgot és nem azt nézi, hogy bizonyos mértékig felelős a reábízott növendék előmeneteleért, hanem első sorban azt, hogy mennyi a honorárium, megérdemli-e a fáradságot, vesződésget?

És így a nélkül, hogy komolyabb hivatást teljesítene, csupán a lecke-fölkérdést tartja kötelességének, de hogy a növendék, és itt gimnáziumi tanulókról szólok, kitől bizonyos értelmi magasabb fejlettség megkívánható, értette-e, a mit elmondott, azzal nem törődik. Így a növendék sem sokat törődik azzal, hogy lehetőleg a dolog velejére tapintson, hanem megbízik magán-tanítójában. Ez lassankint rávezeti arra, hogy a mit a feladott leckéből nem ért, azt megkérdezi tanítójától; a korrepetitor pedig elég tapintatlan legtöbbször, hogy megmondja neki, a helyett, hogy gondolkozását irányozva, révezetné magát a növendéket az ismeretlenre. De hát, ahhoz is érteni kell. Hanem, a növendék így hozzá szokik, hogy feladatait nem maga, hanem privat-tanítója készíti el; a latint az fordítja le neki, számtani, ábrázoló geometriai, és egyéb fogalmazási feladványait nagyrészt privat-tanítója készíti el, ő pedig legtöbbször nem érti. Így csak természetes, hogy a mi kis behatóbb kutatásra törekvő ösztön, feltalálási ügyesség a gondolkozásban megvolt a növendékben, az is elvész és a gyakorlás hiánya miatt elpusztul. Megtörténhetik, hogy kitűnő memoriája van és nagy szorgalmat is fejt ki, de kiképzése bármily nagy tudós mellett is, hiányos és egyoldalú, mert okoskodni, a tudat tartalmából is-

meretlen, szubjektív igazságokat következtetni, nem tud. Hogy is tudjon, mikor az elme tehetéseinek ez az oldala el volt hanyagolva és önmagától nagyon kevésre mehetett. Revertitur, unde exorsa est oratio. Ebből pedig az következik, hogy a magántanítói rendszer, úgy a mint most felekezeti iskoláinkban fennáll, nem hogy üdvös volna, sőt sok tekintetben hátrányos, úgy a növendékre, mint a közoktatásra nézve.

Azért nem mondhatjuk, hogy egyáltalában mindig és mindenütt szükségtelen a privat-tanító. Mert, bár igaz, hogy a hol van tehetség, a mellé bővebb kommentár nem kell, ott az elme, bár lassankint, de mégis kifejlődik; a hol pedig nincs tehetség, ott nincs az a privat-tanító, a ki többre vihetné: mindkét esetben fennáll mégis annak a lehetősége, hogy hasznos lehet a magántanító és ez a lehetőség az, ha nem csak tanít, de főleg nevel. Már pedig a középiskolai privat-tanítók, nem csak hogy nevelni, de még tanítani sem tudják a növendéket. Ez újabb ok arra, hogy ez intézményt felekezeti iskoláinkból eltöröljük.

Pedig, már annyira szokássá vált, hogy nem is gimnázista, a kinek privat tanítója nincsen. A szülők a beiratásnál gondoskodnak, hogy a növendék privat-tanítót kapjon, akár van rá egyenes szüksége, akár nincs. És teljesen megbízik a privat-tanítóban, úgy, hogy a növendék gyenge előmeneteleért őt hibáztatja. Nem éppen jogos ez a hibáztatás, de mindenesetre van némi alapja, különösen az olyan privat-tanítókkal szemben, a kik csak kenyér-keresetből vállalnak tanítványokat. Természetes, hogy a lelkiismeretes magántanító működése sok tekintetben üdvös is lehet a növendékre, de azért nagy hátrányai mellett, még sem vezet célhoz.

Mind az által, a kiindulási pontot szem előtt tartva, úgy véljük, hogy az intézetek előljáróságának még sem kell egészen kibocsátani kezükből ezt az ügyet, hanem a hol szükségét látják, gondoskodniok kell a növendék számára korrepetitorokról. A mely tanuló akár erkölcsileg, akár előmeneteleért illetőleg, kórtüneteket mutat, annak ügyét az intézet vegye kezébe s gondoskodjék alkalmas gyógyszerrel. Így sok bajnak elejét lehet venni, mert minden lelkiismeretlenség előre ki van zárva, ha a felnőttébbek közül erre a célra alkalmas ifjak választatnak ki, kik bizonyos mértékben megtiszteltetésnek és kitüntetésnek tartják, hogy ilyennemű működéssel bizattak meg. Természetes, hogy az ellenőrzés itt is szükséges.

Ha a választott és a növendék mellé adott privat-tanító talán a növendékben rejlő szubjektiv okokból nem képes feladatát betölteni, akkor más orvosságról kell gondoskodni. Mindenesetre meg lesz ennek a rendszernek a mostani felett az az előnye, hogy először nem gyógyítjuk azt a testrészt, mely egészséges; másodszor: megkíméljük a szülőket felesleges kiadásoktól; és harmadszor: még is több eredményt tudunk fölmutatni. Itt az ideje, hogy szakítsunk oly intézményekkel, melyek idejüket multák, vagy pedig azokat a nevelés-oktatás-tudomány mai álláspontjához mérve, átalakítsuk.

A tanügyi előadó évi Jelentése.

(Vége.)

Az alapítók és adományozók áldott sorait az idei év is gyarapítja.

Nagy-Enyeden néhai b. e. Imre Lázár és még elő neje, Farkas Teréz, már tavaly jelzett alapítványára vonatkozó okiratok már az intézet birtokába kerültek. A tekintélyes alapítvány csak a nemes szívi özvegy, istentől minél tovább nyújtott, áldásos életének befejezése után nyílik meg az alapítók rokonainak gyermekei, ezek nem létében, két jó magaviseletű, vallási és nemzetiségi különbség nélkül választandó tanuló fölsegelésére.

Özv. Zudor Jánosné, szül. Jabloncay Klára, legszebb férfi korában elhalt fia, Zudor Ákos emlékére, 500 frtot tett le ez intézetünknel, hogy annak évi kamataival egy magyar származású, ref. vallású gimn. tanuló, vagy theologus gyámoltassék. Egy később kelt hagyomány-levél halála után fenmaradó vagyonát is e célra rendelé.

Dezso Zsigmond, főerdész és neje, a szükölködők sorsán enyhítő jótéteménnyel kerestek nemes enyhülést megsebzett szülői szívek mély fájdalomában. Feledhetetlen fiok emlékére, kit a gondviselés elszólított, mielőtt zsenge lelke az iskolai életet izlelhette volna, följánlották egy szegény tanuló ebédjének költségeit a lefolyt tanév elcjtől számított tizenkét évre, a mennyi idő alatt elhunyt kedves gyermekük az elemi és középiskolai tanfolyamot végezte volna.

Kolozsvártt, Szarvady Károly, nyug. megyei tisztviselő, végrendeletileg a kollegiumot tette vagyona örökösévé. A hátra hagyott vagyon értéke körülbelül 10,000 frt. megterhelve 400 frt. évjáradékkal, két rokon részére. A járadékok megszüntével, a kamatok szegény jó tanuló növendékek fölsegelésére fordítandók.

Hóry Béla, Kolozsvármegye árvaszéki elnöke, s a kolozs-kalotai egyházmegye algondnoka, Hóry Zoltán elhalt tanuló fia emlékére 150 frt. alapítványt tett, (három darab ötven-ötven forintos «Kolozsvári keresk. bank» részvényben) melynek jövedelméből az alapító-levélben megszabott készpénz-részlet a kolozs-kalotai ev. ref. egyházmegyei papok fiainak, vagy árváinak adandó jutalmul.

Székelyudvarhelyt az alapítványok száma a lefolyt évben egy igen szép célu adománnyal szaporodott. A

kollegium egykori növendékei, kik az 1866. évben állották ki az érettségi vizsgálatot, huszonöt éves találkozásukat azzal tették örök-emléküvé, s gyümölcsözővé, hogy az Alma Mater iránt való hálából egy 200 frtos alapítványt ajánlottak fel a szükös anyagi viszonyok közt levő kollégiumnak, a nyolcadik tanári szék felállításához szükséges összeg első alapjául, magvául.

Zilahon, helybeli kereskedő, Bikfalvy Ferenc úr, elhunyt neje emlékére, «Bikfalviné, Sebes Minka-alapítvány» címen 600 frtos jótékonycélu új alapítványt jelentett be oly kikötéssel, hogy e tőke addig növeltesék kamataival, míg tiz szegény sorsu jó magyar tanuló élelmezési költségeit fedezni, képes lesz.

Szászvároson a kollegium nagynevi újjáalkotója: gróf Kuun Kocsárd, főgondnok úr ő méltósága, tizezer forint alapítványt tett a kollegiumi szegény tanulók részére felállítandó konviktus alapjára. Ő méltóságátul megszokta már egyházunk és nemzetünk, hogy nemes szívének sugallatát követve, év-év után, sőt nap-nap után meghozza nagylelkü áldozatait a közjó oltárán, azonban ez alapítvány örök bizonyítéka lesz ő méltósága nem csak mélyen érző nemes szívének, hanem magas hazafias érzékének is, melynél fogva nem csak ad bőkezűen, hanem ad mindig oda, a hol a szükség legnagyobb, s a hol az elhelyezett fillérek a legbusásabb kamatokhozhatják a hazafias közművelődés javára.

Ugyancsak gróf Kuun Kocsárd, ő méltósága, ezer forint alapítványt tett regále-papirban az alapító-levélben név szerint felsorolt szászvárosi iparos polgároknak az ev. ref. Kún-kollégiumban tanuló jó magaviseletű és előmentelű fiú-gyermekei, avagy fiú-ágon leszármazó utódai javára.

E kegyeletes tények felsorolása után, melyekről a főtiszt közgyűlés áldásra emelt kezekkel veszen tudomást, be is fejezhetném igénytelen jelentésemet, ha tudatom látópontjában nem élne, s nem nyugtalanítana az «egységes középiskola» kérdése, mely egy idő óta feszült várakozásban tart mindnyájunkat.

Úgy vagyok e kérdéssel, mint van a sok természetudós az elzászi meteorkövel, melyre irva van, hogy: «De hoc lapide multi multa, omnes aliquid, nemo satis.»

Az «egységes középiskola» eszméjéről is sokan sokfélét beszélnek, mindenki mond valamit, de senki eleget.

Tudjuk, hogy a közoktatási miniszterünk a középfoku oktatás körében a szervezet alapos átalakítását tűzte ki feladatául és kiadta a jelszót, mely a tervezett reform-alapeszméjét, s irányát megjelölné. E jelszó az «egységes középiskola».

Most, a csaknem két év óta folyó, meglehetősen meddő viták után, bátrabban feltehetjük a kérdést, mint kezdetben: ha vajjon «egységes középfoku iskola» minálunk szükséges-e? Nem utánozzuk-e ebben is valamelyik nagy állam reform-törekvéseit, hol egészen mások a középfoku oktatás komplikációi, s ennél fogva, mások a reform-mozgalom motorai is?

E tekintetben azon ország viszonyai tájékoztathatnak bennünket, melyekben a reform-mozgalom nagy hullámokat vet föl. Kisebb államok kísérletei, valamint Anglia teljesen elütő viszonyai itt nem jöhetnek tekintetbe. De a francia és az olaszországi viszonyok sem irányadók e részben, mert Olaszországban a gyökeres szervezeti reform

kérdését, a közoktatásügy vezetőinek eredménytelen fáradozásai után, a jövőnek tartották fenn; Franciaországban pedig éppen a legújabb időben nem az «egységes iskola», hanem a középfokú iskolák «különfélesége» volt a tanügyi politika jelszava. (Lásd, Budapesti Szemle, 1890. I.)

Hátra van tehát a reform tulajdonképpeni színhelye: Németország, melyet mi különös előszeretettel, s éppen az egységes középiskola kérdésében is utánozunk. Bizony, csak utánozzuk az «egység» elméletének országát, még pedig a nélkül, hogy a mozgalom németországi motívumai nálunk megvolnának, s minket reformra kényszerítenének.

Nálunk a napirendre kerített reform-mozgalom vezető szempontjai, az egységes általános műveltség eszméje, a humanizmus és realizmus harcában felmerülő igények kiegyenlítése oly intézményben, mely a két irányzat elemeit összhangzó kapcsolatba hozza; nemkülönben a pályaválasztás késleltetésének követelménye, melyre a magyar közoktatásügyi miniszter többször utalt. Németországban a reform-mozgalomnak egészen mások az indító okai. Németországban a középiskolák sokfélesége és különösen a reál-gimnázium helyzete a legnagyobb jelentőségű. Ezt megtudhatjuk az «Einheits Schulverein» tárgyalásaiból és irataiból. Ez az egyesület nem a teljes egyformaság szószólója, az üdvösséget nem keresi a bifurkált, trifurkált, vagy quadrifurkált egységben. Nem tűzi ki célul a teljesen egységes általános műveltség létesítését. Céljai megállapításában nem jelszavakból és homályos általános eszmékből indul ki, hanem a tényleges szükségletből, t. i. az iskolaszervezet nagy fokú speciálizációjából és a reál-gimnázium helyzetét tarthatatlannak tekinti, de a gimnázium mai rendszerét sem helyesli. Egy új, a kor szükségletének, igényeinek jobban megfelelő gimnáziumot tervez, mely az összes főiskolai tanulmányokra képesítő, valóban egységes műveltséget nyújtson, de a más irányban előkészítő és képesítő reálintézeteket fölöslegessé nem teszi. Alaposan tévednének, ha azt hinnék, hogy a német birodalom egységesítő (uniformizáló) törekvése meg akarná a reáliskolát szüntetni. Ellenkezőleg, abban a meggyőződésben él, hogy a sokféle módosítások és engedelmények által eredeti jelleméből kivetkötött reáliskolát vissza kell adni eredeti rendeltetésének, mely az egyetemi tanulmányokat nem követelő gyakorlati életpályákra képesít és egyszersmind előiskolája gyanánt szolgál a szakiskoláknak.

Ha szemügyre vesszük hazai tanügyünk fejleményeit, ha összehasonlítjuk középfokú oktatásunk viszonyait a németországi viszonyokkal: első tekintetre konstatálhatjuk, hogy azok a sajátlagos motívumok, melyek Németországban a reform-mozgalmat indokolják, nálunk egyáltalában nem szerepelnek. Középiskolai szervezetünkben nem látjuk azt a nagyfokú specializációt, a középiskola hétféleségét, mely odakünn a szóban forgó mozgalom egyik oka. Reál-gimnáziumunk sincs. Mire való volt, tehát, fölizgatni hazánk tanügyi köreit a német reform-törekvésekkel és tán be sem váltható ígéretekkel? Mert, nézetem szerint, beválthatatlanok azok az ígéretek, melyeket közoktatásügyünk jelenlegi minisztere az egységes iskola enquétjén tett, hogy készen van a terve, csak a közvélemény approbációja után puhatóldzik. Hiszen, a németországi hasonló mozgalom minden izébe arról ta-

nuskodik, hogy a valóban érzett szükségletekből kiinduló reform elvei lassan kristályosodnak ki; hogy elveken alapuló általános szervezeti tervnek ideje még nem érkezett el. E téren a szakkörökben uralkodó nézetek is fontos elvi kérdésekben annyira eltérők, hogy egy új rendszer alapelvei iránt megállapodás a legközelebbi jövőben nem várható.

Mind a mellett, úgy látszik, hogy nálunk az «egységes iskola» eszméjének hívei holmi varázserővel rendelkeznek, melylyel a gyökeres átalakítással járó bonyodalmakat könnyű szerrel legyőzni vélik.

Ugy látszik, továbbá, hogy egyházunk legfőbb törvényhozó testülete érzi e varázserő hiábanvalóságát, azért nem elegendett eddigelé a reform-mozgalom küzdelmeibe, azért nem vett róla tudomást sem adminisztratív, sem törvényhozói fórumain. Máskint alig is volna érthető az a megdöböntő hallgatás, melylyel az egész kérdés iránt viseltetik. Csak föl nem tehetjük a magyarországi ev. ref. egyház zsinatjáról és egyetemes konventjéről, hogy végkép lemondjon a tanügyi szervezés megalkotásának jogairól s hogy csupán adminisztratív teendőket végezzen szép számu középiskolái irányában. Hinni akarjuk, és hisszük is, hogy a folyamatban levő zsinat f. é. novemberi, utolsó ülés-szakában, melyre a tanügy kitűzve van, meg fogja adni magyarázatát a konvent eddigi hallgatótagjának, ki fogja elégiteni bölcs határozatait által várakozásunkat és a mi legfőbb, ki fogja szabadítani az ev. ref. középiskolákat a lebegő helyzetből, mely illuzoriussá teszi nem csak nálunk, hanem az állami középiskoláknál is a legszentebb törekvéseket.

Bizony, nagy és nehéz feladatok várnak a zsinatra s egész egyházunkra! Lesz-e elég bölcseségünk, bátorságunk s áldozatkészségünk a feladatokhoz? Lesz-e hozzá erőnk? Én szeretem hinni, hogy az állam és egyház nem fognak egymással szemben állani, mint ellenségek. Céljuk nem különbözik; mindegyik jó középiskolákat akar s ebben egymást inkább segítniök kell, mint bizalmatlansággal és féltékenységgel kísérni. Adja isten, hogy úgy legyen!

Az Igazgató-Tanács évi jelentése.

(Folytatás.)

11. csapói egyházközségünknek az ugrai egyházközséggel való társítását engedélyeztük, s az így módosult papi, valamint kántor-tanítói díjleveleit, 251—92. sz. alatt megerősítettük;

12. deésaknai egyházközségünknek magasabb kepe kirovása következtében 37 frt. 58 krral emelt kántori díjlevelét helybehagytuk 363—92. sz. alatt;

13. magyar-décsei egyházközségünk papi díjlevele mely a terménykepe készpénzre való változtatásával módosult, megerősített 372—92. sz. alatt;

14. székely-udvarhelyi egyházközségünk határozata, mely szerint papjának fizetését 1000 frtban és s. papjának 600 frtban állapította meg, jóváhagyatott 472—92. illetve, 1564—92. szám alatt;

15. közép-ajtai egyházközségünknek, a kepeváltás engedélyezése folytán, módosult új papi és énekvezéri

dijleveleit 491—92. szám alatt megerősítési záradékkal láttuk el;

16. bölöni egyházközségünknek a nyug. pap elhalálozásával megváltozott papi díjlevelét 492—92. szám alatt helybehagytuk.

Ugyancsak megerősítettük:

17. a szászvárosi egyházközség második papi s dr. Bartók György aa. nevére kiállított új díjlevelet 575—92. szám alatt;

18. a pele-érkörös-szeődemeteri körlelkészség újra szervezése folytán módosult körlelkészi, és a szeődemeteri levita-tanítói díjleveleket 590—92. sz. alatt;

19. a m.-köblösi egyházközség új papi díjlevelét 830—92. szám alatt;

20. a szent-margitai pap-tanítónak az eddig fizetett fapénz és napszám-járandóság megváltása következtében változott díjlevelét 688—92. sz. alatt;

21. magyar-décei egyházközségünk tanítójának, a termény-kepe pénzzé változtatása s a nyug. tanító halála folytán, 500 frtra emelkedett fizetéséről szóló díjlevelét 726—92. sz. alatt;

22. m.-hermányi egyházközségünknek egészen a régi alapon kiállított új díjlevelét 790—92. sz. alatt;

23. köpecsi egyházközségünk segéd-tanítójának 130 frt. fizetés-emeléssel kiállított díjlevelét 795—92. sz. alatt;

24. m.-kályáni egyházközségünknek a pap-tanító állomás kettéválasztása folytán szervezett új tanítói állomás részére kiállított díjlevelet 222 forint becsértékben 964—92. szám alatt;

25. a segesvári körlelkész részére kiállított s 850 frt. fizetést kitüntető díjlevelet 1105—92. sz. alatt;

26. a mocsolyai egyházközség kántor-tanítójának magasabb kepefizetési kötelezettség elvállalása folytán 416 frt. 90 krra emelkedett díjlevelét 1153—92. sz. alatt;

27. a n.-somkúti főkegyházközségnek leány-egyházközséggé történt alakulása engedélyezettvén, a beszolgáló pap részére megállapított fizetést kitüntető díjlevelet 1175—92. szám alatt megerősítettük;

28. jeddi egyházközségünk kántor-tanítójának a kepezők számának emelkedésével módosult díjlevelét 221 frt. értékben, 1180—92. sz. alatt jóváhagytuk;

29. kakasdi egyházközségünknek magasabb rovatal kivétele által 70 frttal javult kántor-tanítói fizetéséről kiállított díjlevelét, 1181—92. sz. alatt megerősítettük;

30. hosszufalusi egyházközségünk lévitájának új díjlevelét, mely a termény-kepe pénzzé változtatása folytán módosult, 475 frt. becsértékben, 1506—92. szám alatt helybehagytuk;

31. kidei körlelkészségünknek újonnan készített s a 100 forint konventi segélyt is föltüntető papi díjlevelét, 1961—92. sz. alatt, 525 frt. 63 krrban megerősítettük;

32. a fehér-nyikóvölgyi körlelkészség díjlevelét 451 frt. 35 krrban, 1946—92. szám alatt megállapítottuk;

33. 2148—92. szám alatt a csikszeredai körlelkész részére kiállított díjlevelet hagytuk jóvá;

34. küküllővári körlelkészségünknek, a 100 frt. miszszioi segély fölvételével módosult díjlevelét 993—92. sz. alatt megerősítettük;

35. nagyteremi egyházközségünk papjának a ter-

mény és napszám-kepe megváltása következtében módosult díjlevelét 1574—892. sz. alatt megerősítettük;

36. m.-hidegkúti egyházközségünk lévitájának a kepefizetők számának emelkedésével 87 frt. 33 krról 150 frt. 90 krra javult fizetését föltüntető díjlevelet 2172—892. sz. alatt megerősítettük.

Ugyancsak a főt. egyházkerületi közgyűlés jóváhagyásától föltételezetten tettük a következő intézkedéseket.

1. Görgényi és küküllői egyházmegyéink özvegyárvai gyámintézeti újra készített szabályzatait 1928—1892. illetve, 3456—1892. sz. alatt jóváhagytuk;

2. hilibi és gelencei szórványaink hovatarozandósága ügyében a jelzett egyházközségeket maguknak vindikáló k.vásárhelyi és zabolai egyházközségek indokait meghallgatva, Ig.-Tanácsunk a Zabolához való tartozást állapította meg;

3. a küküllővári körlelkészség szervezése alkalmával kitünvén az, hogy Zsidve községben több mint tizen-négy hívünk lakik s ezen község még sincs egyik egyházközségünkhez sem beosztva: Ig.-Tanácsunk 284—91 szám alatt elrendelte, hogy zsidvei szórványunk a bethlenszt.-miklósi egyházközséghez affiliáltassék.

(Vége következik.)

Külföldi egyházi szemle.

Széles Németországon nagy mozgalmat idézett elő Harnack, berlini tanár legújabb kísérlete az apostoli hitvallás liturgiális érvénye ellen; még a legkisebb lelkész-értekezletek sincsenek érdeklődés nélkül e kérdés irányában. Nem is lehet csodálni, mert ez az apostoli hitvatvallás mindenütt nagy használatban van a német egyházban, kitartással védtek azt mindig a folyton megújuló támadások ellen, s főleg azóta, mióta a svájci reformerek egészen kihagyták az isten-tisztelet alkotó részei közül. A mint látszik, most sem engednek, s nem hagyják, hogy e régi, kipróbált hitvallást egy könnyedén megsemmisítsék. Harnack kijelentésére, hogy az egyházban nincs égetőbb kérdés, mint ezt a már merőben elavult ereklyét eldobni, s különösen végképp kihagyni azt a részt, hogy fogantatott szentlélektől, stb. Egymás után emelik fel szavukat, s mivel Harnack még tanítványait is bevonta a küzdelembe, mert felhívta, hogy hassanak minden erejökkel az elejtés keresztyénvitelére, ezzel szemben sürgetik a theol. képzés nagyobb ellenőrzését. A többek közt, legközelebb a porosz. u. n. August-Conferenz-lutheránusok tették közzé manifesztációjukat, melyben kijelentették, hogy minden kísérlet az apostolikum ellen Jézus egyházának arculcsapása, hogy ezután nagyobb figyelmet kell fordítani a tanárok beállítására, az ifjúságra való hatáskorra, a theologusok kiképzetésére, s végül, hogy a megtámadott kifejezéseket az egyház valóságos fundamentumának tartják, a melyben a világi bölcsesség minden időben meg fog botlani. Természetesen, Harnack sem maradt hallgatagon ezekre a támadásokra. Tudományosan is kilépett, s főleg azt bizonyította, hogy az u. n. apostolikum csak az V-ik századból származik, egy gall hitvallás volt az ősanja, az V-ik századig egy más hitvallást használtak, de a mely a közkezen forgásból kiszorult. Egyebet, azonban, nem tudott, mondani. Hallgatnia kellett, midőn a történetet tárták fel előtte, s bizonyították, hogy megújult támadásai csak keresztyén-ellenes

érületéből származnak. Mi lesz a mozgalom vége, még ma nem biztos; de hogy mind ezek a dolgok a mi szemünkkel nézve, nagyon szomorú dolgok, az bizonyos. Az jó, ha vizsgálat alá veszik a múltat, mert a haladás lehetőségét a kétkedés szelleme biztosítja, s olyan érettségre, melynek megíngthatatlan alapja van, feltétlen szükségünk van; hanem olyan kérdéseket bolygatni meg, időszerűség, követelés nélkül, melyeket a századok szenteltek meg, s a milyeneket, hogy rá biztosan tudjunk építeni, csak azok nem ismernek el, kik a fejlődésnek anarkhista ellenségei, ezeket folyton és folyton felizgatni, nem szerencsés lépés, nem komoly foglalkozás.

Hogy Harnacknak nincs igazsága, az tény; hogy merő negativizmussal Krisztus egyházát soha sem fogjuk szilárddá tenni s egyetlen léleknek sem adjuk meg az égi béke harmatát, s azt az üdítő balzsamot, mely meggyógyítja a sebzett sziveket, azt mindenki belátja, a ki beismeri, hogy a vallásos hit és érzék az évezredek kísérlete dacára sem tudott elenyészni az emberek lelkéből; csak az a megfoghatatlan, hogy Harnack ellenfelei elfeledik, a mit Salamon tanácsol a Pred. 9, 23. 10, 18.-ban; ért volna-e valamit a hitvallók, s a vértanúk áldozata, ha Celzus támadása csak egy lelket is eltántorított volna?

T Á R C A.

Bod Péter idejében és most.

Előre bocsátom, hogy miként keletkezett e dolgozat. Bod Péter «Historia Hungarorum Ecclesiastica» című munkájában lapozgattam, melynek kéziratát nem régen fedezték fel, s nyomatták ki Hollandiában, midőn abban véletlenül egy kimutatásra találtam, melyben Bod Péter előszámlálja, hogy idejében mely egyházmegyék voltak Erdélyben, és mely egyházközségek alkották az illető egyházmegyéket. Összehasonlítás kedvéért, elővettem egyházkerületünk folyó 1892. évi Névkönyvét. Így keletkezett a jelen dolgozat.

«A református egyházközségek feje Erdélyben régi törvény és szokás útján egy püspök és tizenhat esperes, kik saját megyéikben, mint különböző tartományokban, az egyházközségeket gondozzák és azok dolgait igazgatják», írja Bod Péter. Azután, megjegyzi, hogy ő a neveket azon sorban írja, a mint azokat az illető esperesektől kapta, vagy jegyzőkönyvekből kiírta, és megkezdi az esperességek előszámlálását azon rendben, melyben, úgyancsak Bod szavaival, «előszámláltatni szoktak.»

Elő a hunyadi esperesség, mely nevét Hunyadváráról és városáról kapta. Az egyházközségek sorja

1. Hunyad, város és vár, nevét Hunyadi János erdélyi vajda és Magyarország kormányzójától kapta. Birták az Enyingi Török, Bethlen, Tököli, Zolyomi családok, végre a kincstár, ott vasbányák vannak. Hosdát. 3. Rákosd. 4. Al-Pestes. Leány-egyházközségei: Tamástelek, Fel-Pestes. 5. Losád. Leány-egyházközsége Piski. 6. Pád, a Barcsai-családé. 7. Bátsi. Leány-egyházközsége: Batiz. 8. Kitud. Leány-egyházközségei: Szent-György, Batzallár. 9. Zeikfalva, a Zeyk-család birtoka. Leány-egyházközsége: Rus. 10. Oláh-Bretje. Leány-egyházközségei: M.-Bretje, Várallya. 11. Farkadina. Leány-egyházközségei: Tustya, Reketjefalva, Demsus. 12. Pestény. Leány-egyházközségei: Osztro, Brázova. 13. Bojesd. Leány-egyházközségei: Fejéruz, Borbátuz, Felsőszállás-Pataka, Pus, Untsukfalva. 14. Hátszeg, város, hol hajdan híres iskola volt. Leány-egyházközségei: Nalátz, Vád, Boldogfalva, Totesd, Alsó-Szilvás. 15. Galatz. 16. Klopotiva. Leány-egyházközsége: Malomviz. 17. Al-Gyógy, hol meleg források vannak. 18. Bábolna, a Nalátzi-családé. 19. Folt, a Bethlen-családé. 20. Rápol. 21. Kéménd. Leány-egyházközségei: Haró, Arany. Déva, város és vár, régen híres iskolája volt, két papja; nevét Diva Fausztináról kapta. 23. Solymos. 24. Németi, a Gyulai grófoké. 25. Illye, város. Nem rég a templomot és papi-lakot elfoglalták a római katolikusok. Leány-egyház: Lesnek, Gu-

rafiada. 26. Ribitze, leány-egyház. Brád, bányaváros és Krisztyor. 27. Körösbánya, bányaváros.

Jelenleg van a vajda-hunyadi egyházmegyében huszonegy anya-egyházközség. Megsemmisültek: Pad, Farkadina, Galatz, Bábolna, Folt, Kéménd, Ribitze, Bojesd, tehát nyolc anya-egyházközség, melyek 150 év előtt külön papot tartottak, most pedig diasporát is csak pár képez közülök. Anya-egyházközségből leány-egyházzá alakultak: Zeikfalva, Kitud, Maros-Solymos, Klopotiva, tehát négy egyházközség. Ezzel szemben (tehát, tizenkét apadással) leány-egyházközségekből anya-egyházzá lettek: Borbátviz, Brád, Fejérviz-Szálláspatak, Haró, Krisztyor, tehát öt egyházközség, melyhez számítva a két ujonnan alakított körlelkésziséget, a piskiit és az ilyeit, továbbá Petrosényt is külön egyházközségnek számítva, kitünik, hogy 150 év óta ezen egyházmegyében tizenkét anya-egyházközséget veszítettünk el csaknem teljesen, míg pótlásául csak nyolcat nyertünk. A tordosi egyházközség ez arányon nem változtat, mert az a régi szászvárosi-dékánátusból kebeleztetett át.

Második a gyula-fehérvári esperesség, melyben Bod Péter idejében a következő egyházközségek voltak: 1. Gyula-Fehérvár, régen fejedelmi székhely, a ref. püspök és kollegium székhelye. 1661-ben a törökök teljesen felégették. E században pedig (t. i. a Bod Péterében), hogy a várat fölépítették, templomot, kollegiumot, püspöki lakházat, a professzorok és papok lakházait elvették a római katolikusok, a reformátusok egy kis fatemplomba szorultak az alsó városban. Sárd, város. Magyar-Igen, város. 4. Boros-Bocsárd. 5. Karkó, a Székely és Teleki grófok birtoka. 6. Benedek, város. 7. Diód-Várallya. 8. Tövis, város, hajdan híres hely, most elpusztitva, csak oláhok s kevés magyar lakja. 1729-ben éjjel a reformátusok tornyából a kitünő harangot ellopták és a pálosok udvarában tették le, kik azt hazudták, hogy angyalok vitték oda. Tényleg az angyalok egyike köpenyegét, a másik pipáját hagyta ott vissza sietségében. Azonban, a harangot nem adták vissza. 9. Vajasd, város. 10. Szent-Imre, leány-egyház. Gáltó és Koslárd. 11. Vingárd. 12. Drassó, leány-egyház. Kontza. 13. Kis-Enyed, leány-egyház, Buzd. 14. Al-Vinc, város. 15. Borberek, város. 16. Csora. 17. Zalathna, híres bányaváros. 18. Abrud-Bánya, város. Régen még egyházközségek voltak: Váradszék, hol templom, papi-lak, mezők és szántóföldek voltak a pap számára, most görög vallású oláhok lakják; Borbánd, hol a reformátusok templomát a római katolikusok elfoglalták és tartják; Kis-Falud és Orba, mindkét helyen elpusztulván a magyarok, a templom és torony romba dől, most oláhok lakják, a református egyházközség

megszűnt. Végül, megjegyzi Bod Péter, hogy régen a legvirágzóbbak voltak az egyházközségek ezen esperességben; most, megfogyván a magyarok, érezhető a papi fizetések csökkenése.

Jelenleg van a gyula-fehérvári egyházmegyében tizenkét anya-egyházközségünk; 150 év alatt részben teljesen megsemmisültek, részben leány-egyházközségekké, vagy diasporákká alakultak: Boros-Bocsárd, Diód, Szent-Imre, Drassó, Csora. Tehát 150 év alatt öt egyházközség vesztés. Kis-Enyed a szebeni egyházmegyébe kebelezetett.

Harmadik az enyedi esperesség, mely nevét Enyed városától kapta. Egyházközségek: Nagy-Enyed, szép nagy város, lakosai református magyarok, az egyházközség a legvirágzóbb; kevés lutheránus szász. 1663-ban a Bethlen Gábor által alapított gimnázium ide helyeztetett, melyben bölcsészet, theologia, történet, görög és keleti nyelvek, sőt jog is tanítatik. Ugy az egyházi, mint a politikai pályára kiképzik itt az ifjakat. A termés tizede a kollegiumot illeti ugy a szántó-földekről, mint a szőlőkről. 1704-ben a labancok felégették az egész várost, a templom, torony, vár és kollegiummal együtt. Ugyanazok pártfogásával most kezd helyreállani. Van két református és egy lutheránus pap. Mindkét egyházközség dolgait ugyanazon konzistorium intézi.

Fel-Enyed. 5. Torockó-Szent György, város, a Torotzkai családé, híres vasbánya. 4. Miriszló. Leány-egyház: Oláh-Lapád, Gombás. 5. Décse. 6. Miklóslaka, leány-egyház Magyar-Csesztve. 7. Fel-Vinc. 8. Földvár. 9. Sz.-Kocsárd. 10. Harasztos. 11. Kercsed. 12. Bágyon, leány-egyház, Rákos. 13. Felső-Szent-Mihályfalva. 14. Ó-Torda. 15. Új-Torda: mindkettő só-bányaváros; régen volt itt egy más egyházközség is, Egyházfalva, az Aranyos partján, Torda alatt, melynek külön papja volt; temploma most a pálosok kezében, az egyházközség pedig egyesült ó-tordaival és még nevét sem tartotta meg. 16. Tur, leány-egyház, Koppánd. 17. Polyán. 18. Gyéres. 19. Egerbegy. 20. Gerend-Keresztur. 21. Gerend, hajdan a Gerendi-családé, most a Keményé. Hadrév. 23. Csúcs, leány-egyház, Koppánd. 24. Nagy-Lak, leány-egyház, Káptalan. 25. Hari. 26. Cseke-laka. 27. Istvánháza. 28. Bikkes. 29. Ozd. 30. Asszonynepe, leány-egyház, Szilvás. 31. Magyar-Lapád. 32. Csombord, leány-egyház, Bago. Szent-Király. 34. Újfalu, leány-egyház, Tompaháza, Lörinc-Réve. 35. Kapud, leány-egyház, Pacolka. 36. Bece. 37. Buzás-Bocsárd, leány-egyház, Karácsonfalva. 38. Péterfalva. 39. Magyar-Bénye. 40. Szancsal. 41. Balásfalva, régen vár, most oláh-szerzet és a görög-egyesült püspök székhelye. A reformátusok harangját elvették. 42. Túr. 43. Bakafalva, leány-egyház, Veresegyháza. 44. Hosszuaszó. 45. Mikeszásza, leány-egyház, Kapus. 46. Mihályfalva, leányegyház. Hidegvíz. 47. Veszszöd, 48. Bolya, hol a Toldi-családnak van kastélya s ebben a templom, torony és harangok. 49. Ivánfalva. 50. Kövesd. 51. Bürkös, hol külön szász és magyar pap van, a teljes tizedet pedig egyenlően osztják fel köztük, mindenkinek kétnegyedrészre engedve. Így rendelte meg 1642. július 10-én Rákócy György. Régen voltak az enyedi egyházmegyében még több egyházközségek is, írja Bod Péter, u. m. Inakfalva, Veresmart, Maros-Ujvár, melyekben a magyarok kipusztulván, helyöket oláhok foglalták el. Némely anya-egyházközségek ugyanezen okból leány-egyházzá alakultak.

(Folytatása következik.)

Különfélék.

ÖZV. SZÁSZ KÁROLYNÉ, szül.

MÜNSTERMANN FÁNNI.

Született 1806. febr. 25. Meghalt 1892. okt. 30.

— Egy nemes, felemelkedett szellemű nő; egy boldog anya, a legboldogabb anya a világon, halt meg október 30-án. Nem-nem; nem lehet az halál; álom csupán, mely oda borúlt az agg özv. Szász Károlyné ezüst fürteire, jóságos arcára és azokra az ajkakra, melyekről ember nem hallott egyebet elhangzani, mint jóságos, áldó beszédet, a szeretet megnyilatkozását, és az istent magasztaló imát. Nem; nem halt meg, csak bevégezte földi életét. Ez a vég rá nézve a halhatatlanság kezdete. A ki úgy élt, mint ő; úgy szeretett, mint ő; úgy szenvedett, mint ő; és annyit dolgozott isten országának felépítésén, mint ő: visszaadhatja elhaló porait az anya-földnek, de szelleme mind az idők végezetéig hat, áld, megszentel és leszen példa, leszen lelkesítő ösztön és indító ok a jó cselekedetek által fölemelkedni isten szelleméig. Mert az ő koporsója mellett, nem a sirba nézünk, melynek mélysége mélyebb a tengernél, szemeink a kiterjesztett menyboltozaton csüngenek, a hová szárnyakon emelkedett, és elmerülünk isten kifogyhatatlan jóságának szemlélésében, mely megdicsőíti az ötet szeretőket. És özv. Szász Károlyné szerette az istent; és az isten szerette Szász Károlynét. Megáldotta volt szerető férjjel, ki lángoló szellemével közbecsülésben és általános tiszteletben részesült széles e hazában, és a ki nevének nem csak szeretetének, de büszkeségének és dicsekedésének méltó tárgya volt. Megáldotta hat gyermekkel. És a hat gyermeket megáldotta meleg szívvel, fogékony lélekkel, hogy a gazdagon termő talajba nem hiában hullottak a szülői gond, az édesanyai szeretet búzamagvai. És midőn özvegyen maradt; és midőn csak könnyeken át nézhette az életet, az öröm könnyei is felcsilloghattak szemeiben, mert gyermekeiben megifjodni látta életét: két püspököt, és a közélet annyi más kitűnőségét ölelhetke keblére fiaiban. Megáldotta unokákkal, dédunokákkal, kik a szeretet és hála megszentelt érzelmével vették körül alkonyodó életét. Családjá egy egész palma-erdő tele fényvel, illattal, ragyogással, és halhatatlansággal. A legboldogabb anya, a legnemesebb szívű nő boldogan hunyhatta le szemeit, mint a lenyugvó nap, mely hátrahagyott sugaraival még hosszan bevilágít az éjszakába. Legyen álma csöndes. Anyaszentegyházunk, egész anyaszentegyházunk igaz kegyelettel őrzi meg emlékezetét; és őszinte meghatottsággal vesz részt azoknak méltó bánatában, kiknek élete nekünk drága, és a kiknek életeért elhaló poraiban is iránta vagyunk háládatosak.

— Ott pihen már néhai férjének porai mellett az öreg Szász Károlyné, a m.-vásárhelyi temetőben. Végső útja, nív. 1-én méltó befejezése volt az ő hosszú, szép, és áldásteljes életének. Temetése a szívek szeretetének és az iránta való őszinte tiszteletnek megnyilatkozása volt. Délután három órakor nagy csoportokban gyűlt Kolozsvárnak színejava belkirály-utcába, hol főtiszt. Szász Domokos aa. szállásán volt felállítva az egyszerűen, de diszesen és élő virágokkal körülvett ravatal. A teremben a gyászoló család, a rokonok, és a mélyen megilletődött tisztelők sorai vették körül a drága koporsót. A feketébe vont falak, melyek félhomályt terjesztettek szét; a spontán uralkodó csend, melyet elhaló sohajok szakítottak meg, és a melyek közt hallani véltük a hulló könnyek túlvilágra emlékeztető zaját; majd a karének szívek megragadó hangjai, melyek hatytyu-dalra emlékeztettek, és az egyszerű ima, melyet lapunk szerkesztője tartott: oly mélyen megható innepélyességet jelentettek, hogy nem kellett a hideg köveknek beszélni, beszéltek az arcok, a könybe borult szemek és a meghatott szívek, hogy ez, ah, örök bucsúvétel a legnemesebb nőtől, a legjobb édesanyától. Hát, bu-

csut vettünk. A romlandó test eleget tett a természet örök törvényének, és a kik a romok körül állottak, a fájo lelkek, eleget tettek az erkölcsi világrendnek. A harmonia teljes volt. Az ég és föld kibékültek. Azon a siron virágok fognak nyilni, mert a földről felszálló imának mindig nyomában jár a jó istennek áldása. Áldás az elhaló porokon!

== **A reformáció emlék-innepét,** egy nappal előbb, október 30-án, ülte meg a kolozsvári egyház mindkét templomában. A belső-farkasutcai templomban, Szász Gerő, esperes; a külmagyarutcaiban, Herepei Gergely, jegyző, tattották az alkalmi beszédet. Mindkét templomban sokan vettek részt az isten-tiszteleten, s újították fel lelkükben a korszakot alkotó világ-történeti nagy nap emlékezetét. Örvidenénk, ha egyházkerületünk sok egyházból irhatnánk hasonló tudósítást, és még inkább örvidenénk, ha törvényben volna kimondva, hogy e napot megszentelni, kötelesség; mert ez hódolatot fejezne ki az előhaladás, a világosság, szóval, Krisztus anyaszentegyháza iránt.

== **A felvinci népes egyházközség** a múlt hó 30-án megtartott papválasztás alkalmával, szavazat többséggel, Szécsi Ferenc, akadémia papjelöltet és volt segéd-lelkészt választotta meg lelkészének. Széles mező és nagy feladat áll az ifjú lelkész előtt. Mi csak a jobbat reméljük és várjuk. Adja isten, hogy reményünk teljesezésbe menjen!

== **Tóth Márton, sóváradai lelkész-társunk,** hosszas szenvedés után, október 26-án meghalt, 58 éves korában. Gyermekei, unokái hullatták könnyeiket a legjobb család-apára, hívei a kötelességét buzgón teljesítő papra, mi kegyelettel adózunk a jó barát emlékének. Nyugodalma legyen csöndes; emléke áldott!

== **Könyvtár-tan.** Most már ez is tudomány. Legalább is mesterség. De minden esetre olyan dolog, a mely figyelmet érdemel, mert arra tanít meg, hogy egy könyvtárt hogyan lehet olyan célszerűen berendezni, hogy az használható legyen, és hozzá férhető eszköze a kulturának. Ilyen cím alatt ad ki egy könyvet Kudora Károly, egyetemi könyvtárőr, 12 ivnyi tartalommal, a melyre 1 frt. 50 krral elő lehet fizetni Dobrovsky Ágostnál, Budapest, egyetem-utca, 2 sz.

== **Nyilatkozat.** Itten, Sz-Udvarhelytt, többfelől nyilvánult és tudomásom szerint, még többeknél lappangó azon teljesen alapelkülű és jogtalan föltevésrel szemben, mintha a «Prot. Közlöny» f. évi 43-dik számának a «Különfélék» rovatában «Udvarhelyi állapotok» című cikkekének én volnék szerzője, magam iránti kötelességemnek tartom, kijelenteni, hogy a nevezett cikket nem én irtam s tartalmával egyáltalában semmi közöm. Székely-Udvarhelytt, 1892. okt. 29. Zajzon János, gimn. vallástan-tanító és segéd-lelkész.

HIVATALOS RÉSZ.

1178—1892.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben a deési egyházmegyébe kebelezett csoma fái lévitái állásra ezennel pályázat nyittatik.

Javadalma: egyházhatósági becslés szerint, lakáson és gazdasági épületeken kívül, 211 forint értékű kepe és kanonika porció haszonélvezete, miből 130 frt. készpénz.

Pályázati határnap nov. 20. Folyamodványok nt. Nagy Lajos, esperes aához küldendők, Dobokára.

Kolozsvártt, 1892. nov. 1. *Szász Domokos,*
erdélyi ref. püspök.

1184—1892.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben a széki egyházmegyébe kebelezett ördögös-füzesi egyházközség organista-kantor-tanítói állomására ezennel pályázat nyittatik.

Javadalom: lakás, gazdasági épületek és kerten kívül, egyházhatósági becslés szerint, 379 frt. 74 kr. értékű kepe, tandij és kanonika porció haszonélvezete.

Folyamodási határnap nov. 20. Folyamodványok nt. Somkerek Miklós, esperes aához küldendők, Székre.

Kolozsvártt, 1892. nov. 1. *Szász Domokos,*
erdélyi ref. püspök.

1185—1892.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben, a marosi egyházmegyébe kebelezett márkodi egyházközség ének-vezértanítói állomására ezennel pályázat nyittatik.

Javadalom: tisztességes lakás, beltelek, gazdasági épületek és terjedelmes gyümölcsös kerten kívül, egyházhatósági becslés szerint, 175 frt. 94 kr.

Pályázati határnap nov. 20. Folyamodványok nt. Rákosi Lajos, esperes aához küldendők, Lukafalvára, u. p. Nyárádtó.

Kolozsvártt, 1892. nov. 1. *Szász Domokos,*
erdélyi ref. püspök.

1098—1892.

KÖRLEVÉL.

Van szerencsém, a n-enedi egyházmegye képviselőtestületét a f. évi november 17-én, O-Tordán tartandó öszi közgyűlésre tisztelettel meghivni. Tárgyai lesznek: esperesi, főjegyzői, direktori beszámolók, kebebelezések, egyházmegyei és egyházkerületi képviselő-választási jegyzőkönyvek számbavétele, jegyzőkönyvelése, az országos segélyalapra való folyamodások elbírálása s más folyó ügyek elintézésé. Ugyan

ekkor házassági, s. eshetőleg, köztörvényszéki ülés is fog tartatni.

Felhivom az előjárókat, a domesztikai illetékek, költség-előirányzatok, özvegy-intézeti tartozások pontos beszolgáltatására

Az illetékesek dézma-negyedével ezzel egyidejű nyugtáikat nov. 20-káig küldjék be hozzám láttamozás végett, ellenesetben a késedelmezők több ideig hátralékban maradhatnak pénzüik kézhez kaphatásával.

Gerend, 1892. okt. 26-án. *Hegedüs Lajos,*
esperes.

606—1892.

FELHIVÁS,

A nagy-sajói egyházmegye egyházközségei t. t. presbiteriumait felhivom, hogy az Igazgató-Tanács 2101—1892. szám alatti felhivására való tekintettel, az egyházkerületi közgyűlési képviselőkre szavazatukat ez évi november 20-án tartandó üléseikből legkésőbb november 28-ig zárt szavazó lapon hozzám küldjék be. Ugyszintén a tanító urak is.

Azon t. lelkész aai és egyházak előjáróságai, kik a jövő évben kiosztandó segélyekért folyamodni akarnak: folyamodásaikat november 28-ig szintén küldjék be; mert a később érkező kérések nem lesznek följánlhatók.

A nagy-sajói ref. egyházmegye esperesi hivatalától, Sz-Cegő, 1892. október 31. *Misnai Károly,*
esperes.

572—1892.

MEGHIVÓ.

A kézdii egyházmegye f. évi november hó 9-én, d. e. 9 órakor kezdődőleg, K-Vásárhelytt, a leányiskola termében közgyűlést tart, melyre annak tt. tagjait ezennel meghivom.

A közgyűlés tárgyai: 1. Előterjesztés az ez évi esperesi vizsgálatról. 2. A főjegyző aa. jelentése, az m. tt. egyházmegyei tanács időközi működéséről. 3. Tanügyi előadói jelentés. 4. Az orsz. közalaphoz segélyben részeltetés végett beadott kérvények megvizsgálása. 5. Beadványok, indítványok.

A közgyűlést istenitisztelet előzi meg, melyen könyörgést és egyházi beszédet mond tiszt. Bitay Béla, csikmegyei körlelkész, aa.

Lécfalván, 1892. okt. 23-án. *Zoltáni Elek,*
esperes.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXII. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1892. November 10.

45. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY ÍVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

Október 31.

Kicsiny szikrából is akkora tűz nőhet, melyből meszsziire világító láng-oszlopok emelkednek ki. A keskeny patak folyammá szélesedhetik, mely terhelt hajókat is megbír, s dagadó árját visszaszorítani, annyit ér az ellent-állás, mint Xerxes láncái a háborgó tenger megfékezésére. Parányi magból óriási fa fejlődhetik, melynek felhőkig emelkedő koronáját porba ontani, egy-két fejszecsapásnál nagyobb erő kívántatik. Az arany a sár között is aranynak marad. A nap a felhők mögött is megtartja fényét. A szövetnek az éjben is világol. A sötétség országából világosságra tör az, a mi az életé, a haladásé. Az igazságot hiában nyomja el a gonoszság, mert annak létjoga soha el nem vész.

Az isteninek létele örök, de annak, mi emberektől van, nem lehet megvívhatlan várat építeni. Az emberi megközelítheti az istenit, de az ember maga nem lehet isten, mint a hogy az isteni nem törpülhet alá emberivé soha. Az ember lehet nagy, hatalma milliókra terjedhet, de csak az emberi felett rendelkezhetik, az isteni felett nem. Nincs oly emberi nagyság, hogy isteni jogokat tulajdoníthasson magának. Az ember kicsinysége éppen a magas polcon látszik meg, mert hatalmát nem a mások boldogításában teszi áldásossá, hanem önző céljainak törpíti hitvány eszközévé.

A polgár sinylődhetik bilincsen, de gondolata akkor is szabad. A testet békóba lehet verni, de a lelket nem. Ne féljete azoktól, kik a testet ölik meg, mert a lelket el nem veszthetik. A lelki szabadság istentől adatott jog, a mit ember el nem vehet. S ha mégis ellene emeli kezét, fölkél a lélek és lerázza magáról a rabság láncait, szét-döntögetve az emberi koholmányok várának sötét falait. S az isteni jogot bitorló ember a képzelet fellegetéből aláesik a földre, hol ő is kiváltságok nélkül osztályrészesévé törpül a gyarlóságoknak.

A földi próbálhatja, elnyomni az égit, de ereje

szakad a küzdelemben. Az acélrugót minél inkább összeszorítod, annál nagyobb erővel pattan ki. A forrás vizgyöngyeit hiában akarod visszafajtani a földbe, mert mégis kibuzognak azok. Hiában akarod, megfélénkíteni a fölbátorult lelket, mert mégis megszólal az.

Október 31-ikéből ezeket olvasom ki

Krisztus után alig telik el másfélezred év, már is a benső helyett a külső; a lélek és igazság helyett, cifra ceremóniák jönnek főszenpont alá a vallásban.

A farizeuskodás, a külső képmutatás, Jézus e legnagyobb ellenségei, nyernek előnyt az alázatos egyszerűség fölött. Gyertyák ezre csillan meg a tömjén-füsttel ködösített templomokban. Hogy is ne? Hiszen, mécses kell azoknak, kik sötétben járnak. Hol benső világosság nincs, ott külsőre van szükség. A míg oly szemkápráztatón csillognak a gyertyák, addig a megnyűgözött lélek vakságban raboskodik; mert az isteni helyett, emberi van ott; Krisztus helyett, annak állítólagos helytartója, a pápa, a ki isteni jogokba nyul. Tetzelt ládáját bűnbocsátó cédulákkal tölti meg. Aztán, Tetzelt kegyelmet hoz ki ládájában az isteni helytartótól, hogy vigyen be érte pénzt az önző embernek. Istennek ingyen való kegyelmét bitorló kezek osztogatják pénzért. Oh, ti szánandó lelkek, mily zsarnokul uralkodik rajtatok az ember!

Aranyos templomok, zárdák, szerzetesek egész raja, fényes ruhába bújtatott papi fejedelmek; szóval, minden van elég, csak az egy szükséges dolog hiányzik. Minél csillogóbb a külső, annál szánandóbb a szellem. A haj-meresztő visszaélések, bűnbe-merülés, telhetetlen kapzsiság, a soknál is többre szaporodtak. Telve van a levegő gyúanyagokkal egészen, csak egy kis szikra kell, hogy lángba boruljon a pap-uralom feje fölött a fedél.

Oda, a zárdába van eltemetve a szerzetes, melynek komor falai a világról való lemondás fölött búsonganak. Szánandók azok a barát-csuhába bújtatott emberek, kik mint valamely árnyak

búsan, némán mozdulnak meg a zárt ajtók mögött. Itt a főhatalom a tilalomé. Oh, itt az élet alig mer megmozdulni is. Itt vak-engedelmisségnél egyebet nem ismernek. Itt az ész félve szüli eszméit, s gondolatát a hallgatás pecsétje alatt őrzi a rabságban sinylődő és emberektől szánandó teremtés. Itt minden elvész, a mivel künn a világban bír az ember. Mi támadhatna innen e szomorú helyről, e zárt falak közül?

Pedig, rejtegetve, itt éledez, mint hamú alatt a parázs, egy magasztos gondolat, mely lelkesít, melegít. A világosság a sötétben is világít; itt is világít a zárda éjjelében. Itt is él, melegít, lelkesít: az íge, az eszme, a mit a bibliából szívott be lehelletével a szerzetes; a bibliából, melynek ígénél zárt ajtók mögött is szabad a lélek. 1517, október 31-ikén szólalt meg merészen, szabadon Lútherből, az egyszerű szerzetesből, az íge, az eszme. És erre, mint varázs-ütésre, nyilatkozni kezdett a vakságban tapogatózóknak szemei; megbátradtak a félénkek és megrendültek a hatalom polcán ülő nagyok. Luther ama 95 tétele, melyeket a wittenbergi templom ajtajára kiszegzett, alapvetés volt az újra-alkotás nagy munkájához, a reformációhoz.

Az élet nem a tespedésé, hanem a mozgalomé, a mely újra alkotja a megavultat. Az örökmozdonykint élő szellem mindeneket megújít, mindig tesz, javít, formál, alkot.

Szánandó állapot van ott, hová a reformeszmék el nem hatolhatnak. A hol eszme nincs, ott az íge sem szól.

Október 31-ike második pünkösöd volt, melyen bátorságra gyűjtotta Luther lelkét az íge, az eszme. S a mozgalom terjedt, mint az áradat; nőtt, mint a tűz; emelkedett, mint a fa koronája. Mert az igazság kivált tisztán, mint az arany, igazságnak, és isteni jogot követelt magának az emberi fölött.

A természet is folytonosan változtat, alkot, formál. A megújulás folytonos a világban, mely a formának szükségszerű alakításában nyilvánul.

A reformáció az egyháznak nem csak külső, de benső szervezetében is új formát adott; a külsőleg új alakot nyert egyházba új szellemet öntött.

A reformáció örök, mint maga a lélek, a melytől jó, s bevégződése megállást jelentene, sőt annál is rosszabbat, mert akkor kezdődnék a visszamenés, hanyatlás, súlyedés, a mi nem volna egyéb, halálnál.

Október 31-ike életet, megújítást hirdet.

Az Igazgató-Tanács évi jelentése.

(Vége.)

4. körös-pataki leány-egyházközségünk lévitája részére rendszeresített 80 frt. államsegélyt, az egyházközség indokolt kérése folytán, a tőkeszerzési segélyek sorából töröltük s a 80 frt. teljes összegében való kiadását rendeltük el, hogy ez által a felekezeti szempontból igen fontos emez állomás mielőbb betölthető legyen.

5. A múlt évi egyházkerületi közgyűlés óta Ig. Tanácsunk az alábbi alapok, egyházak és kollegiumok fölhajthatatlan követeléseinek törlesztését engedélyezte:

a) A dr. Mátyus-alapnál 1423 frt. 45 kr. tőke és 2334 frt. 89 kr. kamat; b) a nagyenyedi egyháznál 33 frt. bérkövetelés; c) sepsi-szent-györgyi egyház 80 frt. 62 kr. d) fogarasi egyház 353 frt. 25 kr. vásárvám-bér e) székely-udvarhelyi kollegium 420 frt. 45 kr. tőke, f) nagy-enyedi kollegium 3 frt. 77 kr. perköltség-követelés, 19 frt. 07½ kr. tőke és 33 frt. 86 kr. kamatkövetelés; g) kolozsvári kollegium 126 forint tőke, 147 frt. 14½ kr. hátralék-kamat-követelés törlesztését.

Tisztelettel kérjük ezen intézkedéseink jóváhagyását.

III. 1. A pusztító tüzvész ez évben sem került el egyházközségeinket, hanem folyó évi március hó 3-án barátosi, május 10-én sófalvi, május 8-án m.-igeni, június 15-én damosi és június 16 n.-laki egyházközségünk épületei közül hamvasztott el néhányat, legérzékenyebben sujtván alsó-sófalvi egyházközségünket, hol az egyházközség kántori lakásának és mellék-épületeinek elpusztulása mellett, a község fele is leégett s így hiveink nagy része is segélyre szorul, a helyett, hogy az egyházi épületek helyreállítására segédkezet nyújthatna.

Az első magyar általános biztosító társaság ez alkalommal is, mint mindig, sietve fizette ki az illető egyházközségek tűzkárait, barátosi egyházközségünk részére 149 frtban, alsó-sófalvi egyházközségünk részére 444 frt. 10 krban, damosi egyházközségünk részére 165 frtban; sőt, a m.-igeni egyházközségünk részére 500 frtban s n.-laki egyházunk részére 150 frtban, száraz-villám által okozott kárai megtérítéséül, kegyadományt nyújtott, mert az ilyenmü károk megtérítésére szerződésileg kötelezve nincsen.

2. Kedves kötelességet teljesítünk továbbá, midőn a főt. egyházkerületi közgyűlésnek ezennel bemutatjuk az egyházi célokra alapítványokat és adományokat tett kegyes adakozók névsorát, a mint következik.

A) Főtiszt. *püspök* aa. a lefolyt év alatt a következő alapítványokat és adományokat tette:

a) A Kolozsvártt felállítandó theol. fakultás javára, újabb alapítvány 1500 frt. b) A Debrecenben felállítandó bölcsészeti fakultás alapjára 500 frt. c) A sepsi-szt.-györgyi «Mikó-kollegium» konviktusának alapjára 200 forint, d) Az Emkének évi állandó járadék 200 frt. e) A segessvári körlelkészségnek évi állandó járadék 100 frt. f) A «Mária-Dorottya menház»-nak 50 frt. g) A sófalvi tűzkárosultaknak 50 frt. h) A kolozsvári mentő-egyesületnek 50 frt. i) A felvidéki inségeseknek 25 frt. Összesen 2675 frt.

B) Boldog emlékü Sombory Jánosné, szül. gróf Toldy Rózália végrendeletileg hagyományozott: 1. sófalvi egyházközségünknek ezer frtot, 2. besztercei egy-

házközségünknek ezer frtot, 3. kolozsvári kollegiumunknak kétezer frtot és 4. maros-solymosi egyházközségünknek kétszáz frtot.

C) Hollaki Atilla, orbai járási főszolgabíró a Székely-Mikó-kollegium tápintézeti alapja javára száz forint alapítványt tett.

D) Székési ifj. Kali Sándor és neje Máthé Anna, a székesi egyházközség javára, egy száz frt. értékű fekvőséget adományoztak.

E) Kolozsvári hívünk, Nemes János aa. a kolozsvári egyházközség belfarkasutcai templomában állítandó új orgona költségeire ezer frtot, és az elavult padok kiigazítására ezer frtot, összesen, kétezer forintot adományozott.

F) Zilahi hívünk, Bikfalvi Ferenc, az ottani kollegiumban tanuló szegény sorsu gyermekek tanulásának elősegítésére, Bikfalviné, Sebes Minka nevére, hatszáz frt. alapítványt tett.

G) Szabó Sámuel, helybeli tanár, aa. a papi nyugdíjalap javára tett ötszáz frtos alapítványának második részletét is kifizette.

H) Gróf Kuun Géza, egyházkerületi főgondnok aa, az egyházkerületi özvegy-árvai alapra, kétszáz frtot adományozott.

I) Gegesi egyházközségünk buzgó hivei, az egyházközség kepeváltási alapja részére, 3555 frt. 69 krt s az egyházközség hiveit terhelő országos közalapi járulékok megváltására, ezer frtot adományoztak gegesi egyházközségünknek, kötelezván magukat arra is, hogy 3555 frtos kepeváltási alapítványuk gyarapítására ezentul is évenként száz frtot adnak.

J) Özv. Zudor Jánosné, szül. Jabloncai Sára, nagyenyedi Bethlen-kollegiumunknál, kamataiban egy szegény tanuló segélyezésére fordítandó ötszáz forintos alapítványt tett.

Igazgató-Tanácsunk ezen alapítványokért a nemes alapítóknak forró köszönetet mondott s kérjük a főt. egyházkerületi közgyűlést, hogy köszönetünket a maga részéről is ismételni, sziveskedjék, az anyaszentegyház közügyei iránt tanusított eme buzgó érdeklődés és nemes áldozatkészség elismeréseül.

3. Felség-adományt a lefolyt egyházkerületi év alatt három egyházközségünk nyert, t. i. oláh-újfalusi egyházközségünk, leomlott tornyának helyreállítására, kétszáz frt. szederjesi egyházközségünk iskola-építés és templomhelyreállítási célokra száz frt. és bogdándi egyházközségünk temploma és papilaka helyreállítására, száz forint legkegyelmesebb adományban részesítettett Ő Felsége legfelsőbb magán pénztárából, melyekért Ig.-Tanácsunk a szabályszerű nyugták és köszönő iratok fölterjesztése alkalmával, maga részéről is kifejezte legmélyebb köszönetét a trón számolya előtt.

4. Egyházkerületünk kebelében viseit tisztükről lemondottak az elmúlt egyházkerületi év folyamán:

a) Méltóságos Gyárfás Domokos, aa. a székelyudvarhelyi kollegium főgondnokságáról.

b) Méltóságos gróf Bánffy György, aa. az enyedi egyházmegye főgondnoki állásáról.

c) T. Kádár Domokos aa. egyházkerületi képviselői állásáról. Az e tárgyban kelt nyilatkozatokat amaz

ajánlattal terjesztjük a főt. egyházkerületi közgyűlés elé, hogy méltóztassék az indokolt lemondások elfogadása mellett, nevezett aainak eddigi állásukban kifejtett buzgó munkásságukért köszönetet mondani.

5. Ujan választott hivatalnokok, a n.-sajói egyházmegyében Musnai Károly, esperes és Csejdi István, főjegyző, a sepsi egyházmegyében, Zágoni Pál, esperes, Vén Mihály, főjegyző, kiknek fölesketését a tárgysorozat rendjén fogjuk kérni.

6. Egyházi főtisztviselőink közül br. Bánffy Zoltán, marosi egyházmegyei, Gáspár János, enyedi egyházközségi és Salamon János, romániai egyházmegyei főgondnok aat. ragadta el buzgó munkálkodásuk köréből a halál, kik mindannyian fáradhatatlan vezetői s buzgó munkásai voltak egyházmegyéjüknek és egyházközségüknek.

Legyen áldott emlékezetük!

IV. Ezekben tévén meg Ig.-Tanácsunk a lefolyt egyházkerületi év nevezetesebb eseményeiről szóló tiszteletteljes jelentését: midőn ezt a főt. egyházkerületi közgyűlés jóakaratu bírálata alá bocsátjuk, magunk részéről jelezni kívánjuk azt, hogy jelentésünk csak a mai napig terjedő működésünkről szól, mivel a főt. egyházkerületi közgyűlés mult évi 54. jkvi számú határozatával azon útasítást nyertük, hogy évi jelentésünket a közgyűlés előtt nyolc nappal a közgyűlési tagoknak szétküldjük s így ezen jelentésünkbe csak a mai napig elintézett ügyeket ölelhetjük föl, míg több, előkészítés alatt levő s e miatt el nem láthatott, fontosabb ügyről, s nevezetesen az egyházkerületi s kollegiumi számadások és költségvetések állásáról, jelentésünk rendjén meg nem emlékezhettünk. Azonban, Ig.-Tanácsunk ennek pótlásául, a főt. egyházkerületi közgyűlés jóváhagyása reményében, elhatározta, hogy eme jelentésünk kelte után s a főt. egyházkerületi közgyűlés megnyilta napjáig terjedő idő alatt végzendő működésünkről és az ezen idő alatt beérkezendő ügyek ellátásáról a főt. egyházkerületi közgyűlésnek benyújtandó pójtjelentésben fogunk megemlékezni.

Igazgató-Tanácsunk üléséből.

Kolozsvár, 1892. November 6.

Elnökölt főtiszt. Szász Domokos, püspök; jelen voltak: Dr. Kolozsvári Sándor, elnök-helyettes, Bartha Lajos, Székely János, dr. Vályi Gábor, Szász Béla, Parádi Kálmán, dr. Sárkány Lajos, Domokos Antal, Deák József, Márkus János, titkár, Kádár János, s.-titkár, Bodor Antal, k.-előadó.

Az elnöki úton elintézett ügyek bejelentése és jóváhagyó tudásul vétele után, elnök aa. bemutatja, a folyó évi közgyűlés határozata értelmében, a theologiai fakultás ügyében kelt és az egyetemes zsinathoz intézett fölterjesztést nyomtatásban, mely a fölállítandó tanintézet szellemi prospektusát és költségvetési tervezetét foglalja magában, s az elhelyezkedést, meg az internátus berendezését tünteti föl. A javaslat a zsinati 15-ös bizottság e hó 9-ikére összehívott gyűlésén lesz tárgyalandó, dr. Sárkány Lajos, egyházkerületi számvevő aa. működvén, mint előadó, hogy aztán a november 24-ikén megnyilando zsinati harmadik ülészakán végeldöntést nyerjen.

A rettegi egyházközség papjának egykori dézmás szólei megváltás alá kerülvén, a gróf Bethlen-család, mint ottani fő-birtokos, nyerte a váltság-összeget, s most az egykori évjáradék után eső tőke kieszközölendő a papi javadalom részére. Az esperes utasittatik a gróf Bethlen-család illető ágának kijelölésére, hogy az Igazgató-Tanács aztán a kellő eljárást megindithassa.

A szilágy-paniti papi díjlevél némi javítással újan állittatván ki, az Igazgató-Tanács, a közgyűlés jóváhagyásának föntartásával, megerősíti.

A sámsondi korábbi pap fegyelmi ítélet alá esvén, az egyházmegyei özvegy-árvi gyámintézet intéző bizottsága, az alapszabályok félremagyarázásával, a papnak, és nem a papnénak szavazta meg a kegyjavadalmat. Az Igazgató-Tanács, az esperes fölebbezésére, a szabályzat értelmében módosította a határozatot.

A moci egyházközség a regale-jövedelem kéthatodának jogos tulajdonosa lévén, az esperes utasittatik a jognak törvényszéki úton való érvényesítésére.

A toplicai körlelkézség erdejének önkintes árverés útján való eladása korábban engedélyeztetett, de a szabályszerűen kitűzött árverés sikertelen maradt. Az Igazgató-Tanács most fölhatalmazza az esperest, hogy az erdőt szabad kézből is eladhassa, de csakis a megállapított becsértékben.

A tekei pap az ottani községi erdőbűl rendszeres fa-járadékot élvezvén, de a politikai község újabb szabályzata értelmében a község tagjai is csak megfelelő váltság-díjért nyervén a községi erdőbűl bizonyos fa-mennyiséget az egyházközség utasittatik, hogy a papi díjlevél értelmében, maga fedezze a fa-járadék díját.

A magyar-hermányi egyházközség 18,750 forintra becsült és a földmivélsügyi miniszter jóváhagyásával árverésre szánt erdejének eladására kéri az engedélyt, valamint annak a tervének is jóváhagyását, hogy a nyerendő vétel-árat kepeváltó-alapra tőkésithesse. Az Igazgató-Tanács jóváhagyja ugyan az árverezésnek egyházmegyei bizottság útján való megtartását, a pénznek központi kezelés alá leendő felküldését is elrendelvén, az összeg miként leendő felhasználása fölötti elhatározást azonban akkorra tartja fön, a midőn az egyházközség vagyoni állapotának és szükségleteinek kimutatása is előtte fog feküdni.

Két özvegy papné az egyházkerületi gyámintézet javadalmazottjai közül, az illető esperes mulasztása nyomán, kimaradván, a tévedés kiigazittatik, az illetékek kiutaltatnak s a mulasztó rendre utasittatik.

Ismételten előfordulván az az eset, hogy az egyházkerületi segély-alapokhoz időközben is folyamodnak egyesek, az Ig.-Tanács, tekintettel arra, hogy e kivételek megbontanák az általános segély-osztás alkalmával az igazságos arányt, kimondja, hogy jövőre ragaszkodik az egyházkerületi közgyűlés által megállapított rendhez s csak éppen teljesen égető szükség előfordultával tesz kivételt.

A losádi papi javadalom eddig terményben beszolgáltatott részleteit, az egyházközség készpénzzel kívánja megváltani és pedig a díjlevél értékének emelésével, mihez képest az új díjlevél jóváhagyatott.

Márkosfalva és Mátisfalva egyházközségei, miután

e két politikai község már korábban egyesítetett, most szintén társ-egyházközségekké váltak s az Ig.-Tanács az egyesülés módozataira nézve fölterjesztett és az egyházmegye által is elfogadásra ajánlott határozmányokat megerősíti.

A kis-enyedi volt pap Pókafalvára távozván, előbbi hiveivel szemben oly követeléseket támasztott, a melyeknek egy része, mint a megejtett vizsgálatból kitűnt, fön nem állott, más részök pedig, maga által sem volt igazolható; a kérelmes tehát fölfolyamodásával elutasított.

Az erzsébetvárosi körlelkézség egy bérházát jelentékeny nyereséggel eladván, a befolyt 8400 frt. fölhasználásával, rég tervezett temploma kiépítéséhez kíván fogni. Miután azonban saját tervezettségük szerint sem rendelkezik még elégséges fedezettel, utasított az építési terv elkészítésére, az árlejtés megtartására, a kivitel azonban, csak a teljes fedezet beszerzése után lesz engedélyezhető.

A m.-paniti egyházközség temploma mellett, korábbi engedély alapján, egy belső telket vásárolván, a vásári szerződés jóváhagyatik.

Az ó-újfalusi új körlelkész állomását elfoglalván, központból járó javadalma kiutaltatik, az időközi fedezet pedig, a körlelkézség központi tartozásának törlesztésére fordittatik.

A makfalvi Wesselényi-féle székely nemzeti iskola tanerőinek és gondnokságának egyházkerületünk hatóságaihoz való viszonya iránt a tanfelügyelő kérdést támasztván, az Igazgató-Tanács felvilágosítja az illetőt, hogy a tanerők a marosi egyházmegyébe vannak bekebelezve, a gondnokság pedig az Igazgató-Tanács főnhatósága alatt áll.

r. t.

Külföldi egyházi szemle.

Régi igazság, s talán a mai imminens-szellemet hirdető korban nem is volna kelete annak a szürke duálistusnak, mely még a Knox és Kálvin-féle egyház-alkotmányban is meg tudja érteni egymás mellett egyháznak és államnak létezését. Rothe, a híres heidelbergi tanár, meg is próbálta oldani e két hatalom egymáshoz való viszonyát modern szempontból, s a szabadelvűséget annyira is magára erőszakolta, hogy úgy oldotta meg e kérdést, hogy az egyházat teljesen nullifikálta. Ám, az ő kísérlete nem vált be; megcáfolta a józan értelem, a történet szellemének értéke, mely a felfogás érettségét a múlt példáinak élén tökéletesíti, így leszámoltak vele az egyház-politikusok nagyjai, Bluntschlitól kezdve egészen napjainkig. De, a mint látszik, nem végleg. Rothenek sok követője akadt, így pl. napjainkban a heidelbergi egyetem mostani pro rektora, Merx, újra felvette Rothe szerepét, s halomra akarja dönteni az egyházat, a vallást, s vele azt, a mi megtisztítja a társadalmat: az ember jobbik felét, a mi szép, igaz, jó; szóval, eltagadja magát az istent. Merxnek nem kell egyház, nem kell templom, ott van a mindenható állam, ez magára vállal mindent, mert az isten országa, a megvalósult menyország a földön, s nem az empirikus egyház, ha még százszor annyira eszményi is tudna lenni. Kimutatja, hogy az ó-szövetségi teokráciától kezdve, Platón, Arisztotelesen át egészen napjainkig mindenki, ki csak jogbölcselettel, államalkotmányval foglalkozott, tévedett, mert egyoldalulag fogta fel a dolgot; vagy a spirituális, tisztán eszmei tartalommal gondolta megvalósi-

tandónak, vagy a polgárokért létező, tisztán a lehető jónak elérésére irányult szervezettel azt az élet-közösséget, mely az embernek, mint lényegileg társas lénynek, élet-feltételét magában hordozza; mindkét irányban tévedés van, mert ezeket nem lehet szembe állítani, mivel nem egyenlő rangú faktorok; az a rész, mely az egyház eszméjének, mint többé-kevésbé hierarkikus szervezetnek felállítására vezetett, alá van a másiknak rendelve, mely egyetemesebb természetű, mert a teljes humánitás hordozója. Merxnek igaza van annyiban, hogy Jézus egyházat nem állított fel; annyiban is, hogy isten országa, mint eszme, mint cél, az egyetemes emberiség istenfűségének elvét proklamálja, s hogy erre a történelem szelleme elvezérli majd a századokat. De nincs igazsága annyiban, mert nem érti azt a szociális nagy hatalmat, azt az eszmei élet-közösséget, mely az egyház életét, legalább mint a társadalmi élet mindenkor zománcát, örök időre biztosítja; ha valaha megvalósúl az ő álmodozása, az nem az általa képzelt politikai érettség kodifikáltsága fog lenni, hanem az, mely az egyházat, mint élet-élet látja maga előtt, habár külső szervezete nélkül, de minden esetre eszmei tartalmával, a költőiségnél bizonyára nagyobb végtelenségével, azzal a hivatásával, mely nem elégszik meg a dolgok birodalmának durva külsőségével, hanem áthatja, megszenteli azt. Az egyháznak, mint szervezetnek, nem monumentálhatunk Vaszari-féle örök-életet, de azért annak tartalma végtelen, s majd mindent átfogó leend, miként magának az embernek is az.

*

Irlandot tartotta eddig a római kuria egyetlen olyan országának, melyben, nem hitte, hogy az evangélium ügye csak egy lépést is tehessen előre. Ám, a csalhatatlansága ezúttal sem prófétáltatta meg vele a jövőt. Rettenetesen ki kell hogy ábránduljon. Nem hogy egy lépést sem tesz az evangélium, de az ismert Moody, amerikai evangélikus oly fényes eredményeket ér el, hogy a kuria már is koncessziók adására határozta el magát, papságának pedig kiadta a jelszót, hogy bármi módon, de ellensúlyozzák Moody működését. De vajjon, a kövek kiáltása nem szól-e meg előbb, mint az evangélium szava elhallgatna, ha egyszer életre kelt? S vajjon, nincs-e igazsága Merle D'Aubigninek, hogy egyházat csak egyházzal lehet megbuktatni, holott az fog győzni, melynek igazsága az evangélium igazsága.

*

A bíboros főpapok statisztikája igen érdekesen mutatja azt az arányt, a mely a népek, s a római kuria között az érdek szempontjából fennáll. Az ötvenhárom főpap közül, huszonnyolc olaszszal szemben, az idegenek száma mindössze huszonöt, ezek közül is francia nyolc, osztrák-magyar három, spanyol és angol három-három, orosz és portugál kettő-kettő, belga és amerikai egy-egy. Semmi esetre sem kell sokat gondoloznunk, hogy kitaláljuk a raisont, mely a római kuria matematikáját vezérli, melynek csodálatos érzéke van a nepotizmussal fölismerni, kiket kapcsoljon magához, hogy tervei semmi hiányosságot ne szenvedjenek. A mint látszik, a magyarokat nem nagy szerelemmel öleli magához ő-szentsége! Ha meg-gondolnák ezt Schlauch püspök és többi társai, meg a tisztábban látni tudó magyar katolikusok!

*

Az új-szövetségi szöveg-kritikában a tübingai iskola element addig, hogy már tovább menni, teljesen lehetetlennek látszott. Különösen, az egyes részek szerzőinek és szerzete-

tési idejének meghatározásában elért oly eredményeket, a melyek után betelt mindenki, s nem kívánta az írásokat még kisebb darabokra széttépni. A páli levelek hitelessége tekintetében igénybe vett oly kritikát, hogy a mi megmaradt, abban már isten-tagadás volt, kételkedni. Meg is nyugodott mindenki. Azóta nem az új, hanem az ó-szövetséget daraboltgatták az örök és rágcsálók osztályába méltán sorozható tudósok. Szinte megfélekedtek az újról. Hanem, nem mindannyian. Akadt egy, ki nem elégedett meg azzal, a mit Baur és társai meghagytak, de neki ment a többek közt a római levélnek, s ezt is eltagadta Páltól. Ez a tudós «van Manen», kinek könyve: «der Römerbrief» kevéssel ezelőtt jelent meg a könyv-piacon. Van Manen a római levél hitelességét és korát vonja kétségbe. Szerinte, ezt nem Pál írta, a mint felvették 50—60. közt K. u. hanem 120—140. közt keletkezett, mint az első század végén fellépett paulinizmus terméke. Ez a paulinizmus a van Manen teoriája. A paulinizmus a gnoszticizmussal rokon irány volt, mint ő kifejti, alapítva a gnozis kutatására és ismeretére. Születési helye Antiokhia volt. Meglehetősen nagy irodalmat képviselt; ennek rezuméje a római levél. Az irodalom Pál nevééről volt elnevezve, de éppen oly kevéssé találóan, mint a johannizmus Jánosról. Hiszen, Pál a körülmétkedést hirdette (Gal. 5, 11.), nem pedig a római levélben neki tulajdonított hit által való megigazolást. Nem is elébb kapcsolódott ez irány az ő nevéhez, mint az első század vége, akkor csodálatosan bukkanhatott fel ő, kit 60. óta egészen elfeledtek. A paulinizmus erős reminiscenciákkal dolgozott Pálra, elsajátította kifejezéseit, de nem törődött sokat vele, mit erősen bizonyít a római levél, melynek kifejezései éppen úgy hasonlítanak a filippibeliekhez írott levéléhez, mint az első korinthuséhoz. Követői görögök voltak többnyire, ilyen volt a római levél írója is, ki 3, 9-ben egy pillanatra elfeledi, hogy ő Pál, s magáról, illetve, magukról, mint görögökről beszél. Az új irány sokat vett át a gnoszticizmusból, ezért van, hogy Marcion és Basilides annyira szeretnek hivatkozni Pálra, a római levél (állítólagos) szerzőjére, s tételeiket ezen levélből bizonyítják; az egyház-historikusoknak sok bajt okozva, kik nem tudták, miként mossák tisztára Pált, a Krisztus követőjét. Maga a levél nem ismeretes a gnoszticizmus előtt, nem ismerte Lukács sem, mikor Rómában járt Pállal, pedig nem tehető fel, ha Pál írta volna. Minden körülmény ellene szól, hogy Pál írta volna e levelet. Az olvasókról úgy szól, mint a kik már rég ismerik az új vallást, mint a kik már üldöztetést szenvedtek, pedig ez Néro előtt nem történt, Izrael elvetéséről úgy van szó, hogy ez történeti előzményt involvál, stb. A két első század története is jobban kapcsolatba hozható a római levéllel, ha a keletkezést a második századra tesszük, a mikor Eusebius szerint, a tanítványok különös kedvet kaptak a filozófia tanulmányozásához. Ez körülbelől a van Manen tudománya, melyet könyvében igen érdekesen ír le, hogy egészen méltó az átolvasásra és figyelembe vételre. Az új-szövetségi exegeták, kétségen kívül, sokat is fognak foglalkozni ez új véleménynyel, mely sok tudáson és nagy alaposágon nyugszik.

Angliában még ezelőtt harminc esztendővel az ábrándok világába valónak tartották azt, a ki arról képzelősködött, hogy egyesíteni kellene a különböző nevezetek alatt levő felekezeteket. Sőt, még pár évvel ezelőtt is, vezércikkezett a «Times», e merész vállalkozások tervbevételének lehetősége ellen, teljesen kalandosnak tartván minden egyesítési kísér-

letet. Ma annyira megfordult e tekintetben a közhangulat, hogy éppen az ellenkező mellett küzd Angliának majd minden józan gondolkozású férfia. Vannak ugyan hírlapok és körök, melyek még most is tartják magukat, de ezeknek hangja mind inkább halványodik és vesztí tekintélyét. Már többen ki is fejezték erős reményüket, hogy közelg az idő, mikor Angliának egyházaiból kiválva, az evangéliumhoz hű keresztyénekből megalakul a nagy nemzeti egyház magva, sőt talán egyeteme, mely éppen úgy elhagyja és túlszárnyalja a katolikus, mint az episkopalis, mint a nonkonformista felekezeteket. Ezek elenyésző csekélységeknek is tartják a lelkesítő cél mellett amaz akadályokat, melyek nagy számmal vannak, s nem csekély ellentálló erőt képviselnek. Nem veszik komolyan kísérletet, vagy éppen megakadályozó hangoknak azokat, melyek a «Church Times», a rituális «High church» képviselője emleget azon uniónális mozgalmakkal szemben, melyek már 1888 óta egyes időközönként át egyszer a Lambeth, másszor a grindelwaldi konferenciákon találtak kifejezést, s abban öszszpontosulnak, hogy az egyesülendő egyház, jó részt a nonkonformisták előnyére, fogadja el a bibliát, a két sakramentumot, a niceai hitvallást és a historiai episcopatumot. Igazuk is van. Az u. n. «magas egyház» tagjain kívül, alig van valaki, ki örömmel ne üdvözlőné az erők illetén egyesítési kísérletét. Maguk a püspökök járnak elől az új mozgalomban, s az erre irányuló törekvésekben. A grindenwaldi konferencián, a worcesteri püspök, Perowne lépett fel, mint erős harcosa a mozgalomnak. A mit eddig oly erősen perhorreskált az episkopális egyház, ő éppen arra vonatkozólag fejté ki, hogy a püspöki successio és elnevezés nélkül is megvan az ordináció és a sakramentumok érvényessége. Követői pedig, az angol egyház leghíresebb tagjai, mint Hooker, Andrews, Cosin, Hall, Bramhall, Wake, Tenison, arra muttattak rá, hogy a híres 36-ik artikulus egy anglikan-lutheranus konferencián készített «of Ministering in the congregation.» S mikor a «high church» arra hivatkozott, hogy a «Common Prayer Book» 23-ik fejezete határozottan beszél a püspökökről, maguk a püspökök utaltak rá, így az andrewsi Charles Wordsworth, hogy itt csak papi felsőbbiségről van szó, olyan értelemben, mint a hogy e szót a reformáció idejében a kontinensen használták. Ezek után, nem lehet mást tenni, mint a leghatározottabban csodálkozni, hogy a mozgalom olyan ponton akadt fenn, a melyet a legkönnyebben el lehetett volna intézni. Nem volt ez az ok más, mint az, hogy a nonkonfirmisták papjait nem episcopus ordinálta és a nonkonfirmisták legalább a még életben levő papokat nem akarták még egyszer ordináltatni, hanem követelték ennek az érvényességét, a mit csak Perowne és társai akartak megadni, a hivatalos egyház több tagjai azonban annál kevésbé nem, mert akkor a nonkonformisták közé nem csak a szervezett egyházakat kellene fölvenni, mint a presbiterianusok, methodisták, kongregacionalisták, baptisták, hanem a Plymouth-testvéreket, Quakkereket, Salutistákat, stb. Ez az akadály különben csak ez idő szerint képez még bajt, mert a hol úgy át vannak hatva és úgy érzik a teendők szükségét, mint Angliában, ott az ilyen csekélység magától is elmúlik. Mert, tényleg akarja az angol társadalom az egyesülést. A «Times» cikkeit pedig, melyekben még mindig ellene szól a mozgalomnak s az egészet lehetetlennek tartja, mert egy országban nem lehet több egyház, csak egy, s ennek javítására, ha hiba van, nem a schismák valók, melyek nem egyházak, hanem csak egyesületek; ezeket a hangokat

ma már úgy veszi, mint rég letűnt idők hozzá tévedt, elmosódó viszhangját. Az angolországi mostani állapotokból különben, az látszik ki, hogy az angolok is körülbelől olyan formán vannak, mint mi magyarok; vagy is úgy, mint az a remekül elkészült óramű, melyből a strassburgi óras csak egy szeget vett ki, aztán soha sem tudta senki sem helyreigazítani; az angoloknál is mindig fog fájni egy seb s ez a leszámolni nem akarás oly tényezővel, melyek örökké ott kerengenek az egyházban, mint a Mefisztoteles szélmalma. Ám, s ez vigasztalhat, mégis csak addig fog fájni, mert a világ végre is nem téveszti el magát, míg az universum anatómiai törvényeinél fogva is megvalósulandó szervezet-átalakulás, ha egyebet nem, de fizikai törvényét, vagyis az élet kényszerét, rá nem alkalmazza az egyházra, ha már ez a maga benső erejét és törvényeit nem bírta magára nézve csak önerejéből érvényesíteni. Mert Hegelnek nincs joga, azt mondani, hogy a világ még semmire sem ment a világtörténelmében előre, mert hiszen nincsen erre incitálva.

Wittenberga innepe.

Wittenbergában, a reformáció ősi fészkeiben, a protestánsok okt. 30-iki nagy emlék-innepét megtoldották egy másik inneppel. Vilmos német császár pártfogásával restaurálták azt a híres wittenbergai vártemplomot, melynek kapujára 1517. október 31-én Luther Márton kiszegte 95 tételét. A restaurált templomot ma avatták fel nagy fényvel, a német császár és császárné és udvaruk színe előtt.

Ma reggel hét órakor, ősi német szokás szerint, harsónak szólaltak meg az ódon város fölött; kürtösök fújták a toronyban Luther énekét Erős várunk nekünk az isten. Egész Wittenberga innepi dísz öltött, főleg a vártemplomhoz vezető utcák, mindenünnen, az egész környékről seregestől tódult Wittenbergába a nép, egy része a reformáció korabeli ruhákban; így a thorgauiak mind sisakosan, páncélosan, zsoldosoknak öltözve, vonultak be.

Délelőtt tizenegy órakor érkezett Vilmos császár, a császárnéval és három legidősebb fiával. Kíséretükben volt, az oldenburgi nagyherceg, a meiningeni trónörökös és Caprivi, kancellár; a württembergi király, családi gyásza miatt, nem jöhetett el. Magyarországból ott volt az innepen Teutsch, erdélyi ev. püspök. A császár nyílt négyfogatu kocsin, fullajtárokkal, harangzúgás és a nép öröm-rivalgása közt a városházára ment, míg a császárné, Frigyes Lipót főherceg nejével és a meiningeni örökös hercegnővel közvetlenül a vártemplom déli kapuja elé hajtatott, hol a részükre fentartott helyeket elfoglalták.

A császárt a városháza előtt a többi fejedelmi vendégek várták és Schild polgármester a városi hatóság élén megköszönte neki a pompásan restaurált vártemplomot is. Ezután nagy történeti díszmenet volt, mely a reformáció idejéből és a Wittenberga történetéből vett képeket ábrázolt húsz csoportban.

Ezután a császár egész kíséretével a vártemplom fölavatására vonult, a Luther-ének hangjai mellett.

A fölavatás után lakoma volt, melyet Vilmos császár beszéde tett nevezetessé. A beszédet különösen egyházi körökben nagy kíváncsisággal várták, mert az a hír volt elterjedve, hogy a császár beszéde támadás lesz a katolicizmus ellen. Hogy a beszédnek az udvarnál is nagy jelentőséget tulajdonítottak, bizonyítja az is, hogy a császár, minden tévedés, vagy nyelvbőlés kikerülése végett, írásban olvasta fel az előre megszerkesztett beszédet, mely még ma teljes szövegében megjelent a Reichsanzeiger-ben. A császár beszéde így hangzik

Hálásan pillantva fel istenhez, kinek a máj innepet köszönhetjük, emelem a serleget, melyet Wittenberg Luther reformátornak 1525-ben, házassága alkalmával, ajándékozott. Ez idő volt az, melyben a reformáció már szilárd gyökeret

vert a német országokban. Wittenberg a reformáció bölcsője és műhelye, gazdaggá lett dicsőségben és kitüntetésekben. Nem csoda, hogy most az evangélikus világ szeme ide fordul, és hogy megvalósult a gondolat, hogy a vártemplom, a reformáció tettének színhelye, méltóan helyreállíttassék. E gondolat viszhangra talált elődeim szívében, kik azonban oda bővítették ki a tervet, hogy egyúttal emlék állíttassék a német reformációnak. Miután öregatyám a szükséges eszközök készentartását elrendelte, boldogult atyám mély kedélyének teljes melegével megragadta a tervet; hiszen, abban igaz evangélikus érzülete, s fenkölt művész-tehetsége legszebb örömét találta. Isten nem akarta, hogy atyám láthassa e művet. De, a hálás utókor soha sem fogja feledni, hogy az ő neve a reformáció emlékével elválaszthatatlanul egybe van kötve; nekünk azonban, az élő nemzedéknek, a helyreállított vártemplom, az emlékezés jelén kívül, komoly intésül is szolgáljon a jelenre és jövőre nézve. Ékesszóló kifejezője ez előttünk az áldásnak, melyet isten az evangélikus egyház útján nekünk ajándékozott, s naponta újból nyújt. Feladatunk, hogy ezt az áldást ne engedjük, magunkra nézve elveszni, hanem ápoljuk és megóvjuk. Az evangélium örök-igazságához való hívő ragaszkodásban nyugszik reményünk életben s halálban. Ma újból vallottuk hitünket isten színe előtt, s nem felejtjük el, hogy e hitvallás bennünket ma is az egész keresztyénséggel egybefűz. Ebben van a béke jelképe, mely a válaszfalon is átnyúlik. Hit dolgában nincs kényszer, egyedül itt határoz a szív szabad meggyőződése, s annak fölismerése, hogy egyedül

ez határoz, a reformáció áldásos gyümölcse. Mi, evangélikusok, senkit sem fenyegetünk vallása miatt; de, ragaszkodunk az evangélium hitvallásához, a halálig. Ez az én hitem, reményem, imádságom, s ebben megerősít az a szellem, mely e gyülekezetet láthatólag áthatja. Hogy ez innepély oly magasztosan volt megülhető, első sorban a szövetséges fejedelmeknek köszönhetem. Indíttatva érzem magamat, nekik ezért legbensőbb köszönetemet kifejezni. Ugyanez a hála tölt el a barátságos birodalmak szuverénjeivel szemben, kiket az evangélikus vallás köt egybe velünk, s kik részvételüket képviselőik küldése által tanúsították. Elismerés illeti végül azon férfiakat, kik e pompás művet teremtették és hozzájárultak ahhoz, hogy ez innepély szép legyen. E serleget, melyet egykor Luther ajkai érintettek, azért emelem, hogy a vendégek egészségére igyam belőle. Németország evangélikus fejedelmei, s a német szabad városok polgárai éljenek!

A vittenbergai innep emlékére a császár érmeket veretett, melyeken a Luther-ének első sora olvasható: **E R Ő S V Á R U N K N E K Ü N K A Z I S T E N.** Az okirat, melyet a császár a restaurált vártemplom fölavatása alkalmából a fejedelmi személyiségek és az előkelőségek részére állított ki, többek közt a következőket mondja: Bizunk abban, hogy az alattvalók híven ragaszkodni fognak az evangélikus hithez, és keresztyéni szeretettel, türelemmel és irgalmassággal eltelve, hitsorsosaik, és a más vallást követők; irányában, is Krisztus igaz követőinek fognak bizonyulni. A császár és a fejedelmi vendégek még az nap elúztak Wittenbergából. (B.-P. H.)

T Á R C A.

Bod Péter idejében és most.

(Folytatás.)

Jelenleg van a nagy-enyedi egyházmegyében harmincöt anya-egyházközség. Megsemmisültek százötven év alatt, vagy alig diasporákká lettek: Miklóslaka, Hadrév, Asszonynepe, Szantsal, Bakafalva, Veszszöd, Ivánfalva, Kövesd; tehát, nyolc anya-egyházközség. Anya-egyházból leány-egyházzá lett: Szent-Király, M.-Bénye, Hosszuaszó. Vesztesség tehát tizenegy egyházközség. A szebeni egyházmegyébe kebeleztetett: Balászfalva, Magyar-Bece, Buzás-Bocsárd, Bürkös, Hari, Magyar-Lapád, Mikeszásza, Magyar-Péterfalva, Túr, s újabb időben feltámasztatott, mint körlelkészség, a b ő l y a i; még korább a maros-újvári. Leány-egyházból anya-egyházzá lett: Lőrincréve, Gombás; most alapítottak a maros-ludasi, detrehemi, mező-záhi és mező-nagy-csáni körlelkészségek. Összesen tehát hét új egyházközség a tizenegy elveszett helyett: ebből is négy csak a legújabb napok alkotása.

N e g y e d i k a kolozs és kalota-szegi esperesség. Egyházközségek Bod Péter idejében: 1. Kolozsvár, híres református egyházközség. Azonban, 1566-ban Blandrata mesterkedései, Dávid Ferenc és Sommel ékesszólása következtében unitáriusok lesznek, úgy hogy ezeké az összes templomok és iskolák. Egy Agaston György nevű polgár embernek magán-házában azonban fenmaradt a református istentisztelet, míg növekedvén számuk, templomot nyertek. Bocskai István idejében ugyanazon jogokat ítélik nekik, melylyel az unitáriusok birnak. 1609-ben a Gyula-Fehérvárt tartott országgyűlésen, az ó-várban levő templom, mely hajdan a dominikánusoké volt, nekik ítéltetik, melyet 1612-ben, május 15-én végleg birtokba vesznek. Egy kótábla mutatja e templomon, hogy Báthori Gábor idejében állították helyre. 1622-ben nyerik meg a reformátusok a mostani belvárosi templomot a mellette levő kollegiummal együtt Bethlen Gábortól.

1629-ben az ó-várban levő templom a magyarul nem tudó, de református vallású németeknek és szászoknak adatik át.

Kolozs, város, sóbánya; a ref. papok jövedelme a katholicusok miatt nagyon megcsökkent. 3. Györgyfalva. Itt a templom és a paplak fele részét nem rég erővel elvették. 4. Ajton, a Vas-grófok birtoka. 5. Magyar-Léta, leány-egyház: Jára. 6. Szent-László, a templomot Haller György gróf nem rég elvette, leány-egyház: Oláh-Fenes. 7. Szász-Lóna. 8. Gyalu, hajdan erősség, néha püspöki székhely, a Bánffy-grófok birtoka. 9. Nagy-Kapus, leány-egyház: Kis-Kapus. 10. Gyerő-Vásárhely, leány-egyház: Inaktelke. 11. Kőrösfő. 12. Gyerő-Monostor, leány-egyház: Devén. 13. Valkó. 14. Szent-Király és Zentelke. 15. Magyarókerék. 16. Damos, leány-egyház: Jákotelke. 17. Nyársó, leány-egyház: Sárvásár, 18. Bánffy-Hunyad, város, a Bánffy-családé. 19. Ketesd. 20. Magyar-Bikal. 21. Tamás. 22. Sobok. 23. Esztána. 24. Kis-Petis. 25. Nagy-Almás, leány-egyház: Bábony. 26. Középlak, leány-egyház: Tamásfalva. 27. Nagy-Petis. 28. Egeres. 29. Bogártelke, leány-egyház: Daroc. 30. Mákó. 31. Türe. 32. Vista, leány-egyház: Magyar-Nádas. 33. Szucsák. 34. Méra. 35. Buda, leány-egyház: Diós. 36. Kajántó. 37. Fejérd.

Jelenleg Kolozsvár magában külön egyházmegyét képez, négy rendes pappal s hozzá tartozik a legújabb időben fölállított szamosfalvi egyház. A kolozs-kalotai egyházmegyében pedig van rajta kívül 37 anya-egyházközség. Százötven év alatt megszűntek, vagy diasporákká változtak: Tamás, Buda; leány-egyházzá lett Egeres; tehát, három egyházközség vesztesség. Ellenben, leány-egyházközségekből anya-egyházzá lettek, vagy most keletkeztek: Magyar-Fenes, Inaktelke, Al-Jára, Pata körlelkészség; tehát, három apadással szemben négy a szaporulat.

Ö t ö d i k a széki esperesség, mely nevét Szék városától kapta. Egyházközségek: 1. Bonchida, a Bánffy-család birtoka. Szék, város. Viz-Szilvás, leány-egyház: Hesdát,

K.-Iklód, Bonc-Nyires. 4. Szamos-Ujvár-Németi, leány-egyház: Szamos-Ujvár, város, mely örmény kereskedők birtoka; hajdan magyar nemesek lakták, kik nagyobbára elköltöztek a kellemetlenségek miatt. 5. Szász-Nyires. 6. Bálványos-Váralya. 7. Málom. 8. Décse. 9. Szász-Margita. 10. Árpástó. 11. Baca. 12. Rettég, város. 13. Felőr, leányegyház: Ilosva, Csicsó-Keresztur. 14. Kudu. 13. Bethlen, vár, a Bethlen grófoké, leány-egyház: Szepárma. 16. Magyar-Nemegye, leány-egyház: Virágosberek, Tóhát. 17. Somkerék. 18. Sajó-Udvarhely, leány-egyház: Bréte. 19. Szent-András. 20. Sárvár, leány-egyház: Sajó-Keresztur. 21. Tas. 22. Harina. 23. Fűzkút. 24. Apa-Nagyfalu, leány-egyház: Fel-lak. 25. Vice. 26. Borzás, leány-egyház: Bööd, Kétel. 27. Nyárló-Kékes, leány-egyház: Derlő-Apáti. 28. Veresegeháza, leány-egyház: Mányik. 29. Sombor. 30. Buza. 31. Meleg-Földvár. 32. Katona. 33. Fekete-Lak. 34. Légen, leány-egyház: Gyeke. 35. Pusztá-Kamarás, leány-egyház: Nohály. 36. Méhes. 37. Fráta. 38. Berkenyes. 39. Botháza, leány-egyház: Tóháza. 40. Szovát. 41. Mocs. 42. Keszű. 43. Palata, leány-egyház: Pete. 44. Vajda-Kamarás. 45. Visa, leány-egyház: Gyulatelke. 46. Száva, leány-egyház: Omborz. 47. Pulyom, leány-egyház Szent-Gothárd. 48. Szent-Egyed, leány-egyház: Szent-Iván. 49. Tzege, leány-egyház: Gölte. 50. Nyeszálx (t. i. Noszoly). 51. Császári. 52. Fűzes. 53. Szent-Márton, leány-egyház: Vásárhely. 54. Nagy-Devessér, leányegyház: Kis-Devessér.

Jelenleg van a széki egyházmegyében 38 anya-egyház-község. Teljesen megsemmisültek, vagy alig diasporákká váltak: Vizszilvás, Szamos-Ujvár-Németi, Sárvár, Harina, Borzás, Méhes, Szava, Szent-Egyed, Cege, Császári; tehát, százötven év alatt, tíz egyházközség. Leány-egyházakká lettek: Katona, Légen, Mocs, tehát három anya-egyház-község. Veszteség tehát összesen tizenhárom egy-ház-község. Ezzel szemben, leány-egyház-községből anya-egyházakká lettek, vagy most keletkeztek: Alsó-Ilosva, Magyar-Kályán; Noszoly és Pulyon csak a legújabb időben támadtak fel, mint körlelkészletek; Szamos-Ujvár, mint körlelkészlet, lett anya-egyház-községgé. A nagy-sajói egyházmegyébe tétettek át: Magyar-Nemegye, Somkerék, Sajó-Udvarhely, Tacs, Sajó-Szt.-András. Mint a fönnebbiekből látszik, tizenhárom elvesztett egyházközségünk helyett, csak két újat nyertünk, minthogy az itteni körlelkészletek által csak régi egyházközségek támasztattak föl.

Hatodik a deési esperesség, mely nevét Deés várostól kapta. Ebben egyházközségek voltak Bod Péter idejében: 1. Deés, város, sóbánya, népes egyházközség nemesekből és polgárokból; két pap. Kende-Lóna. 3. Akna. 4. Szinye, leány-egyház: Bogát. 5. Szelecke. 6. Kozárvár. 7. Néma, leányegyház: Széplak. 8. Péntek. 9. Kérő. 10. Ormány. 11. Kecset. 12. Tötör, leány-egyház: Olmoc. 13. Esztény. 14. Doboka. 15. Válaszút. 16. Borsa. 17. Budak. 18. Kide. 19. Csomafája. 20. Gyula. 21. Magyar-Macskás, leány-egyház: Macskás. 22. Hoppú-Macskás. 23. Kovácsi. 24. Babuc. 25. Solyomkő. 26. Ördög-Keresztur. 27. Ujfalu. 28. Fodorháza. 29. Alsó-Esküllő. 30. Felső-Esküllő. 31. Nagy-Sombor. 32. Hid-Álmás. 33. Vajda-Háza. 34. Páncélcseh. 35. Derse. 36. M.-Köblös. 37. Felső-Tök. 38. Alsó-Tök. 39. Onok. 40. Réce-Keresztur. 41. Szilvás. 42. Szükerék. 43. Girot. 44. Dengeleg. 45. Kodor. 46. Mánya. 47. Jenő.

Jelenleg van a deési egyházmegyében huszonnégy anya-egyház-község. Teljesen megsemmisültek, vagy mint diasporák is alig léteznek: Szelecke, Néma, Péntek, Kecset, Budak, M.

Köblös, Kovácsi, Babuc, Solyomkő, Ujfalu, Fodorháza, Nagy-(Alsó)Esküllő, Kis-(Felső)Esküllő, Vajdaháza, Onok, Réce-Keresztur, Szilvás, Szükerék, Kodor, Mánya; tehát, husz anya-egyház-község. Anya-egyházból leány-egyházakká lett: Csomafája, Hosszú-Macskás, Gyula, Dengeleg, Kis-Jenő, Girot, M.-Derzse, Alsó-Tök; tehát, nyolc anya-egyház-község. Ezzel szemben, leány-egyház-községekből anya-egyházakká lettek, vagy ujonnan támadtak: Bádok, Berkesz, Domokos, Koltó, Hagymás-Lápos, Magyar-Lápos s a most keletkezett kackói körlelkészlet. Tehát, a huszonnyolc apadással szemben, csak hét a szaporulat. Szinye és Esztény csak a legújabb időben támadtak föl, mint körlelkészletek.

Hetedik a sajói dékánátus, hol az egyházközségek keverve vannak lutheránus egyházközségekkel, de régi szokásnál fogva, mindnyájan a református püspöktől függenek. Egyházközségek: 1. Nagy-Sajó. Várhely. 3. Kis-Budak. 4. Simon-Telke. 5. Sófalva. 6. Felső-Balázsfalva. 7. Alsó-Balázsfalva. 8. Mogyoros. 9. Árokallya. 10. Kentelke. 11. Kerlesd. 12. Szász-Cegő. 13. Szent-Jakab. 14. Sz.-Ujfalu. 15. Máté. 16. Moric. 17. Szász-Ős. 18. Galac.

Jelenleg van a sajói egyházmegyében tizenhárom anya-egyház-község. Százötven év alatt teljesen megsemmisültek, vagy legfőlegb mint diasporák léteznek: Várhely, Kis-Budak, Simontelke, Felső-Balázsfalva, Magyaros, Árokallya, Kéntelke, Kerlés, Szent-Jakab, Szász-Ujfalu, Aranyos-Moric, Galac: tizenkét egyházközség. Anya-egyházból leány-egyházakká lett: Szász-Uj-Ős. Tehát, tizennyolcból tizenhárom anya-egyház veszteség; most csak úgy állhat fenn ez egyházmegye, hogy belé olvasztották a tekei egyházmegyét és a székből is csatoltak hozzá egyházközségeket.

Nyolcadik a tekei esperesség. Egyházközségek voltak itt: 1. Teke. Vajda. 3. Paszmos. 4. Ludvég. 5. Ida. 5. Harina. Régen volt itt még több is, mint Erked, Sombor, Oknica, Barica, Ujfalu, Péntek, Füköt, hol a magyarok és szászok kipusztulván, helyöket már Bod Péter idejében oláhok foglalták volt el.

(Folytatása következik.)

Különfélek.

= **Főtiszt. Szász Domokos, püspök aa.** Budapestre utazott, hogy részt vegyen a novbr. 9-re összehívott 15-ös bizottság tanácskozásában. A mint olvasóink tudják, ez a bizottság a debreceni bölcsészeti és a kolozsvári theol. fakultások ügyében küldetett ki.

= **Székyudvarhelyi főgimnáziumunkban** f. hó 6-án d. e. 8 órakor, a reformáció emlékére, kegyeletes innepélyt tartottak a következő programmal: 1. Közének, orgona kísérettel; 2. ima, mondta Szécsi Ferenc; 3. zene, az ifjuság zenekara; 4. emlékbeszéd, mondta Zajzon János; 5. zene, az ifjuság zenekara; 6. Szabolcska Mihály «Kálvin» c. szép költeményét szavalta Gyenge József, VIII. o. t. 7. Közének, orgonakísérettel. A szép innepélyről, a reformáció bajnokainak teremtő szellemétől áthatva, távozott a közönség.

= **Hévízen a közelébb lejárt** papválasztás alkalmával, tiszt. Lakatos Áron, m.-vásárhelyi segéd-lelkész, afa. választatott meg rendes papnak. Örvendetes az egyetértés, mely szerint minden száj csak egy nevet hangoztatott a szavazás alkalmával, minek egyik főoka a megválasztott egyéni érdemében rejlik. Mennyi szép, magasztos teendő vár a fiatal tiszteletesre azon exponált helyen. Saját egyházközségében őrizni kell nyáját az eltántorodástól; az Olt szép völgyében sokszor fel kell keresni az elszort csontokat, s megtartani

Folytatás az 1/4. ív mellékletén.

azokat felekezetünk számára. Itt a munkát nem kell keresni, készen vár; hiszszük, hogy ifjú paptársunk ember lesz a gáton!

— **Az udvarhelyi egyházmegyében** most szervezett fehér-nyikóvölgyi körlelkési állomást most foglalta el tiszt. Szász Károly, fiatal paptársunk. Beköszöntőjét október 30-án tartotta a zsufozásig megtelt templomban, hová örömmel sereglettek össze a Fehér-Nyikó völgyében elszórtan élő ref. hívek; s őt, még számosabban voltak az ottani unitárius felekezet hívei, élükön derék papjukkal, ki nem csak ajkán, de szívében hordozza a «Pax»-ot s minden cselekedetében megbizonyítja. A beiktatást Menyhárt András esperes végezte. A fiatal lelkész igen találóan festette a papot a nép között, s könnyen érthető szavakban kötötte lelkére a nyájnak a pásztor iránti kötelességeit. Legyen olyan, milyennek festette a valódi papot, akkor hallgatói önkint teljesítik kötelességeiket. Adj a isten, hogy úgy legyen!

— **Lapunk 41-ik számában ajánlottuk** volt olvasóink figyelmébe «A mi Otthonunk» cím alatt megindulandó családi lapot. Meg is jelent már belőle két szám. Örömmel mondhatjuk, hogy derekasan igyekszik megfelelni feladatának; becsületére fognak válni a szerkesztőknek, díszére minden protestáns családnak. Papoknak és tanítóknak meg kell rendelni és ajánlani mindenkinek.

— **Nemes szívi alapító.** Tekintetes Boda Gábor, száldobosi buzgó egyháztag és birtokos úr, az ő nemesen érző szívének sugallatából, örökbecsű alapítványt tett «Róz a-lapítvány» címen, a száldobosi ev. ref. egyházközség számára. Ez alapítvány 190 frt. befizetett készpénzből és mintegy két holdnyi fekvő birtokból áll, 302 frt. értékben, minek fölügyeletét az egyházi, illetve, egyházmegyei előljárásságra s így az egyházi főhatóságra bizza. Tekintve az alapító nemes gondolkodását, valamint magasatos intencióját, mely az alapító levélben oly jól esően tündöklik és úgy lelkesít: igen kedves kötelességet teljesítek, midőn a nemes szívi adakozónak, e helyen is, úgy a magam, mint egyházmegyém és a száldobosi ev. ref. egyházközség nevében, elismerő, hála köszönetet nyilvánítok, buzgón kérve a kegyelemnek istenét, hogy drága életét még sokáig tartsa meg és áldásai-val vegye körül. Közép-Ajta, 1892. nov. 6-án. K ö v é r A n d r á s, erdővidéki ref. esperes.

— **Megjelent és hozzánk is beküldetett:** «Halotti és alkalmi imádságok.» Függelékül: «Konfirmációi beszédek.» Irta, néh. Révész Bálint. Kiadta Csiky Lajos, debreceni theol. akadémiai tanár. II. kötet. Ára 2 forint 50 kr. Azután, «Kalászkok az életnek Kenyeréhez.» Különböző alkalmi beszédek gyűjteménye. Szerkesztik: K. Tóth Kálmán, debreceni és Papp Károly, budapesti ref. lelkészek. Megjelenik évenként négyszer. Ára egész évre, 4 frt. félévre, 2 frt. negyedévre 1 frt. Budapest, Hornyánszky Viktornál. A néh. Révész Bálint irodalmi hagyatékáról beszélni, csak a legnagyobb kegyelettel tudunk; a «Kalászkokról» beszélni fogunk érdeme szerint, adandó alkalommal. A ki már belépett a halhatatlanságba, azt mi, gyarló emberek, utol nem érjük. A kik a halhatatlanságra vágyanak, azokat kísérni, megfigyelni, kötelességünk. Vegyék meg e könyveket, atyámfiai, férfiak; hogy majd, mikor beszélünk róluk, figyelemmel kíséressétek: van-e igazságunk? Azon leszünk, hogy az igazságot szóljuk.

— **Naptárak 1893-ra.** Beküldetett hozzánk «Protestáns új képes Naptár.» 39. évfolyam. Szerkesztette

legifj. Szász Károly. Ára 50 kr. Budapest. Továbbá, «Közhasznu erdélyi képes Naptár», 34. évfolyam. Ára 30 kr. Kolozsvár, Stein János. Ez utóbbival egyszerre vettük «Irodai fali Naptár», ára 30 kr. ugyancsak Stein Jánosé. Sok házban nem lehet egyetlen könyvet sem kapni, de naptár nélkül csakugyan nem lehet el egyetlen egy ház sem. Nő hát, az említetteket jó lélekkel ajánlhatjuk a megszerzésre. Egy óra, és valamelyes naptár csakugyan hozzátartozik a civilizációhoz.

— **A kovásznai ev. ref. népes egyházközség** a háladatosság igen szép innepélyét ünnepelte f. hó 6-án. Ekkor történt ugyanis néhai Vajna Károly siremlékének leleplezése, melyet az egyházközség halából emelt. Vajna Károly ismeretes az egész erdélyi ref. egyházkerület előtt. 35—40 ezer frtos alapítványt tett a kovásznai ref. egyház kepeváltási alapjára, mely által «aere perennius»-t emelt egyházközségünk minden egyes tagjának szívében. S most, a mult vasárnap, kivonult sirjához az egész egyházközség, annak minden tagja, apraja-nagyja. Eljöttek a szomszéd egyházközségekből is sokan, leróni a kegyelet adóját ezen nemes gondolkozású ember emléke iránt. Az egyházi dalárda szép gyászdalai után, Szász Márton, pávai lelkész, tartott szép imát; majd Szóts Gerő, kovásznai ref. lelkész, tartott egy alkalmi beszédet, emlékezetbe idézvén a nagy halott életét és lelkesítve a sokaságot hasonló nemes tettekre. Erre, az igazán szép siremlékről lehallt a lepel, melynek márvány-tábláján ez aranyos felirat áll: «Vajna Károly, a kovásznai ref. egyházközség jöltevéje, kepeváltási alapjának megteremtője. Meghalt 1891. dec. 6-án, 68 éves korában. Emléke legyen áldott. Emelte halából az egyházközség.» Az a háromezer főnyi sokaság erre elénekelte: Te benned biztunk eleitől fogva, és ezzel lelkünkben sokat épülve, eltávoztunk a nemes porok mellől. Adjon az isten minden egyházközségünknek egy-egy ilyen nemesen gondolkozó embert, hogy megvalósuljon mihamarább e mondas: «Kepeváltás, jöjjön el a te országod mihamarább!»

— **Vidéken is csak történi** valami megemlézésre méltó jó, ha nem is hozzuk azt nyilvánosságra. Mi is megemlégtük a reformáció emléknapját. Igen jólesően láttuk október 30-án, midőn a közép-ajtai ev. ref. egyházközség buzgó hívei, a lelkész úr előre tett kihirdetése után, feltűnően nagy számban sereglettek fel az ur házába s ott, a buzgó tanítók által templomba vezérelt iskolás növendékekkel együtt, lélekemelő szép énekben szálltak és szálltunk mindnyájan az egek urához. A buzgó isteni tisztelet után, megnyílt az országos közalapra való adakozás azok részéről, kik otthon nem felelték vala az ők filléreiket. Faluhelyen még az ilyen is megtörténik, de lehetett látni, hogy mikint szegyenlik magukat azok, kik szívesen adakoztak volna, ha otthon nem felelték vala a persely-krajcárt. Mit tegyenek, ha magukkal pénzt nem hordozhatnak? Egy néhányan a lelkész urhoz vitték az ők krajcárjukat, hogy feledekenységéből támadt hibájukat helyrehozzák. Láttuk továbbá a bölöni ev. ref. egyházközség iskola-felavatási innepélyét, okt. 31-én, összekötte a reformáció emlékünnepeivel és az erdővidéki tanító-testület itt tartott gyűlésével. Itt is buzgón innepelt a nép s e kettős innep felemelő érzésével távozott el a zsufozásig megtelt templomból azok nagy számával, kik a templomon kívül állva, hallgatták a tanítók igen szép énekét, esperesünk buzgó imáját és a helybeli lelkész lelkesítő beszédét. Szép, szép és magasatos innep vala ez is, mit igen emelt a tanító-testület nagy számban történt megjelenése és a tanítótestületi elnök urnak egyházi életünk iránt nyilvánuló meleg érdeklődése. Egy jelen volt.

— **Hibaigazítás** A «Protestáns Közlöny» 43-ik számában, a Hiv. Részben a kőbori énekvezér-tanítói állomás javadalmazási összegében, vétségem következtében, hiba csuszott be. Javadalmazás nem 276 frt. 69 kr. hanem csak 197 frt. 56 kr. egyházmegyei becslés szerint (és terményből áll), mit a pálvázi akarók figyelmébe ajánlok. Kőbor, 1892. okt. 30-án. Csulak Zsigmond, ref. pap.

HIVATALOS RÉSZ.

2881—1892.

KÖRLEVÉL.

Valamennyi erdélyi ev. ref. kollegium tt. Elöljáróságának.

A közoktatásügyi m. kir. miniszter úr f. é. október hó 14-én, 14.853. sz. alatt kelt leiratban tudatja, hogy Stock Rezsőt, ki született 1875. évi január 3-án, Erzsébetvárosban, róm. kath. vallású és az 1889—90. tanévben az erzsébetvárosi volt róm. kath. gimnázium első osztálybeli növendéke

volt, iskolai bizonyítványának meghamisítása miatt, az ország összes középiskoláiból kizárandónak találta.

Miről a méltóságos tt. Elöljáróságok, tudomás és nyilvántartás végett, értesítettek.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Ig.-Tanácsától, Kolozsvárt, 1892. november 3.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Dr. Kolosvári Sándor,
ig.-tanácsos, elnök-helyettes.

2902—1891.

KÖRLEVÉL.

*Valamennyi erdélyi ev. ref. kollégium méltóságos,
tt. Elöljáróságának.*

Tudomásvétel és nyilvántartás végett, tudatjuk, hogy a közoktatásügyi m. kir. miniszterium, a kolozsvári unitárius főgimnázium tanári karának, Kiss Vilmos, VII. oszt. tanulóira vonatkozó kizáró ítéletét, folyó év október 17-én, 39,410. szám alatt kelt leiratban, helybehagyta, melynél fogva, nevezett tanuló részegeskedés, egyik iskolai tisztviselőnek súlyos testi bántalmazása, egyik tanára ablakainak szándékos beverése s hasonlóan azon tanár ajtajának betörési szándéka s több tanuló társának e vétségekben részessé tétele, s ezen tetteivel az iskola jó hírnevének veszélyeztetése miatt, a kolozsvári unitárius főgimnáziumból, valamint az ország összes középiskolából kizárattott.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató-Tanácsától, Kolozsvár, 1892. november 5.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Dr. Kolosvári Sándor,
elnök-helyettes.

1195—1892.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi egyházkerületben, a sepsi egyházmegyébe kebelezett sepsi-szentkirályi egyházközség kántori állomására ezennel pályázat hirdettetik.

Évi javadalom: tisztességes lakás, gazdasági épületekkel, veteményes és gyümölcsös kerttel és 220 frt. 74 kr, melyből 152 frt. 72 kr. készpénz, az egyházközség pénztárából fizetve, évnegyedenkénti előleges részletekben; négy hold, 940 négy-szög-öl kanonika-porción, 58 frt. évi jövedelemmel; a község helyéről járandó széna, sarju-termény és egy hold erdő haszon-élvezete, melynek évi tiszta jövedelme, 10 frt.

Pályázati határnap november 30. Folyamodványok nt. Z á g o n i P á l, esperes afához intézendők, Nagy-Borosnyóra.

Kolozsvár, 1892. november 7. *Szász Domokos,*
erdélyi ref. püspök.

1188—1892.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a nagy-enyedi egyházmegyébe kebelezett istváházi egyházközség kántor-tanítói állomására ezennel pályázat nyittatik.

Javadalom tisztességes lakás, gazdasági épületekkel, veteményes kerttel, készpénz, kepe és kanonika-porción, hivatalos becslés szerint, 200 frt. 57 kr.

Folyamodási határnap december 1. Kérvények nt. Hegedüs Lajos, esperes aához küldendők, Gerendre.

Kolozsvár, 1892. november 8. *Szász Domokos,*
erdélyi ref. püspök.

446—1892.

KÖRLEVÉL.

1. Az erdővidéki ev. ref. egyházmegye folyó év, nov. 18-án, Baróthon, a szokott helyen, d. e. 9 órakor kezdődőleg tartandó közgyűlésére van szerencsém e gyűlésnek illetékes tagjait meghívni. Főbb tárgyai e gyűlésnek: a) esperesi megnyitó; b) tanügyi előadói jelentés-tétel; c) az egyházkerületi képviselőkre, valamint a tanító urak egy egyházmegyei tanító-képviselőjére beadott szavazatoknak számbavétele, az eredmény kihirdetése és az utóbbi szavazatok által megválasztott egyházmegyei képviselő igazolása; d) tanító-bekebelezés és eskübevitel; e) leiratok közlése; továbbá, beadványok, indítványok tárgyalása.

2. E közgyűlés bevégezése után, papi értekezleti alakuló gyűlést kívánok tartani, hogy az úgynevezett «Benkő-kör», mely még az 50-es években megvala alakítva, s működését áldásosan is folytatá egészen a 70-es évek elejéig, fel legyen újítva, s akár régi nevén: «Benkő-kör», akár «Papi Értekezet» címen, működését tovább folytassa. Ezen alakuló gyűlésre meghívom a lelkész urakat.

3. Az egyházközségek preszbiteriumait és a tanító urakat fölkérem, hogy az egyházkerületi képviselőre adandó szavazatukat, a szokott módon, szem előtt tartva a törvényt és az Igazgató-Tanács 2685—1892. sz. a. rendeletét, e hó 15-ig esperesi hivatalunkhoz annyival is inkább küldjék be, mivel

a később érkezők nem fognak figyelembe vétetni. A halál által megüresült egyházmegyei tanító-képviselői állásra is szavazzanak a tanító urak, s ezen szavazatukat is, külön borítékban, az irt időig küldjék be esperesi hivatalunkhoz.

Az erdővidéki ev. ref. egyházmegye esperesi hivatalától.
Közép-Ajtán, novbr. 6. 1892. *Kövér András,*
ref. esperes.

939—1892.

KÖRLEVÉL.

A sepsi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlését, az egyházmegyei tanács határozata következtében, folyó évi november 24-én, délelőtt 9 órára, Seps-Szent-Györgyre hívom össze.

A közgyűlés tárgyai: 1. Jelentés a folyó évi esperesi vizsgálatról. 2. Főjegyző jelentése az egyházmegyei tanács munkásságáról. 3. Tanügyi előadói jelentés. 4. Az országos közalap-segélyért beadott folyamodások elbírálása. 5. Beadványok, indítványok, stb.

Ugyanez alkalommal, hivatalosan fölkérem az egyházközségek elöljáróságait a) a költség-előirányzatok törvényszabta időben való beadására; b) közalap-tartozásai sürgős befizetésére; c) közalap-segélyért való folyamodásai oly időben való beadására, hogy a közgyűlésen tárgyalhatók legyenek, s végre, d) egyházmegyénk választó-kerületeinek egyes preszbiteriumait és az illetékes tanító aa.-kat hívom föl, hogy az egyházkerületi képviselő-választást megejtsék, s szavazataikat, a levélborítékon a tárgy jelzésével ellátott zártlevélben, folyó hó 30-ig esperesi hivatalunkhoz beadják.

Nagy-Borosnyón, 1892. nov. 6-án. *Zágoni Pál,*
esperes.

954—1892.

KÖRLEVÉL.

A deési ev. ref. egyházmegye t. lelkészeit meghívom, és általuk a világi t. képviselő urakat, és tanítókat, Deésre, folyó év november 22-ik délelőttre, a szokott helyre; meghívom a m. fő- és algondok urakat, s a pót-tanácsos urakat, a kiket lelkész aai, kiknek körében lagnak, hivatalosan értesítsék és hívjak meg november 21-ki délután 3 órára, egyházmegyei tanács-ülésre.

Tárgyai: az egyházkerületi képviselőkre a preszbiterium, és tanító urak által beadott szavazatok fölolvása; az országos alaphoz beadott folyamodványok ellátása; ha idő lesz, a tanügyi előadó jelentése; két köztörvényszéki bíró választása; az Ig.-Tanács leirata az özvegy-árva szabály-ügyben; egy pár kérése az egyházaknak; esperesi előterjesztés; reggel 8—10 óráig házassági törvényszék; azután a rendes gyűlés. Ajánlom figyelmökbe a «Protestáns Közl.» 39-ik sz. 844—1892. sz. alatti körlevelemet.

Doboka, novbr. 6. 1892.

Nagy Lajos,
esperes.

1525—1892. HIRDETMÉNYES IDÉZÉS VÁLÓPERBE.

Árvátfalvi lakos, Balázs Rózália, férjét, árvátfalvi Dobos Domokost, ki öt hat évvel ezelőtt hűtlenül elhagyta és azóta sem tartózkodási helye, sem életben léte felől tudomása nincs: ezennel hirdetményesen idézti valóperbe, máttól számítandó hat hónap alatt, azon figyelmeztetéssel, hogy akár megjelenik, akár nem, idéztető valóperét az udvarhelyi ev. ref. egyházmegye házassági törvényszékén megkezdi és le fogja jártni.

Az udvarhelyi ev. ref. egyházmegye esperesi hivatalától, Kecsetben, 1892, nov. 3-án. *Menyhárt András,*
ref. esperes.

156—1892.

FELHÍVÁS,

a sséki ev. ref. egyházmegye tiszt. lelkész-társainhoz.

Tisztelettel kérem lelkész-társaimat, sziveskedjenek intézkedni, hogy egyházközségeik részéről az 1892. évi közalap tartozást, lehetőleg f. évi december 1-ig, hozzám be- küldjék.

Sz.-Ujvárt, 1892. nov. 8. *Vásárhelyi Boldizsár,*
közalap-kezelő.

Felelős szerkesztő és kiadó: **Szász Gerő.**

Mostani számunkhoz egy negyed ív melléklet van csatolva.

Nyomatott Ajtai K. Albert könyvnyomdájában Kolozsvár.

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXII. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1892. November 17.

46. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY ÍVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések *bérmertve*
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

A felekezeti tanárképzésről

Csak egy pár szót. Hivatottak és nem hivatottak, általánosságban és részletesen annyi helyen, annyszor és annyiféleképpen vitatták a felekezeti tanárképzés kérdését, hogy már kevés mondani-
való lehet. Pedig, szoros kapcsolatban áll felekezeti nevelésünk ügyével, s általában a közoktatás-üggyel. Hiszen, a tanítás minden sikere első sorban a jó tanerőktől függ, s mégis, kevés gondot fordítunk arra, hogy jól képzett tanáraink legyenek. Nem új dolog, hogy a középiskolai tanárképzés nem kielégítő. Ércztük a hiányt, sürgetjük a reformot, de fájdalom, még eddig sikertelenül. Pedig igen szükséges volna, már itt is tenni valamit.

A gimnázium nyolc osztályát elvégzett ifjú tanári pályára szánva magát, beiratkozik az egyetemre végig hallgatja a négy évi tanfolyamot, s azt hiszi, hogy ő most már kész tanár. Pedig, dehogy! Hiszen, az egyetem nem képez tanárokat nem az a rendeltetése. Ott csak elméleti ismeretet szerez az ifjú. De abból, hogy valaki teljesen tisztában van választott szaktárgyaival, sőt a pedagógia alapelveivel, nem következik, hogy egyszermind jó gyakorlati tanár az illető. Igaz, hogy ha valaki valamivel tisztában van, azt másoknak is meg tudja magyarázni úgy, hogy megértik; de hát, ez nem elég a tanításhoz. És látszólag azért sincs szükség a gyakorlati kiképzésre az egyetemen, mert a tanárjelölt úgyszólván csak egy évi gyakorlat után szeresheti meg a diplomáját, és ez az év elég arra, hogy a pedagógiából szerzett elméleti ismereteinek gyakorlati alkalmazását megtanulja; különben is, ott van az egyetemen kapcsolatban a tanárképző intézet, mely a legszükségesebb gyakorlati ismereteket megadja. Nó hát, erről a tanárképző intézetről akarok szólni.

Teljesen elismerem, hogy e mellett semmi más gyakorlati iskolára nincsen szükség. De azt is el kell ismernünk, hogy a tanárképző-intézet csakis akkor

teljesíti és teljesítheti feladatát igazán, ha gyakorló iskolával van kapcsolatban. Mert, nem elég csupán rámutatni arra, miképp alkalmazza a leendő tanár pedagógiai elveit, de módot is kell nyújtani arra, hogy a studiumokkal kapcsolatban, az elmélettel együtt a gyakorlatit is megszerezze, legalább főbb vonásaiban. Ezt pedig a tanárképző csak akkor teheti, ha ott van mellette a gyakorló iskola, melyben a tanárjelöltek, az igazgató felügyelő vezetése mellett, naponként és óránként gyakorolhatják magukat a tanításban.

Két egyetemünkkel kapcsolatban két tanárképezdénk van, de gyakorló iskolája csak egyiknek van. A kolozsvári tanárképezde e tekintetben nagyon hátra van. Pedig, tanárképezde gyakorló iskola nélkül semmit ér. Megtanulja ugyan a jelölt az ilyen tanárképzőben, hogy mikint kell egy tanárnak a katedrán ülni, milyen hangon beszélnie, stb. (mert az intézeti igazgató, ha e tekintetben ferdeséget tapasztal, bizonyosan figyelemzteti a jelöltet, hogy szoktassa le magát arról), de ez édes kevés. Mert, azok a felolvasások, melyeket ott tartani szoktak, először is egyetemi hallgatók és nem középiskolai tanulók előtt folynak le; másodsor pedig, az egyetemi hallgatóság, nem pedig a gimnáziumi tanulók értelmi fejlettségéhez és tudásához vannak mérve; tehát, nem lévén közvetlenek, nem tehetnek kellő hatást. Másképpen érzi és viseli magát egy tanárjelölt saját kortársaival, mint tanítványaival szemben, és viszont, ez a hallgatóság nem képviselheti a tanítványokat. Még ha a középiskola színvonalán álló és annak körébe tartozó felolvasásokat tartunk, akkor is csak félig értük el a sikert. Természetes, hogy ha a középiskolai tanulók már mint diákok magán-tanítással foglalkoznak, az itt nem jöhet tekintetbe, mert egy népes osztálylyal szemben, egészen más eljárás és módszer alkalmazandók, mint egy-pár magán-tanítvánnyal szemben. Még az sem jöhet tekintetbe, ha egy pár jelesebb tanár-

jelölt alkalmazást nyer még mint egyetemi hallgató valamelyik helybeli gimnáziumnál, mert a tapasztalat szerint, ez az elméleti kiképzés terén hátráltatja az illetőt.

Miért nem gondoskodik a kormány gyakorló iskola felállításáról Hiszen, ha nem akar e végre külön intézetet állítani, kösse össze a tanárképző intézettel valamelyik felekezeti iskoláját. Három közül bizonyosan akadna egy, és a többiek azért nem fordítanak fel a világot, sőt szépen megférnének a gyakorló iskolában. De, ha a kormány nem gondoskodik, gondoskodniok kell a felekezeteknek, és különösen nekünk protestánsoknak, mert a dolog nem maradhat mindig így.

Örökösen ajkunkon a panasz, hogy nincsenek elegendő és jól képzett tanáraink. Nem egyszer történt, és történik, hogy üres tanszékekre hirdetett pályázatok meddők maradtak, vagy más felekezeti tanárokkal töltettek be. Absit invidia dictu, de minden szentnek maga felé hajlik a keze, s ha az állam nem gondol velünk, szabad nekünk is tenni valamit. Húsz év óta áll fenn a kolozsvári egyetem és azóta nem jutott eszébe az országgyűlésnek, hogy a tökéletlenül megalkotott tanárképezdét, teljessé kellene tenni. Azt hiszem, hogy eljött ennek is az ideje, sőt részünkről most van a legjobb alkalom arra, hogy valamit tegyünk. Nem vagyok hivatott arra, hogy az illetékes köröknek tanácsokat osztogassak ; de, elmondom nézeteimet.

Ismétlem, hogy nekünk most van legjobb alkalmunk arra, hogy ez ügy érdekében, ha akarunk, tegyünk valamit. Ez az alkalom pedig a theologia felállítása Kolozsvártt. Egyházkerületünk elhatározta, hogy Kolozsvártt theologiai akadémiát létesít, mely a tudomány követelményeinek megfelelőleg fog berendeztetni, s a papi pályára készülő ifjaknak nem csak kellő ismereteket, hanem anyagi támogatást is fog nyújtani. A benlakásban és együttélkezésben, mely a theologiai ifjak számára fog berendeztetni, a tanári pályára készülő protestáns ifjak is részt fognak venni és minden kedvezményben egyformán részesülnek. Innen már csak egy lépés kell a további szükségesek teljes megvalósításához. Mi sem volna egyszerűbb, mint alkalmat adni ezen együttlakásban levő tanárjelölteknek, hogy egy tanár felügyelete alatt és vezetése mellett, gyakorlati tanítást végezzenek főiskolánk bármelyik osztályában. Mily nagy haszon volna az egyházkerületünkre nézve, ha tanárjelöltek nem mint eddig, csupán az ösztöndíj által ösztönöztetnének a tanárképezde tagjaivá lenni,

de hivatásukhoz méltóan igyekeznének, magukat gyakorlatilag képezni. Ez nem is kerülne oly nagy áldozatba. Először is egy szakképzett, és jeles pedagógus tanárt kellene választani, kinek egyedüli feladata volna az iskola vezetése és a gyakorlati tanításokra való felügyelet ; mellette természetesen még más tanárok is szükségesek, úgy az adminisztráció, mint a tanítás szempontjából, mert a különböző módszerek tanulmányozása (hoszpitalás egyik-másik tanár előadásán) sohasem hátrányos a leendő tanárra nézve. Ha ilyenformán felállítatnék a gyakorló iskola a gimnázium meglevő osztályaiból, valamennyi református tanárjelölt kötelezve volna, évenként három-négyszer, szóval, a hányszor a sor reá kerül, gyakorlati tanítást végezni és az idősebbekre egy-egy osztályt rá lehetne bízni, hogy annak vezetője legyen és szaktárgyait abban állandóan tanítsa, pl. egy félévig, (természetesen, a tanterv szerint haladva). Szóval, akár a budapesti szeminárium, akár a pedagogium, akár bármely preparándia mintájára be lehetne rendezni. Azt hiszem, hogy a hatás gimnáziumaink előhaladásában meglátszanék. Részesítsük az illető igazgató-felügyelőt jobb javadalmazásban, hogy hivatásának lelkiismeretes teljesítésében anyagi kérdések ne gátolják. Meg vagyok győződve, hogy egyházkerületünk dúsan kárpótolva látná pár év alatt is az áldozatot, melyet a felekezeti tanárképzés oltárára hozott. És ez méltó, s dicsőségteljes elégtétel volna. Hiszen most, midőn a nevelés-tanítás ügyét az állam is szorosabban figyelemmel kíséri, s kényszeríti a felekezeteket, hogy a tanügy terén vele versenyre keljenek nem dicsőtelen dolog, ezen versenyben győzelmesnek lenni. Az állam az általa felállított és berendezett iskolákat minta-iskoláknak tekintvén, jogosan kívánhatja az ügy érdekében, hogy a felekezetek az ő iskoláiban felmutatott eredményt, ha túlhaladni nem is, de legalább elérni, megkísértsék a maguk intézeteiben. Ezt pedig csak jó tanerők által lehet megvalósítani. Ám, a szakképzettség mellé nagyon szükséges a praxis, mert ifjúságunk szellemi és erkölcsi fejlődése a tanárok, tanítók kezében van ; a jövő nemzedéket, a jövő Magyarországot tanáraink, tanítóink készítik elő, s korántsem elég, tudóssá tenni, hanem növelni is kell, mert attól függ annak a nemzedéknek, a jövő Magyarországnak erkölcsi értéke.

Áldozatok nélkül semmire sem megyünk. Lám, a debreceniekben van hazafiság, és erős felekezeti szellem, mely nem riad vissza semmitől,

midőn egy református egyetem felállítását akarja keresztül vinni. Miért ne lehetne, nekünk is egy református tanárképző intézetet állítani, theológiánk mellé? Ha mi leszünk a kezdeményezők, mint a kik legjobban is érezzük a hiányt, az állam bizonyára nem fogja összedugott kézzel nézni iparkodásunkat, nemes törekvésünket, hanem segítségünkre fog jöni.

A mit fönnebb mondtam, az nem követelheti, hogy egyedül idvezítőnek tartassék; lehetnek és vannak más módok is a megvalósításra, csak az a fő, hogy az eszme életet nyerjen. Ha így nem, másképpen.

Zsinat előtt.

(A zsinati atyák szíves figyelmébe.)

Nem sokára összeülnek zsinati képviselőink, tovább folytatni a sok tekintetben üdvös alkotmányozó munkálatokat. Ha visszatekintünk a zsinat által eddig letárgyalt kérdések nagy fontosságára, megvalljuk, hogy ítéleteiben tárgyilagosságot, határozataiban komoly bölcsességet látnak, melyek nyomán az egyházi élet fellendülését, a vallás-erkölcsösség megszilárdulását reméljük. Megnyugvással tekintünk az újból összeülő zsinat tanácskozásai elé is, s nem volna szónk, ha egyházi életünknek egy mélyen sajgó sebére szintén keresné a gyógyító irt.

A jelenlegi kepe-rendszer megszüntetésére gondolunk, s a kepe-megváltás egészben való keresztülvitelét értjük. Sokszor elhangzott már a panasz, és pedig teljes joggal, a kepe-rendszer nyomasztó viszonyai felől. Évek óta kér, könyörög a nyomorban élő egyházi tisztviselői kar; várja a felszabadítást annak nyomása alól. Ha panasz egyházi téren el is jutott az intéző körök ajtaja elé, ügye komoly megvitatás tárgyát nem képezte, s vágyainak megvalósulásától vajmi távol áll most is.

Bizonyos reménykedéssel tekintettünk a református és lutheránus zsinatok által kiküldött vegyes-bizottság munkálata elé, s joggal vártuk, hogy a kepe-megváltás fontos ügyét fel fogja karolni, s annak keresztülvitelére oly javaslatot teszen, mely a zsinatok egyező helyesléssel fog találkozni.

A szó elhangzott; nincs előkészítve az ügy, s nem is tekinthető az közösnek.

Sok szó fér ahhoz vajjon, tekinthető-e ez, a zsinatok közös ügyének, vagy sem? Mi azon a nézeten vagyunk, hogy ha részleteiben nem is, de általánosságban a kepe-megváltás keresztülvitelének eszközlése a protestáns egyházak egyetemének egyik oly fontos ügye, mely elől többé kitérni, nem lehet. De ha már, a vegyes-bizottság véleménye szerint, közös tanácskozás tárgyát nem képezheti, tegyék hát a kezdeményezést a zsinatok külön-külön, saját kebelükben.

A reformátusok zsinata erdélyi egyházkerületünkől bir olyan munkálatot, mely megállapítja az egyházi tisztviselők fizetésének minimumát: jobb hiányában fogadja el ezt alapul, építsen ezen tovább. Meggyőződésünk teljes

erejével valljuk, hogy áldásos intézkedéseire méltóan akkor teheti fel a koronát, ha meghallja a nyomorban élő egyházi tisztviselők esdő szavát, figyelmére méltatja azok nyomoruságos helyzetét, s a kepe-megváltás keresztülvitelére megteszi már most az első lépést.

A hazában élő több millió protestáns jogos kívánsága elől nem zárkozhatik el többé a magyar kormány sem. Saját jól felfogott érdekében, ki kell hogy nyújtsa segítő jobbát annak az elemnek felkarolására, melyre támaszkodik erkölcsi hite, vallásossága tekintetében a haza és társadalom.

Nincsen olyan közege a társadalomnak, melynek szolgálatát igénybe veszi az állam, hogy bizonyos tekintetben jóltevő kezét ki ne nyújtotta volna feléje. Egyedül a protestáns papság maradt mindez ideig mostoha gyermeke. Érdemeire hivatkozunk? Minek? Nyitott könyv múltja, jelene egyiránt. Olvashat belőle, a ki akar.

A protestáns tanári és tanítói kar tagja lehetett az állami nyugdíj- és gyám-intézetnek. Egyedül a papságnak nem jutott semmi. Nem panasz-képpen, csupán a valóság okáért hozzuk fel ezeket. Legyünk igazságosak. A papi karnak is jutott valami megszaporodott munkája, nagyobb a felelőssége, többek az igények személyével szemben, holott szegénysége nagyobb csupán a réginél.

A társadalom, szellemi képességeinél fogva, vezérszerepet vár tőle, de a nyomor emberének, a szegény és ruhátlan papnak nincs tekintélye. A hivek egyeteme, tisztelet a kivételeknek, egyháziatlan, és szegény lett: attól várni a papi állás iránti tiszteletet, jelen nyomoruságos viszonyaink között, lehetetlen; hiszen, keserves tapasztalatok igazolják, hogy a hallgatóság nagy része örül papja szegénységének. A jó isten a megmondhatója, hányszor szerez nem-szeretem napokat azért az egy-két véka csenkészes gabonáért. Egyház-társadalmi úton, ilyen gondolkodás mellett, igen sok egyházban, még a messze-jövőben sem remélhető a kepe-megváltás keresztülvitele. Az egyházkerületek, magukra hagyatva, szegények, az újabbban életbe lépett törvényekkel, tekintettel azok csekély voltára, hosszú idő alatt, lelkiismeretes kezelés mellett is, kevésre mehetnek. A zsinatnak kell hát keresni a modus vivendit.

Részünkről elmondjuk véleményünket nyíltan, leplezetlenül arra nézve, mely módzatok mellett tartanók lehetségesnek a kepe-megváltás keresztülvitelét.

Ha a magyar kormány nem zárkozhatik el többé jogosan, a mint hogy nem is teheti, a protestáns egyházi tisztviselők igazságos kérése elől: készítsen törvényjavaslatot, szem előtt tartva az egyes egyházkerületek szükségleteit, s tegye le azt a tisztelt H á z a s z t a l á r a, hogy mondjon ítéletet a felett a nemzet, képviselői által; s ha javaslatában oly állam-segélyt helyez kilátásba, melylyel az egyházkerületek, tekintettel másnemű szükségleteik fedezésére is, a kepe-megváltás kínos ügyét rendezhetik, nem kételkedünk abban, hogy javaslata pártkülönbség nélkül helyesléssel fog találkozni.

Egy másik vélemény: vegye kezébe a kepe-megváltás nagy munkáját, megszerezvén erre a törvényes felhatalmazást, a magyar kormány, a nélkül azonban, hogy elvenne ezért cserébe a protestáns egyházak törvény által

védett jogaiból. Vettessen ki, vagyon-arány szerint, igazságos egyházi adót; akár a díjlevelileg megállapított terményeket becsértékben évről-évre közegei által szedesse fel, bocsássa azonban nyilván-tartás, felügyelet tekintetéből az egyes egyházak kepe-megváltását fedező tőkét az egyházkerületek gondviselése alá.

Van egy harmadik eshetőség is. Eszközölje a kepe-megváltást a magyar kormány oly formán, hogy a kepe-megváltás alapját képező tőkét bocsássa az egyházkerületek rendelkezése alá, kötelezve azonban ezeket arra, hogy minden egyházköztségben, a hol eddig a kepe-megváltás keresztül nem vitetett, vagy ennek keresztülvitelére a közel jövőben sincs kilátás, a kepe-illetmény, az időközi árak tekintetbe vételével, évről-évre a kepe-megváltó alap javára tőkésíttessék; de, adassék meg a jog, hogy azon sorrendben, a mint az egyházközségek kepe-megváltó tőkéje kész lesz, azt az egyházkerületek közbe-jöttével az államnak visszafizethessék.

Végül, ide iktatom egy róm. kath. főúr véleményét is. Beszélgetés közben mondá e sorok írójának: Higyje el, végtelenül fájlalom azt a sok nemzeti vagyont, mely a dús-gazdag jövedelmű római katolikus főpapság kezei között évről-évre elkallódik. Nincs arányban az egyházi, iskolai és más jótékony-célokra hozott áldozat jövedelmük nagyságával, s végül, ha őszinte akarok lenni, meg kell mondanom, hogy fő-papjaink annyi ingyen-élőt, vagyon-pusztítót tartanak magok körül, s a nagy többség úgy körül veszi magát bűnnel, hogy ha sokáig így megyen, nem lesz alaptalan az aggodalom a katolikus egyház jövője iránt. Azért, ha én tőlem függene, s eszet adhatnék a magyar kormánynak, nemzetiség és felekezet-különbség nélkül, bevonnék minden egyházi és iskolai vagyont, s a magyar állam nevében, érintetlenül hagyván az összes felekezetek törvény által védett jogait, iskoláiknak fenn-tartására, az egyházi tisztviselők fizetésére, én adnám a pénzt. A felekezetek püspökei között, az egyenrangúság elvénél fogva, nem tennék különbséget a díjazás tekintetében sem. Adnék minden püspöknek, maximum, huszonegy ezer forintot, s így lefelé rang szerint, de egyetlen egy papnak sem adnék kevesebbet ezer forintnál és tanítónak hatszáz forintnál.

Hogy valamikor így fog lenni, vagy legalább is ilyen formán, ezt hinni, szeretjük: az egyházak és az állam érdeke fogja parancsolni.

Eltekintve ettől, szeretnők, ha a zsinat bölcsessége kimondaná, hogy a kepe-megváltás módozatainak megvitátását elkerülhetetlenül szükségesnek tartja. E végre, bizottságot küld ki kebeléből, hogy a kérdést tanulmányozza, állapítsa meg a fizetések minimumát, s tegyen konkrét javaslatot az egyetemes konventnek, melyben az egyes egyházkerületeknek kepe-megváltó alap szükséglete legyen számokban kifejezve; annak elfogadása esetén, útassítsa a konventet, hogy a kész munkálatot, az illetékes hatóság közvetítésével, terjessze a törvényhozó testület elé. Ennek pártolására kérje fel országgyűlési képviselőinket, világi fő-embereinket, s különösen nyerje meg a magas kormány jóakaratu pártfogását.

A romániai egyházmegyéből.

A romániai ev. ref. miszsiói egyházmegyéhez tartozó brailai egyházköztség újonnan épült temploma fölszenteltetett november 6-án, s ezzel valósulást nyert annyi, az édes hazától elszakadt, de azzal együttérző, azért lelkesedni tudó szív legédesebb reménye, teljesült legszentebb vágya; a mit kért imájában: «Lakozhatik immár az úrnak házában, életének minden idejében.» Hogy a szó fokozott értelmében öröm-innep vala ez, meglátszott a díszes, nagy számu közönségen is, mely a kedvezőtlen időjárás dacára, zsúfolásig megtöltte a csinos templomot, azon szent helyet, hol ezutánra éreznie kell az áhítatos szívnek, hogy rokonságban van az éggel, földi élete összezsárolva az örökkévalóval; másfelől, hol tápot kell nyernie ama szent érzésnek, mely nem vallja magáénak, hogy «a hol jól van dolgom, ott az én hazám», hanem ahoz a szent földhez, melyet egyedül nevezhet magáénak, nyomorban, vagy a gondtalanság mámorában egyformán, folyton erősbuló, legyőzhetetlen erővel vonza az idegenben élőt, küzdőt! Szóval: az egyszerűségében is magasztos innepélyen átadatott a Brailában élő hitsorsosoknak egy kicsiny darab föld, melyen anyanyelvükön imádkozhatják istent, s honvágyukban is közös vigaszt találhatnak.

A szertartás következőleg folyt le. Gönci István, ploesti ref. lelkész, megnyitó imája után, Domján Ferenc, pitesti ref. lelkész tartott magyar egyházi beszédet, melyet egy, a brailai ev. luth. lelkész által előadott német beszéd követett; ezután, Nagy Sándor, helybeli lelkész, miszsiónárius tartott román beszédet, majd, nt. Bartalus János, esperes, mint püspök-helyettes mondott megható szentelési imát és áldást. Keresztelés, keresztelendő hiánya miatt, nem történhetett; Nemes Sándor, galaci lelkész, esketett három párt, a konfirmálandók körüli teendőket végezték Nagy Sándor és Domján Ferenc ez utóbbinak az úrvacsora-osztásban segédkezett Gönci István, míg a többi úrasztalához járuló híveknek esperes afia. osztott úrvacsorát a Nemes Sándor segédkezésével. Végül, Nagy Sándor mondott bezáró imát.

A szertartás végeztével, a hely színe, a templomban egyházközségi közgyűlés tartatott, mely alkalommal a szentelés ténye jegyzőkönyvileg megerősített.

És ezzel be is végezhetném tudósításomat, ha nem rendeztetett volna közös lakoma is, melyben részt vett száznál több személy, közöttük a szertartáson is megjelent helyi osztr. magyar ügynökség tisztii kara, Jelinek konzul vezetése alatt. A köszöntők sorát nevezett konzul nyitotta meg, ki lelkesedést keltő tósztot mondott a magyar királyi párért, nyomban utána Nagy Sándor a román királyi párért, mely elhangozván, nt. Bartalus János emelkedett fel helyéről és lelkes szavakban emlékezett meg a távol levő főpásztor főtiszteletű Szász Domokos, püspök úr lankadást nem ismerő tevékenységéről, s az egyház iránti szeretetéről. Eme, szünni nem akaró éljenzéssel fogadott köszöntő után, a jelenlevő közönség üdvözlő táviratot is küldött a főpásztornak. Hogy a haza, az egyház, s az azért áldozni készeknek is kijutott részök a lelkesedés szülte, megérdemelt éljenekből természetes. Minek folytassam? Az egész innep méltóságteljesen folyt le, kedves emlékeket hagyva mindenikünk szívében. És azután eltávolozánk, ki-ki az övéihez, azon óhajjal: éljen a brailai egyház, az idők végeig álljon díszes temploma, hogy buzoghasson onnan a vallásosságnak és a hazaszeretetnek élő vize.

Gönci István.

Külföldi egyházi szemle.

Luther-innepély Marburgban.

Lélek-emelő innepélyen vett részt november 9-én, Luther Márton születésének elő-estéjén, Marburg és környékének vallásos népe. Luther Mártonnak szentelték, halát adva istennek, hogy e férfival megajándékozta a német nemzetet.

Az innepélyt Marburg szintermében rendezték. Az utolsó pillanatban e nagy terem is kicsinynek bizonyult. A közönség már délután öt óraker csoportokba verődve, sietett a színház épülete felé. Már fél nyolc óraker alig volt megközelíthető terem ajtaja, melyen belül mint egy nyolc ezer emberből álló közönség foglalt fennállva helyet, mivel leülni, a tömeg nagysága miatt, nem lehetett. Bámulattal telik el az ember, ha látja az itteni vallásosságot, s fájdalommal gondol hazájára, hol a legnagyobb innepek alkalmával is a legtöbbször üres padoknak beszél a lelkipásztor.

Pontban nyolc óraker fölhasant a Luther híres éneke: «Erős várunk nekünk az isten» a marburgi dalárda tagjainak ajkairól. Az áhitat, a mély vallásos érzés, gyermek, ifju, férfi, nő és agg arcáról egyformán tükröződött vissza. Azután professzor dr. Achelis jelent meg az emelvényen. A közönség feszült figyelemmel kísérte minden mozdulatát, lesve ajkairól méznél édesebb szavait, melyek midőn fölhangzottak, behatoltak a szíveknek és velőknek oszlásáig s minden lélek fölül emelkedve a föld porán, élvezte az igazság, az ige örökre maradandó szavait. Beszédében élesen hangsúlyozta, hogy Luther Márton méltó volt a német nemzethez, melynek gyermeke vala. Kifejté, hogy Luther volt az, ki új szellemet adott az egész emberiségbe, mely a róm. kath. egyház igájában görnyedő világot fölzsabadította és újra alkotta; erőt, melynek tudatában bátran emelte föl fejét, hogy ha kell, a vérbe és halálba rohanjon lelkének kincseiért, hite és meggyőződése örök igazságaiért. Beszéde végén kiemelte azt, hogy Luther Márton Németországnak egyik legnagyobb férfija vala. A szépen kidolgozott s lelkesedéssel, és igaz meggyőződéssel előadott beszéd megrázta a közönséget, elhatározást öntve a szívekbe a haza és vallás iránt. E beszéd után, mint annyi üdvözült énekelte az Achelis professzor által megjelölt egyházi éneket.

Azután, professzor dr. Mirbt, az egyháztörténelem és dogma-historia fiatal tanára, kezdette fölolvadni jelentését a restaurált wittenbergi vártemplom folyó évi október 31-én történt felszenteléséről, melyen mint a marburgi egyetem küldötte vett részt. Előadta röviden e templom történetét, ékes szavakban rajzolta azon küzdelmet, midőn 1517, október 31-én Luther híres tételeit kifüggesztette. Vázolta a reformáció világot újra-alkotó mozgalmait; kifejtve azt, hogy az emberiség számára «a boldogság, evangéliumi igazság és az igaz protestáns szabadság» erőteljes magvai a wittenbergi templomban hintettek el először, honnan mint termékeny mezőre szél a növények magvait, úgy hordották szét a világ minden részeibe. Szólt a restaurált wittenbergi templomról, melynek újra-építésével, illetőleg, kijavításásával életrealóságát mutatta föl a német nemzet. «Ez újra épített templom, mondá Mirbt, fényes tanújele a német nemzet szellemi ereje megizmosodásának s a nemzeti önértet megerősülésének, mely már a múltban is annyi dicsőséget szerzett Németország hűfainak.»

Egy pár egyházi ének elhangzása után, az impozáns innepély véget ért; de a közönség legnagyobb része csak az éjfél órákban távozott el, mert a program lejáta után, barátságos társalgás kezdődött, melyben részt vett Marburgnak és vidékének csaknem minden rendü lakója. Bizonyára, sokáig fog élni a jelenlevőknek keblében a Luther innepélynek emléke.

Biró András,
ref. theologus.

Mióta Amerika az individuálizmus hazája lett, azóta Európa is eltanulta tőle ezt az új irányt s cselekvéseiben ugyszólván egészen hangadóvá tette az ezen iránynak hódolást. És ezóta Amerika egyes mozgalmi oly élénk hatást gyakoroltak az érzékeny európai társadalmakra, hogy ezeket, mint a fénymérőt, azon hatások iránt teljesen utbaigazítónak lehetett találni. Amerikának alig csillámlott fel csak egy olyan mozgalma is, mely hullámaiban el ne verődött volna az európai partokig s itt fel ne buzdított volna egyes férfiakat. Olyan lett Amerika Európára nézve, mint az Andromeda-csillagok fénye, mely ha egyszer valahol feltűnik, évezredek után is még mindig meg fog tetszeni, mert századok kellene, míg az ezen csillagok fényváltozását konstatálni lehet. Amerika hatásával szemben, ma már úgy van Európa, hogy nem tudja azt ellensúlyozni, sőt sok tekintetben oly erőteljes irányában, hogy ezeket, többször a maguk nyers feldolgozatlanságában, veszi át s törekszik megvalósítani. Ujabbban olvassuk, hogy Németországban ismét átvettek Amerikából egy olyan eszmét, mely maguknál, a pozitív szellemű amerikaiaknál sem talált valami nagy pártolásra, de itt a Horacius-féle utánzó természet zelotizmusával meglehetősen előtérbe jutott. Az eszme nem más, mint Berlinben oly nagy port felvert etikai-kulturális egyesület, mely már abban is megtévedett, hogy a társadalom ujjá alkotott szervezetét a morálitáson akarja felépíteni, a kategorikus imperatívusokat mellőző célszerűségi morálitáson, holott nem csak az hiba már, ha célszerűségről beszélünk ilyen esetben, de egyáltalában, ha morálnál kategorikus imperatívust veszünk fel; hiszen, a morál, önmagában, dignitási elvek nélkül teljesen abszurd érthetlenség. Az etikai-kulturális egyesület Berlinben meglehetősen széles propagandát tudott magának teremteni, s még egészen komoly tudósok is hiszik, hogy ez egyesületnek nagy jövője van. Nem mondjuk, hogy nem helyes ezen egyesületnek az az oldala, mely a világi elemet igyekszik működésébe bevonni; még az ellen sem volna semmi szavunk, hogy ezen egyesület vezetői semmisnek állítják azt a keresztyén etikát, mely midőn a dogmatikán, illetve, ennek egyes elvein felépülve, az irást ismeri el a maga kánonául, a filozófiai etikával csak azért nem jöhet ellenmondásba, mert ennek is az embert, s *mb.ri term* szetet kell számításba venni, itt pedig a filozófiai etika éppen úgy maga előtt találja a megoldandó problema-sorozatban a tényleges igazságokat, mint a keresztyén etika; nem volna szavunk ez ellen, mert a filozófiai etika éppen úgy, mint a keresztyén, azzal a követeléssel lép fe, hogy az egyetemes művelődés fázisai ennek az etikának a vívmányai. De, vajjon, nem mutatja-e nyilván ezen egyesület vezérő embereinek, Forster dr. csillagász-professzornak és társainak nagy tévedését, hogy az ő terveik ellen, maga, kire hivatkoztak, s a kihez csatlakozni, óhajtottak, a vallástámadó Egidy fel-emelte szavát az egyik gyűlésen, s ajánlotta, hogy ez idegen

földön termett idegen növény helyett, ragadják meg a helyesen értelmezett keresztyénség tiszta értelmét, s akkor nem kell újabb és újabb kiegészítési kísérletet tenni azon hézagok kipótlására, melyek a szellemi életet olyanná teszik, hogy Parcival ma is megilletődés nélkül menne el előtte, mint egykor a Gral előtt. Az ethikai kulturális egyesületnek,

előttünk csak akkor volna értelme, ha tudományos és erkölcsi meggyőződésünket úgy tudná életre keltetni, hogy ezek által értenők a tudomány határát, s az életnek becset úgy, hogy ne, mint ma, az értelem peszsimizmusára, s a szív szkepszisére kell, hogy feltétlenül eljussunk, hanem megfordítva lenne ez.

T Á R C A.

Bod Péter idejében és most.

(Folytatás.)

Ez egyházmegye most nem létezik. Egyházközségei közül teljesen megsemmisültek, vagy csak mint diasporák léteznek: Paszmos, Vajola, Ludvég, Ida, Harina. Teke, mint anya-egyházközség a sajói egyházmegyéhez csatoltatott. Veszteség tehát öt egyházközség.

Kilencedik a görgényi esperesség, mely nevét Görgény városától kapta, hol hajdan híres erősség volt. Egyházközségek voltak ebben: 1. Véts, hol a vár a Kemény-családé. 2. Mogyorós. Leány-egyháza: Holt-Maros. 3. Tsinád. Leány-egyháza: Ilye. 4. Gernyeszeg, hol a Teleki grófoknak van kastélya. 5. Ida. 6. Ölyves. 7. Tants. 8. M.-Bölkény. 9. M.-Fülpös. 10. Beresztelke. 11. Széplak. 12. Magyar-Régen. 13. Szász-Fülpös. 14. Szent-Péter. 15. Körtvélyfája. 16. Abafája, hol a református templomot a római katolikusok 1752-ben erővel elfoglalták. 17. M.-Jára. 18. Sáromberk. 19. Fel-Falu. 20. Péntek. Leány-egyháza: M.-Teke. 21. P.-Keresztur. Leány-egyháza: Toldalag. M.-Péterlaka. 23. Oroszfája. Leány-egyháza: Komlód. 24. Poka. 25. Disznajó. 26. Sár-Patak. 27. Görgény. 28. Kőbölkút. 29. Radnót-fája. 30. Újlak. 31. Vajda-Szent-Ivány. Ludvég.

A görgényi egyházmegyének most is harminckét anya-egyházközsége van. Elenyészett, vagy legfeljebb mint diaspora létezik Péntek és Ida. Ezek helyett, leány-egyházból lett anya-egyházzá Holt-Maros, és azután keletkezett Szász-Régen.

Tizedik a maros-széki esperesség, így nevezve a Maros nevű székely széktől, melyben az egyházközségek feküdtek. Egyházközségek voltak itt Bod Péter idejében: 1. Maros-Vásárhely, nagy város, a reformációtól fogva ragaszkodik a megtisztított valláshoz; 1716 óta a Gyula-Fehérvárról elűzött tanulóknak és tanároknak letelepedési helye. Most, a franciskánus szerzetesek és a jezsuiták is lakásokat emeltek ott maguknak. 2. Szent-Király. Leány-egyházai: Nánánfalva és Kis-Falud. 3. M.-Panit. 4. Tsit-Szentivány. Leány-egyháza: Malomfalva. 5. Bergenyé. 6. Mező-Bánd. Leány-egyháza: Szál-Telek. 7. Mező-Madaras. 8. Sámsond. 9. Kölpény. 10. Kövesd. 11. Hartzó. 12. Fele. Leány-egyháza: Ménes. 13. Tsávás. 14. Galambod. 15. Udvarfalva. Leány-egyházai: Szent-Anna, Várhegy. 16. Jedd. Leány-egyháza: Szent-György. 17. Kebele. Leány-egyházai: Sz.-Ivány. Agárd, Bos. 18. Tsejd. 19. Ernye. 20. Ikland. Leány-egyháza: Kál. 21. Székes. Böö. Leány-egyháza: Moson. 23. Tompa. Leány-egyháza: Sárd, Gálfalva. 24. Szereda. 25. Sz.-Anna. Leány-egyházai: Andrásfalva, Süketfalva. 26. Szent-Imre. Leány-egyházai: Torboszló, Sepröd. 27. Bere-Keresztur. Leány-egyházai: Bere, Magyaros, Mája, Márkod, Kendő. 28. Várad. 29. Kibéd. 30. Makfalva. Leány-egyháza: Abod. 31. Sz.-István. Leány-egyházai: Atosfalva, Tsokfalva. 32. Erdő-Szent-György. Leány-egyháza: Havadtó. 33. Vadasd. Leány-egyháza: Bede.

34. Geges. 35. Havad. Leány-egyházai: Kis-Adorján, Nagy-Adorján. 36. Szent-Simon. Leány-egyháza: Ritmány. 37. Gyala-kuta. Leány-egyháza: Bordos. 38. Kelementelke. 39. Szövérd. 40. Vaja. Leány-egyházai: Göcs, Görgény. 41. Szent-Gelitze. Leány-egyháza: Szent-Rontás. 42. Haraszt-Kerek. 43. Batzka-Madaras. Leány-egyházai: Felső-Nyomád, Szent-László. 44. Szent-Benedek. Leány-egyházai: Ákosfalva, Tserefalva. 45. Karátsonfalva. Leány-egyháza: Folyfalva. 46. Somosd. Leány-egyháza: Tsóka. 47. Szent-Miklós. Leány-egyháza: Tsiba. 48. Fintaháza. 49. Lukafalva. Leány-egyháza: Ilentzfalva. 50. Lőrintzfalva. 51. M.-Keresztur. Leány-egyháza: Nyárádtó. 52. Kakasd. Leány-egyháza: Megyesfalva. 53. Bodon. 54. Koronka. 55. Sellye.

Most van a marosi egyházmegyében 63 anya-egyházközség. Anya-egyházból leány-egyházzá lett 150 év alatt Harcóc egyedül. Ellenben, leány-egyházközségből anya-egyházközséggé emelkedtek: Abod, Bede, Cserefalva, Kendő, Magyaros, Márkod, Mája, Torboszló. Bod Péter után keletkeztek: Csikfalva-Szent-Márton és Csóka. Szaporulat tehát 150 év alatt 10 anya-egyházközség egy apadással szemben, mely anyából leánynya lett.

Tizenegyedik a küküllővári esperesség, mely Küküllővár városától kapta nevét. Ebben egyházközségek voltak: 1. Küküllővár, város, várral védve, mely hajdan a Bebek családé volt, azután a Bethlené, most (t. i. Bod Péter idejében) a kincstáré. Sövényfalva. Leány-egyháza: Ádamos. 3. Szőkefalva. Leány-egyháza: Szent-Márton. 4. Gálfalva. Leány-egyháza: Potsfalva. 5. Harangláb. Leány-egyháza: Désfalva. 6. Dányán. Leány-egyháza: Várallya. 7. Almás. 8. Ebesfalva, régen Apaí birtoka, a templomot és papi lakot néhány év előtt elfoglalták. Leány-egyházai: Domád, Hondorf. 9. Tsávás. 10. Bonyha. Leány-egyháza: Berdád. 11. Kend. Leány-egyháza: Kis-Kend. 12. Balavására. 13. K.-Szent-Márton. 14. Széplak. 15. Héderfája. 16. Mikefalva. 17. Teremi. Leány-egyháza: Ujfalu. 18. Besenyő. 19. Déllő. Leány-egyháza: Szent-Pál, hol a templomot a római katolikus uraság elfoglalta, és Ugra. 20. Tsapó. 21. Radnót, hol hajdan fejedelmi kastély volt. 22. Kutyalva. 23. Bogáth. 24. Mező-Bodon. 25. Herepe. 26. Süllye. 27. Medvés. 28. Szent-Benedek. 29. Boldogfalva. 30. Királyfalva. 31. Bethlen-Szent-Miklós.

A küküllői egyházmegyében van jelenleg 35 anya-egyházközség. Anya-egyházból leány-egyházzá lett 150 év alatt Süllye, Boldogfalva, tehát két egyházközség. Ellenben, leány-egyházakból anya-egyházak lettek: Kis-Kend, Várallya (Gogán) új egyházközségek, melyek Bod után, vagy csak a napokban keletkeztek: Egrestő, Gogán. Dicső-Szent-Márton körlelkészség és Szász-Medgyes körlelkészség. Tehát a szaporodás 6 egyházközség, a két apadással szemben. Ebesfalva csak a napokban támadott fel az erzsébetvárosi körlelkészségben.

Tizenkettődik az udvarhelyi esperesség, mely nevét Udvarhely várostól kapta. Egyházközségek voltak benne: 1. Udvarhely város, hol Zsigmond erős várat építtetett, mely a Rákoci-féle mozgalomban lerontatott. A Szent-Miklós nevű hegyen, hol most a jezsuiták lakása van, volt régen a reformátusok temploma; ezt csak azon föltétellel engedték át a katolikusoknak, hogy közös költségen építsenek a reformátusoknak új templomot, mi meg is történt. 2. Patakfalva. Leány-egyháza: Telekfalva. 3. Sándorfalva. 4. Bágy. 5. Ege. 6. Dállya. 7. Szent-Pál. 8. Alsó-Rákos. 9. Héviz, lakosai, kik mind unitáriusok voltak, 1724-től kezdve, nagy részben reformátusok lettek, kiknek Bethlen Kata grófnő épített templomot, toronnyal és harangokkal a saját költségén. Továbbá, papi lakot és földet adott a papnak, még pedig utódai kára nélkül, mert az arra fordított szeszszíók helyett, másokat vásárolt. 10. Voldorf. 11. Moha. 12. Boldog-Asszonyfalva. Leány-egyházai: Árvádfalva, Bikafalva. 13. Szent-László. Leány-egyháza: Szent-Márton. 14. Kányád. Leány-egyháza: Jástfalva. 15. Petek. 16. Musna. Leány-egyháza: Ders. 17. Bögöz. Leány-egyháza: Ozdfalva. 18. Agyagfalva. Leány-egyházai: Mátisfalva, Désfalva, Magyaros. 19. Nagy-Galambfalva. 20. Kis-Galambfalva. 21. Rugonfalva. 22. Bethfalva. 23. Sz.-Keresztur. Leány-egyháza: Tsekefalva. 24. Uj-Székely. Leány-egyházai: Fiádfalva, Alsó-Boldogfalva. 25. Szederjes. Leány-egyháza: Telek. 26. Farcád. 27. Felső-Hodja. Leány-egyháza: Alsó-Hodja. 28. Sükő. 29. Dobófalva. 30. Ketset. Leány-egyházai: Szent-Mihály és Kis-Falud. 31. Sófalva. 32. Parajd. 33. Siklod. 34. Szoikma. 35. Kis-Möd. 36. Etéd. 37. Köröspatak. 38. Bözöd, Bözöd-ujfalva. 39. Nagy-Solymos. Leány-egyháza: Hidegkut. 40. Kis-Solymos. Leány-egyházai: Sz.-Ábrahám, Gagy, Andrásfalva. 41. Szent-Erzsébet. 42. Bun. Leány-egyháza: Kis-Bun. 33. Héjjasfalva. 44. Fejéregyháza. 45. Sárpatok.

Régebb volt itt több egyházközség is, Bod Péter szerint, de Szombatfalva, Vágás, Szent-Lélek, Oroszhegyi, Szent-Tamás, Zetelaka római-katolikusok lettek, Galgotzi János esperessége idejében, az esperes szigorú fegyelme miatt.

(Vége következik.)

Különfélék.

== Az októberben pályázott cikkelyeinket irták a «Felekezeti szellem» feliratut Vajda Ferenc, püspöki titkár; «Innepeljünk», írta Zayzon János, vallástan-tanító az udvarhelyi kollégiumban; a Könyvismertetést írta Csekme Ferenc, geryeszegi pap.

E cikkelyek között a beküldött tizennégy szavazat így oszlott meg: a «Felekezeti szellem» feliratu cikkekre szavazott Kis Ferenc, gegesi pap, Gergely Lajos, radnótfái pap, Kerekes Endre, vallás-tanár, Gáspár Albert, aldobolyi pap, Péterfi Ferenc, m.-vécsi pap, Rákosi György, ny.-szentannai pap, Nemes Árpád, m.-bodoni pap, Diószeghy Mór, ér-kávási pap, Kádár Domokos, egei pap, Jung Ferenc, m.-régeni pap, Ferenci István, zalathnai pap; a Bibliai képek feliratu könyvismertetésre szavazott Kovács Gyula, domokosi pap, és Puskás Lajos, nyéni pap; végre, az «Innepeljünk» című cikkekre szavazott Pap István, sz.-kocsárdi pap.

E szerint, a 15 forint jutalmat kiadtuk Vajda Ferenc, püspöki titkár ifjú barátunknak, ki most másodszer fogja érezni, a munka-gyönyörén kívül, az elismerés és a jutalmazás édességét. Kivánjuk és hiszszük, hogy nem utoljára. Az ifjúság a dicsőség, az élet, a jövő. Az anyaszentegyház munkásokat vár: legyen ez elismerés ösztönzés az előrehaladásra.

== A görgényi egyházmegyében a jövő öt éves ciklusra egyházkerületi képviselőkké megválasztottak: az első kerületben: br. Kemény György; a másodikban: Dénes József, m.-bölkényi pap; a harmadikban Tolvaly Ferenc, birtokos; a negyedikben: Putnok Domokos, birtokos. A tanítók Csekme Ferenc, tanügyi előadót tisztelték meg bizalmukkal.

== Lapunk 43-ik számában közöltük volt egész terjedelmében az előfizetésre való felhívást a «Koszorú» cím alatt megindult «Hasznos könyvek tására» vonatkozólag. Most megjelent a II-ik füzetecske «Ne kísérsd az istent!» cím alatt, írta Szabó Aladár. Ára 4 kr. Öreg hibát követnének el paptársaink, és tanítóink, ha e népiesen, de szépen megirt füzetecskéket nem ajánlanák fűnek-fának, és nem igyekeznének azon, hogy minden községben, minden egyházban legalább száz példányt rendeljenek meg. Az elkeresztelési kérdés feletti vitáknál sokkal okosabb dolgot cselekszünk, ha a népet erkölcsileg növeljük, és szellemileg felvilágosítjuk. E füzetek erre a célra nagyon alkalmasok. Szívesen ajánljuk.

== Gáspár Lajos, visai paptársunk, élete 68-ik, papságának 42-ik évében, hosszas szenvedés után, meghalt. A kiadott gyászjelentés ezt kérde: «Az őr, melyet övéi szívében hátrahagyott, vajjon ki tölti be?» Ugyan, ki írhatta ezt a szomorú-jelentést: ezt mi kérdezzük? Avagy, egy papnak koporsója, ravatala mellett is kísért már a kételkedés, az a naturalisztikus hang, a mely csak a földi életben hisz, remél? Özvegye, árvái emeljék föl szeméiket az égre és találják meg ama kérdésre a feleletet az istenbe vetett hitben; az örökkévalóság reményében, és abban az öntudatban, hogy a ki e földön hív volt a kevesen, soha meg nem hal. Emléke legyen áldott!

== Nyilvános nyugtázás. A marosi ev. ref. egyházmegye által vásárolt házastelek vételárának pótlására adakoztak: Nagy Sámuel, főgondnok, Dósa Elek, főgondnok, 20—20 frt. Ilyés Lajos, Kiss Károly 10—10 frt. Losonci Dénes, Bihari Sándor, Bálinth Dénes, Szentiványi Gábor, Cserei Ákos 5—5 frt. Páll Miklós 3 frt. Konc József, Lakatos Sámuel, Szántó Elek 2—2 frt. Tavaszai Sándor 1 frt. Összesen 95 frt. melyet a nyilvánosság előtt, köszönettel nyugtázok. Harasztkereken, 1892. nov. 8-án. Molnár Lajos, e.-megyei pénztáros.

== Nyilvános köszönet. Nagyon jól esik a emberi szívnek, látni azt, hogy századunk utolsó felében is, mikor oly sok ember az anyagra fekteti a fösúlyt, vannak mégis egyesek, kik nem a testet, hanem a lelket tekintik elsőnek és ennek kifejezést is adnak. Ilyennek tekintem én községünkben eltávozott s jelenben Deézsen lakó B. Kovács Albert urat, nejével, szül. Széki Zsuzsánnával együtt, kik elhagyott szegény egyházamnak egy 30 frtos selyem-szószéktakarót ajándékoztak. Fogadják a nemes szívü, egyházunkhoz forrón ragaszkodó adományozók, úgy egyházam, mint magam nevében, hálás köszönetemet. Voldorf, 1892. október 30-án. Benedek Pál, ev. ref. lelkész.

== Hálás köszönet. Mező-szengyeli ref. leány-egyházam birtokossága mult hó 29-én este házias jellegű táncmulatságot rendezett. Ennek emlékéül, alólírott kezdeményezésére, a mező-bodoni ref. paplak alap javára az alábbi szives adományok történtek: Nemes Árpád, ref. pap, 2 frt. Betegh Miklós, főszolgabíró, 2 frt. Veres Leopold, kereskedő, 1 frt. Elekes Márius 1 frt. Csuka Mátyás, csendőr-őrsparancsnok, 1 frt. Szabó Sándor 1 frt. Lári, aljegyző, 20 kr. Sükösd Sámuel 1 frt. Csombor Gyula 40 kr. Balogh István, aljegyző, 1 frt. Csizsér Ákos, birtokos, 2 frt. Ujvárosi Sándor, körjegyző, 1 frt. Simó Gábor, gazdatiszt, 1 frt. Máté Lajos, róm. kath. kántor, 40 kr. Kovács István, birtokos, 1 frt. Horváth Lajos, birtokos, 1 frt. Betegh András, birtokos, 1 frt. Betegh Jenő, jogász, 1 frt. Összesen 19 frt. Egyházam nevében, fogadják hálás köszönetemet a szives adakozók. Mező-Bodon, 1892, november 13-án. Nemes Árpád, ref. pap.

HIVATALOS RÉSZ.

2965—1892.

KÖRLEVÉL,

*valamennyi erd. ev. ref. kollegium tiszásagos
tt. Elöljáróságának.*

A közoktatásügyi m. kir. miniszter folyó évi október 25-én, 47,230 sz. alatt kelt leiratban tudatja, hogy a következő című műnek az ország bármely tanintézetében való használatát, a benne előforduló közjogi és történeti tévedések miatt, az 1883. évi XXX. t.-c. 49 és az 1876 évi XXVIII. t.-c. 7 §-a alapján eltiltotta.

«Grundriss der Geographie, und Geschichte der alten, mittlern, und neuern Zeit, für die mittleren Klassen höherer Lehranstalten, von Professor Wilhelm Pütz, I. II. III. Leipzig, Bädker 1877—1879.»

Miről a méltóságos tt. Elöljáróságok, tudomásvétel végett, értesítettek.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató-Tanácsától, Kolozsvártt, 1892. november 9-én.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Dr. Kolosvári Sándor,
ig.-tanácsos, elnök-helyettes.

17—1892.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben, a sz.-szolnoki ev. ref. egyházmegyébe kebelezett sz.-paniti IV osztályu papiállomásra ezennel pályázat nyitattik.

Javadalma: új, diszes és kényelmes papi lakos s ehez tartozó kert s melléképületeken kívül, készpénz-, termény- és külső fekvőségeken, a palástdíjak be nem számításával, egyházhatósáig, 423 frt. 08 krban van megállapítva.

Pályázati határnap dec. hó 5. Folyamodványok nt. Nagy László esperes atyánkfűához intézendők, Sz.-Somlyóra.

Kolozsvártt, 1892. november 18. *Szász Domokos,*
erdélyi ref. püspök.

1222 1892.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben, az udvarhelyi egyházmegyébe kebelezett felső-bodogfalvi egyházközség IV osztályu papi állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: gazdasági épületekkel, ellátott lakáson kívül, egyházhatósági becslés szerint, 256 frt. 22 kr. értékű kepe és kanonika-porcio haszonélvezete. Megválasztandó köteles egy évi javadalma felének 75%-át egyszersmindenkorra, azután az évi járulékot a gyámintézet javára fizetni.

Pályázati határnap december 5. Folyamodványok nt. Menyhárt András esperes aához küldendők Kecsetbe, u. p. Székely-Udvarhely.

Kolozsvártt, 1892. november 14. *Szász Domokos,*
erdélyi ref. püspök.

1232—1892.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben, a vajda-hunyadi ref. egyházmegyébe kebelezett lozsádi egyházközség papi állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: gazdasági épületekkel ellátott tisztességes lakáson kívül, évi 600 frt. o. é.-ben. Megválasztott pap a vajda-hunyadi ref. egyházmegye özvegy-árvai gyámintézetének kötelezett tagja.

Pályázati határnap 1892. dec. hó 31-ike. Folyamodványok nt. Bartha Lajos esperes aához intézendők, Tordosra, u. p. Szászváros.

Kolozsvártt, 1892. november 15. *Szász Domokos,*
erdélyi ref. püspök.

1232 1892.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a marosi egyházmegyébe kebelezett lukai-ellenfalvi egyházközség 2-ik tanítói állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalma Tisztességes két szobából álló lakás, egy és fél hold gyümölcsös és veteményes kert, és 240 forint, havi részletekben előre fizetve, továbbá, Sz.-Márton naptól Sz.-György napig szabad fűtés.

Pályázati határnap december 5. Folyamodványok nt. Rákosi Lajos, esperes aához küldendők, Lukafalvára, u. p. Nyárádtó.

Kolozsvártt, 1892. november 15. *Szász Domokos,*
erdélyi ref. püspök.

1225—1892.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben a kolozs-kalotai ref. egyházmegyébe kebelezett bábonyi egyházközségben a lévitai állomásra ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: tisztességes lakás és 131 frt. 84 kr. hivatalos felszámítás szerint, e fizetésből 24 frt készpénz, a magtárból 16 véke gabona, a többi kepe és a kanonika-porcio jövedelme

Pályázati határidő dec. 10. Folyamodványok nt. Deési Gyula esperes aához küldendők, Gyaluba.

Kolozsvártt, 1892. november 14. *Szász Domokos,*
erdélyi ref. püspök

1225—1892.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben, a kolozs-kalotai egyházmegyébe kebelezett bogártelki egyházközségben megüresedett kántor-tanítói állomásra ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: tisztességes lakás és 179 frt. 75 kr. fizetés hivatalos felszámítás szerint, melynek nagy részét a hívektől bekapandó kepe s az iskolás gyermekektől befolyó tandíj képezi.

Pályázati határidő dec. 5. Folyamodványok nt. Deési Gyula esperes aához küldendők, Gyaluba.

Kolozsvártt, 1892. november 14. *Szász Domokos,*
erdélyi ref. püspök.

1232—1892.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a marosi egyházmegyébe kebelezett bere-keresztúri egyházközség énekvezér-tanítói állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom tisztességes lakás, beltelek és gazdasági épületeken kívül, egyházhatósági becslés szerint, 143 frt. 10 kr.

Pályázati határnap december 5. Folyamodványok nt. Rákosi Lajos, esperes aához küldendők, Lukafalvára, u. p. Nyárádtó.

Kolozsvártt, 1892. november. 15. *Szász Domokos,*
erdélyi ref. püspök.

1379—1892.

KÖRLEVÉL.

A marosi egyházmegyének, Maros-Vásárhelytt, következő december 8-ik napján délelőtti 10 órakor, közgyűlése fog tartatni, melyre a tt. pap, m. tt. egyházközségi és t. tanítói képviselő aak. tisztelettel meghívattak.

Tárgyak: 1. Az egyházmegye tanácssterme és levéltári helyisége vételára kifizetésének végleges elintézése. Az egyházkerületi képviselők választására beküldött szavazatok számbavétele, és a többséget nyert képviselők neveinek kihirdetése. 3. A magyar országos ref. közalap és egyházkerületi segély-alapokhoz, folyó hó végéig beküldött, segély-kérvények elbírálása és felajánlása. 4. Előforduló jelentések, indítványok tárgyalása.

Lukafalván, november 13, 1892. *Rákosi Lajos,*
marosi ev. ref. esperes.

90—1892.

FELHÍVÁS.

Tisztelettel kérem a székely egyházmegye t. t. lelkészeit, hogy jövő évi nyomtatvány-szükségeiteket hozzam, legkésőbb folyó hó 22-ig, jelentsék be, mert később jövő megrendeléseket, kénytelen leszek, tekinteten kívül hagyni. Egyuttal felkérem a hátrálékosokat a múlt évben kapott nyomtatványok árának megfizetésére.

Retteg, 1891. november 14. *Z. Kiss Sándor,*
nyomtatvány-kezelő.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXII. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1892. November 24.

47. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY ÍVEN.

Előfizetési ára : Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendőek : *Külmagyarutca 9. sz.*

A napi kérdésekhez.

A ki figyelemmel kísérte a közelmúlt napok alatt a politikai élet hullámveréseit, nem fogja kétségbe vonni azon állításunkat, hogy azokban az egyházpolitikai kérdések oly hatalmas áramlatot képeztek, mely elől a magas kormányoknak kitérni, nem lehetett, hanem a legliberálisabb eszközökkel való lecsillapítására módot kellett találni, s mire e sorok napvilágot látnak, már előttünk is áll a megoldási módzat, s látni fogjuk abban a jövő képét.

E képbe, már az eddigi nyilatkozatok alapján is, némileg bepillanthatunk. Főbb vonásai ezek lesznek. Eltöröltetik a protestánsizmus eddigi, egyik sarkpontját képező 1868-ik évi 53. t.-cikk, de lesz helyette általános állami anyakönyv-vezetés; megszűnnek a vegyes házasságokból származó felekezeti közötti villongások, de életbe lép a kötelező polgári házasság, s ezzel együtt a házassági jogi reformoknak egész sorozata; proklamáltatik a vallások szabad gyakorlata és a zsidó vallás recepciója. Egy szóval, felekezeti közötti téren nagy reformoknak nézünk elébe, melyek az eddigiektől egészen eltérő, s hiszszük, hogy reánk nézve csak előnyös állapotokat teremtenek meg.

Egy kedvező véletlen, vagy, hitünknel fogva, mondjuk, hogy az isteni gondviselés akarta úgy, hogy éppen ezen reformok idejére essék zsinattartásunk, s ezzel együtt, egyházi törvénykezésünk revideálása is, a mely bizonyára ismét csak jót, és hasznosat fog eredményezni. Igaz, hogy ha az egyházpolitikai kérdések a jelzett liberális szellemben oldatnak meg, akkor ismét előáll a törvények bizonyos szakaszainak azok szerinti módosítása, de egyházunk vezérlő testülete nem fog késni, hogy azon értelemben ismét megtegye a szükséges lépéseket.

Azon örvendetes mozgalmat sem hagyhatjuk

figyelmén kívül, mely a vallás-erkölcsi élet ében tartására, az evangelizáció terjesztésére, és a felekezeti érzület ápolására most indult meg. Értjük pedig ez alatt a népies iratok, családi heti lapok, s más vallásos irányú olvasmányok megindítását, melynek eddig annyira éreztük hiányát.

Említsük meg még ezek mellett, a kolozsvári tudomány-egyetemmel kapcsolatba hozandó theologiai fakultás és a debreceni bölcsészeti kar, illetőleg, később protestáns egyetem létesítésének eszméit, mint a protestánsizmus szellemi életének kútforrásait; és mindezeknek koronája képpen, azt a rég óhajtott akciót, mely a papi fizetések rendezésére irányul: s akkor főbb vonásokban előttünk állanak a máj egyházpolitikai és egyháztársadalmi fontosabb napi kérdések.

Új szellem, új élet pezsdült fel tehát, úgy az egyházi közéletben, mint az egyházi sajtóban, s mindez oda irányul, hogy a protestánsizmus nagy eszméit diadalra juttassa, létalapját biztosítsa, s megerősítse.

Úgyde, ezen új szellemnek át kell hatni nem csak a vezetőknek és a mozgalom élén állóknak lelkét, hanem anyaszentegyházunk papjait, tanítóit, s általuk minden egyes híveinket, különben a legszentebb törekvések és legodaadóbb buzgóság is hiábanvaló, s így a siker, az eredmény is bizonytalan.

Ez a gondolat indított arra, hogy e mozgalmakat jelezve, követendő munkánk programját röviden körvonalazzuk és pedig úgy, hogy azt a legkisebb gyülekezet lelkipásztora is megvalósíthassa, s a siker érdekében hathatósan közre munkálhasson.

Mindenek előtt, szükséges, hogy minden gyülekezet lelkipásztora megismertesse hallgatóit a felekezeti viszonyokkal, vagyis, azon törvényekkel, melyek református vallásunk létalapját képezik; fel kell tüntetnie, hogy milyen volt egyházunk helyzete eddig a római katolikus egy-

házzal szemben, minő vissza-éléseknek voltunk kitéve azon egyház részéről a családban, az iskolában, a vegyes-házasságok megkötésénél, válópereknel, stb. és, hogy ezekkel szemben jövőre nézve mily ígéreteit bírjuk a magas kormánynak, hogy azokban mikint nyilatkozik a protestántizmus szabad szelleme, s mikint nyílik föl ez által az ú t e szellemnek hódítására. De, azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a lelkiismeretbeli szabadság proklamálása mellett is, bizonyára meg fog jelenni néha-néha a s á t á n, éppen azért, készen kell lennünk arra is, s támogatását vissza kell vernünk, nehogy hitünkben meg-ingasson, s birodalmába kerítsen.

Hogy a helyzet ily értelemben való megvilágítása mily m ó d o n történjék arra nézve nem akarunk senkinek útasításokat adni, s így eljárásában valakit megkötni. Számoljon le mindenki a körülményekkel, s cselekedjék a szerint. Azt hiszszük azonban, hogy egy-egy f e l o l v a s á s által célt lehet érni.

Az eszméknek hirdetői, terjesztői az élő szó mellett, az o l v a s m á n y o k. E lap olvasói már nagyrészen tájékozva vannak azon élénk mozgalomról, mely e téren megindult, s oda irányul, hogy a vallás-erkölcsi élet tisztasága mellett, a protestántizmus eszméinek is diadalt szerezzen. Ennek a diadalnak az útját szintén egyengetnünk kell az ily irányú iratok és lapok terjesztése által. Népünk eddig ponyva-irodalmi termékeket olvasott, «István bácsi»-féle naptárakat vásárolt; ma, hála istennek, van «Koszorúnk», «Mi Otthonunk», «Téli Újságunk»; ott van a Szalay «Keresztyén» című havi folyóirata, vagy az «Árvaházi- és Protestáns Naptár»-ok, melyeknek némelyike tartalmi tekintetben, ha kifogás alá is esik, de azért a célnak megfelelnek; ezeket kell tehát a nép kezébe adni, s leszorítani velők a selejtes olvasmányokat.

Ne gondoljuk azt, hogy nem veszik meg; a hajlam megvan bennök az olvasásra, mit bizonyít az is, hogy megveszik a rossz iratokat, ajánljuk tehát a helyett a jobbat. A melyik költségesebb, annak a megvételére álljon össze kettő-három, s rendeljék meg közösen. A cél ez által is el van érve.

Ezeknek az iratoknak terjesztésére és megkedveltetésére éppen jó alkalmúl kínálkozik a téli időszak, midőn a földműves ember is egy kissé több szabad idővel rendelkezik, s a hosszú estéken még szeretne olvasni is, vagy pláne, ha v a l a k i f e l o l v a s, azt szívesen meghallgatja.

Különösen pedig az i f j ú s á g n á l, az iskolák növendékeinél kell ezekkel tért hódítani, mert bennük és általuk rakhatják le a jövő épületének erős fundamentumát.

Mondanunk sem kell, hogy e szép munka, első sorban, reánk, lelkipásztorokra vár. Tőlünk függ a megindult üdvös mozgalmaknak sikere, eredménye. Midőn tehát azokat örömmel, s bennük a szebb jövő képét látjuk: nyújtsuk ki segítő, támogatató jobunkat is, s kinek, mint adák az istennek, legyen harcosa, avagy terjesztője az eszmének.

Mindezen kérdések, s főleg az állam által proklamált reformok mellett, föl fog merülni még egy csomó fontos, s reánk lelkészekre nézve igen nagy jelentőségű kérdés, így, hogy többet ne említsünk, a lelkészi fizetések változása az anyakönyvvezetés államivá tételével ezekről azonban, most még idő előtti volna szólni, minthogy csupán magában az elvet ismerjük és nem a kiviteli tervezetet is. Annak idején arról is elmondjuk szerény nézeteinket. Addig is, szolgáljon e pár sor a megindult mozgalmakhoz viszhangúl, s a ki látja, hogy a program helyes és üdvös, követendő példaul.

Az állam és a nevelés.

(Lakatos Sámuel elnök megnyitó beszéde a maros-tordamegyei ált. tanító-testület 1892. november 9-iki közgyűlésén)

«Kétségbe nem vonható igaz, hogy az erény az államnak leghatalmasabb mozgató ereje. Az erény teremti a jó polgárokat, s biztosítja az államnak maradandóságát. Az erény teszi lehetővé a szabadságot, s veszi élet a hatalomnak. Bizonyos tekintetben tehát az erény képezi az államok és kormányok végcélját. S ha ez így van, akkor a politika nem a törvényhozónak, hanem a nevelőnek művészete. A nevelés hatalmasabb a törvényeknél; a törvény nem ad az embernek bölcsességet; a bölcsőnél megkezdett nevelés azonban oly erkölcsökre szoktathat, melyek idő folytán megszilárdíthatják az államot, s fölöslegessé tehetik a törvényeket. Semmi sem helyesebb tehát, mint ez a két elv: a politika célja az erény; eszköze a nevelés.»

Ilyen formán lehet rövidbe foglalni Platon nézeteit a nevelésről.

Aristoteles szerint pedig: «A kormányokat az erkölcsök tartják fenn, és az erkölcsöknek a kormányzat formájával egyezőeknek kell lenniök; a demokráciában a demokratikus, az olygarkhiában olygarkhikus erkölcsök szükségesek. Mivel pedig az erkölcsöket a nevelés adja, ennek az állam kezében kell lennie. Végre, mivel az állam egység nélkül nem állhat fenn, szükséges, hogy minden polgár egyenlő érzelemben neveltessék; a mi közös, azt közösen kell tanulni.»

Ime, néhány alapelv a nevelés nagy fontosságáról, de egyszersmind ugyanannyi kijelentés azon feladat magasztosságáról, melynek szolgálatában állunk.

Nem lehet célo, ezen alkalommal, ezeknek bővebb fejtegetésébe bocsátkozni, mert azt röviden végezni, úgy sem lehetne, de fölemlíteni, tudatunkban felújítani, még sem fölösleges. Annál inkább nem fölösleges, mert mint minden más kérdés, úgy ez is időnkint feledésbe merül; más kérdések, más érdekek az elméket annyira elfoglalják, hogy erre még azok is kevésbé gondolnak, a kit közelebbről érdekel.

Úgy gondolom pedig, hogy a társadalom egy osztályának sem illik e fölül annyit gondolkodni, mint nekünk, tanítóknak; de egy vissza-tekintés a múlt időkre, e részben senkinek sem lehet kellemesebb, fölemelőbb, bátorítóbb, mint a tanítóknak.

A nevelésben közre kell működni ugyan minden szülőnek, minden polgárnak, de legtöbbet vár a világ mégis a tanítóktól, a kik polgári működésüknek éppen a nevelést választották, s az ebben kifejtett munkájuk által kell hogy elismerést szerezzenek egyéniségöknek is, állásuknak is. Míg a szülőnek, polgárnak ebbeli mulasztásai erkölcsi beszámítás alá esnek, s a következmények csak erkölcsileg terhelik, addig a tanító minden felelősséggel tartozik, s mulasztás, vagy túlkapás által érzékeny, sőt komoly bajokat okozhat magának.

Az a szerény állás, melyet a tanító elfoglal a társadalomban, az a sokféle követelmény, melynek meg kell felelnie, s az anyagi és erkölcsi akadályok, melyekkel állandóan küzdenie kell, melyek között lelkesedése szárnyai gyakran megtörnek, nem igen adnak időt a pihenésre, a szemlélődésre, a mire minden szellemi munkának oly nagy szüksége van. Használjuk fel tehát e percet, s vessünk egy pillantást arra a viszonyra, melyben a nevelés az állami élettel állott és áll jelenben.

Hogy a nevelés a legnagyobb politikai erők egyike, kétségtelen igazság. De érdekes látni, hogy ez az igazság mennyi viszontagságon ment keresztül azóta is, mióta a történelem adataiból itélni tudunk. Fölmerül és csakhamar elenyészik hosszú időre az éji homályban, hogy újra megjelenjék, és tartósan, hathatósan ott lebegjen ez is a többi vezér-eszmékkel együtt a művelt népek szemei előtt.

Platon és Arisztoteles államtudományi elméleteikben nagy súlyt fektettek a nevelésre. A fönnebb jelzett idézetek mutatják, hogy a nevelést fontosabbnak tartották a törvényhozásnál, s az állam alapját nem az úgy nevezett fundamentális törvényekben látták és keresték, hanem a nevelésben, mely az embert, a polgárt erényre tanítja, szoktatja; az erényre, melynek az állam alapját kell képeznie; az államnak, melyben a polgárok a törvény kényszere nélkül cselekszik a jót, csupán azért, hogy jót cselekedjenek.

Valóban, az állami életnek és a nevelésnek ez a felfogása oly szép, oly fönséges, hogy ennél különbet kigondolni, az emberi elme ma sem képes. Minden eddig ismert elmélet közt, ez áll legközelebb a Jézus által hirdetett: *isten országához*. Hanem, mint istenországa, úgy Platon és Arisztoteles állama is csak eszménykép marad előttünk, melyre törekedni, rendeltetésünk; de elérni, vajjon mikor fogja az emberiség?

De a nevelésnek az állami élettel való ezen nagy-jelentőségű öszszefüggése, s ez által a nevelés kérdéseivel

való érdemleges foglalkozás is, a görög bölcsesek törekvései után, egészen az újkorig, mély feledésbe süllyedve maradt.

Görögországra Róma következett, a görög szellemi mozgalmat a római váltotta fel. Es ezzel talán megmondottuk a nagy fordulat valódi okát is. Mert alig tévedünk, ha állítjuk, hogy a görögök által megkezdett nagyszerű tudományos, műveltségi élet hanyatlásának a római ság volt az oka. A rómaiság műveltsége, szelleme és intézményei, melyek annyira eltérők voltak a görögöktől. Mert ha elfogadtak is a rómaiak a görögöktől minden szépet és jót, azt úgy átalakították, hogy nem volt az többé görög, hanem római. Hogy a római vallás, római tudomány, római műveltség a görögöktől volt véve, hogy a görögöket ezekben maguk a rómaiak mestereiknek vallották: az köztudomásu. De, ez nem gátolhatta meg, hogy az elfogadott vallást, tudományt és műveltséget a maga nézeteihez és szükségeihez alkalmazza a római nép, hogy szellemének bélyegét rányomja mindarra, a mit államában elfogadott és meghonosított. És ennek következtében a görög és római eszmék, tudomány, stb. nagy hasonlósága dacára is, a görögötől nagyon eltérő szellem fejlődött ki, a római szellem, melyet egy újkori író igen találó kifejezéssel, *barbár kevélységnek* nevezett, melynek csak az iránt van érzéke, a mi politikai és katonai hatalom gyakorlásához tartozik, a mely csak a tábori életet, a háború-viselést tartotta szabad polgárhoz illő foglalkozásnak, minden egyebet a szolgákra bízott. Könnyen érthető, hogy ilyen társaságban a tudomány, mely elmélkedés, szemlélődés nélkül nem fejlődhetik, fenn nem állhat, a görögökhöz mérve, hanyatlásnak indult. És nem javított ezen a római műveltségnek úgy nevezett arany kora, az Augusztus korszaka sem. Sőt attól kezdve, a mint az egyeduralom mind zsarnokibb és erkölcstelelenebb lett, azzal együtt hanyatlott és pusztult el végképp a római vitézség és állam a nélkül, hogy egy római akadt volna, a ki Platon és Arisztoteles nyomába lépjék.

És mit látunk a középkor további folyamában? Népvándorlást, monarkhikus, abszolút hatalomra törekvő államok alakulását, hűbér-rendszer kifejlődését.

A rómaiaknak világra szóló nagy politikai hatalma nagyobb és tartósabb hatást gyakorolt a velök érintkező népekre, mintsem az a római birodalom bukásával együtt elenyészett volna. A szellemi érintkezés, közlekedés, az erkölcsök, nézetek meghonosulása nem oly hirtelen történik, mint egy táborozó ellenség benyomulása; de nem is üzhetők ki oly hamar, nem cserélhetők ki oly könnyen. A római szellem bizony sokáig fönmaradt azon országokban, melyek a római birodalom részeiből keletkeztek s azok intézményei, jogi viszonyai a rómaiak mintájára lettek megalkotva. A római jogtudomány pedig ma is minden keresztényen államban a jogtudomány legfőbb kútforrása s többé-kevésbé befolyással van a mai jogi életre is, legalább közvetett befolyással. Így volt ez az álammal. És ezen nagy hatás alól az egyház sem vonhatta ki magát. Mint világi hatalomnak a többi államokkal egyező szükségei, hasonló törekvései lévén, az egyház politikája ugyanaz volt, mint a többi államoké, a körülmények szerint defensív, vagy aggressív politika, és nem is lehetett más, ha mint állam, a többi

államok közt, magát fönn akarta tartani. Így lefolyt több mint másfélezer év, és a neveléssel sem az állam, sem az egyház nem sokat törődött. Nem merjük állítani, hogy a kor férfiai elfeledték, vagy nem tudták volna Jézusnak és az apostoloknak a nevelésre vonatkozó kijelentéseit, de az bizonyos, hogy a történelem semmit sem tud arról, hogy valahol kellő komolysággal és buzgósággal életbe léptetni, megkísérelték volna. Annál kevésbé gondoltak a pogány Platon és Aristoteles nevelési eszméinek életbe léptetésére. A középkor scholasztikus szellemi iskoláiban a tanítás és tanulás abból állott, hogy memorizáltak, recitáltak az akkor divatos eszme körből, de a nevelés lényegével a lélek és jellemképzéssel nem foglalkoztak, az az egyénekre, vagy családokra volt bízva.

Igy tartott ez a reformációig, mely az összes keresztény világban, mint a tisztító tűz, nagy jelentőségű és jótékony szellemi mozgalom volt. Lehet a felett vitatkozni, hogy a lelkiismereti szabadság, a felvilágosodás, a tudományok nagy föllendülése az ismeretek minden térein, a XVI. századbeli hitújítási mozgalom nélkül létrejöttek volna-e; s ha létre jönnek, a mostani fokozatot elérték volna-e? Lehet e felett vitatkozni, mert most senki sem tudhatja, hogy a reformáció nélkül mi történt volna? De azt elvitatni nem lehet, hogy a reformációval nem csak a hittudomány lett szabad, hanem a többi tudományok is. És hogy a lelkiismereti szabadság kivívása az állami és társadalmi életet is mily nagy mértékben átalakította, arról nyilván szól a történelem.

A reformáció által keletkezett nagy mozgalom a nevelés-ügyre sem maradhatott megfelelő hatás nélkül. Egyéb visszaélések mellett, a reformációt a tekintély hituralma ellen való védekezés is idézte elő, melyet már korábban is megkíséreltek, de siker nélkül. Mikint lehetett már ez ellen sikerrel harcolni? Csak egy módon, csak úgy, ha felvilágosították a nép a felől, hogy mit kell, mit lehet tudni, mit lehet, mit kell hinni? Ha képes lesz a nép arra, hogy mielőtt valamely szabály előtt meghajolnék, maga is vizsgálat tárgyává tegye azt és csak saját meggyőződése alapján fogadja el. Nyilvánvaló volt, hogy nevelés és oktatás nélkül a nép ezt nem tudja tenni. El nem halasztható kötelesség volt tehát, gondoskodni arról, hogy a nép jobb nevelésben és oktatásban részesüljön, mint addig. Így köszöntött be, mint általában az összes társadalmi életre, úgy a nevelésre is az új korszak. Így indult meg a nevelésre új irányu, nagy fontosságú mozgalom, mely több, mint háromszáz éve szakadatlanul tart. Azonban, a javulás sok ideig csak részleges volt és különböző irányokban haladt. Mindenik felekezet csak magára gondolt, magát akarta erősíteni, csak magának neveit; nem törődött másokkal, sőt gyakran meghiusítani törekedett az övével meg nem egyező működést. De még is nagy haladás volt ez, mert Melanchtonnál napjainkig, a nagy szellemek egész táborát látjuk elvonulni előttünk, a kik munkásságuk legtöbb részét a nevelés javításában és fejlesztésében töltötték.

Igen, a nevelés állapota javult és fejlődött, az kétségtelen, de a kellő, az elérhető javulás még is késett mindaddig, míg a legújabb időkben visszatértek egy legregibben kimondott igazságra. Valóban, érdekes látni

ebben is, mikint találkoznak a szélsőségek. Aristoteles mondotta ki legelőbb azt a nagy elvet: «az állam rendelkezik a polgárokkal, tehát, az állam köteles, azok neveléséről gondoskodni.» És ime, több mint kétezer év után még is eljutottunk oda, a hol Aristoteles állott. Ma már a legtöbb mivel állam feladatai közé foglalja a polgárok nevelését és annak minél nagyobb mérvű javításáról és fejlesztéséről intézkedik.

És ezzel eljutottam célomhoz. Azt hiszem, hogy lehető rövidbe foglalt vázlatban föltüntettem, minő utat tett meg a nevelés ügye a legrégebb kortól napjainkig. Célom volt, rámutatni, hogy a nevelés fogalma és célja már a görög bölcsek által tisztázva volt, de gyakorlatban csak most kezdik az államok az ő tanácsukat követni, mint legjobbat, leghelyesebbet.

De lehetetlen, tagadni, hogy a nevelés fejlődésével párhuzamosan haladt a nevelők, a tanítók helyzetének javulása is, erkölcsi és anyagi tekintetben. A kinek kedve van rá, a historia segítségével, könnyen megteheti a hasonlítást. És ha megteszi, igazat ad nekem abban, a mit fönnebb mondtam, hogy a multnak és a jelennek összehasonlítása a tanítókra csak megnyugtató, fölemelő és bátorító lehet.

És szükséges is, hogy így legyen. Nincsen állás, nincsen helyzet, melyben az észnek, a szívnek tisztasága, nyugodtsága és derűtsége szükségesebb volna, mint a tanítónak állása. Mikint másoknál, úgy a tanítónál is megzavarhatja ezt sokféle körülmény, de a sok közül egy, a mi legsúlyosabban nehezedett a tanító lelkére, családja bizonytalan jövőjének gondolata, ez ma már az állami intézkedések következtében mind ritkább és enyhébb alakban tűnik föl, és lehet remélni, hogy rövid idő alatt egészen elenyészik.

Eloszlottak az aggodalmak, de másfelől növekedtek a terhek, nagyobb a követelés, nehezebb annak megfelelni, mondhatja valaki. Minden bizonynyal, többre van ma kötelezve a tanító, mint hajdan, de az elismerés is nagyobb. Legyünk tisztában azzal, hogy a mint nem volt, nem is fog jöni a földön oly idő, mikor azt mondhatjuk: ime, minden munkát elvégeztünk, minden kötelességet teljesítettünk, nincs már egyéb hátra, mint a pihenés, a nyugalom. Az élet becsét és jelentőségét a cselekvés, a tevékenység képezi. E nélkül nincs elismerés, nincs jutalom, még akkor sincs, ha a természet különben javakkal és tehetségekkel ruházott is föl. Mindig igaz marad Aristoteles megjegyzése: «Az olimpiai játékoknál nem a legszebbek s legerősebbek nyerik el a koszorút, hanem azok, kik a porondon értte küzdenek.

Az egyházmegyéből.

A görgényi egyházmegyéből.

A görgényi egyházmegyében egyik legkisebb egyházközség Kis-Fülpös. Kicsinységénél nagyobb baja az, hogy hire nem a legjobb. Nagyobbára nemes vérből származó lakóit a fama mint rakoncátlan, fizetni nem szerető, egyházi érületét levetközött embereket festi le. Tudom, gyermek koromban, a rossz tanulót azzal ijesztették vidékünkben, hogy még kis-fülpösi papnak sem válik be. Pedig, a csacsogó is-

ten-asszonynak nincsen igaza Árról tanuskodik folyó évi szeptember 27-ike, mikor egy lélekemelő ünnepélynek voltunk tanui Kis-Fülpösön. Ekkor tartott hála-istentiszteletet, azon okból, hogy templomát renováltatta. Ezen szép templomot az egyházközség 1836—38-ban építtette; de az idő romboló foga nagyon meglátszott rajta. Falai egészen vedlettek voltak; fedelén csorgott be az eső. Egyáltalán, az enyészet képe tekintett le róla. Most egészen új ruhában, mondhatnók, ünnepi köntösben áll a szemlélő előtt. S hogy így lehessen, a hivek buzgósága, áldozat-készsége tette lehetővé. Nemcsak sok-sok munkájába került ezen templom-javítás a hiveknek, hanem anyagi áldozatába is; melytől még a legszegényebb sem vonta vissza magát. S ez méltán dicséri úgy őket, mint buzgó papjukat, ki méltán örvend hivei között általános szeretetnek, s a ki tudja őket vezetni egyházas életre, s egyházunk iránti áldozat-készségre.

A kis egyházközség elvégezvén a munkát, hogy bemutathassa, megnívta gyűlésre kebelébe a görgényi egyházmegyei Papi Értekezlet felső-marosi fiók-körét, szeptember 27-re. Ekkor egyszersmind hálaadó isten-tiszteletet rendezett. Az imát Kovács Ákos, tancsi pap mondta. Az ő buzgósága minket is magasra emelt. Utána Jung Ferenc, magyar-régeni fiatal lelkész tartott innepi beszédet, II. Thess. III. 10 felett. Felteszi a kérdést: miért munkáljunk? Felelet: a lélek céljaiért kell munkálnunk; s igen talpraesetten fejtegette e kérdést, kimutatva annak jutalmát is, ügyesen szövén be az alkalmat, mely összegyűjtött. Ügyes, gyakorlott, természetes előadása nagy hatást gyakorolt.

A templom-avatással kapcsolatban nem szabad megfeledkeznünk az alkalmoszerű adományokról sem. Fekete Dániel és felesége, Gáll Lila, adott egy díszes bársony-szószeletakarót; Tamás Jánosné, Tavasz Mária, elhalt Polixena nevű lánya emlékére, egy urasztali takarót; Horváth Mária egy urasztali takarót; Tavasz József, magyar-péterlaki ref. lelkész, kinek nagyatyja a templom-építéskor volt buzgó kurátora az egyházközségnek, s nagybátyja, a szószelet fölé koronát csináltatott, megígérte, hogy urasztalt csináltat.

Az isten-tisztelet után kezdődött a Papi Értekezlet, melyet Gergely Lajos, fiók-köri elnök, egy igen talpraesett felolvasással nyitott meg. A megnyitó tárgyát a lelkipásztori gondozás köréből vette; ez alkalommal annak három ágára terjeszkedvén ki: a) a viszongó házasságok kibékítéséről, b) a betegek látogatásáról, és c) az egyházi fegyelemről hangoztatván igen fontos, és az élet tapasztalatai által igazolt eszméket. Pap Lajos, dedrád-széplaki lelkész értekezett azután e kérdéssről: jogilag fönnálló házasság mellett, lehet-e törvénytelen gyermek, illetőleg szabad-e a papnak törvénytelennek anyakönyvelni? E kérdést igen szakavatottan tárgyalta, kiterjeszkedvén általában a születési és kereszteleési anyakönyvezésre, összehordva erre az összes törvényhozási intézkedéseket, miniszteri rendeleteket és kuriai döntvényeket, s azokból mutatta ki, hogy nem. Fájdalom, e kényes kérdésben a lelkipásztorok között igen sok téves nézet van a «józan ész» nevében, s ezért jó lenne, ilyen nagy utánjárással összegyűjtött adatokat nyilvánosságra bocsátani. (Kiadjuk szívesen. Tessék beküldeni. Sz e r k.) Azután, Pataki Dénes, helybeli lelkész, olvasott fel a halva szülöttek anyakönyvezéséről, egészen a törvényes alapot mutatóval ki ügyesen, míg Bóka György sok életből szerzett tapasztalat alapján, és sok életből vett eset felsorolása mellett, értekez-

zett a papi tekintélyről és annak feltételeiről; végül, néhány közérdekű kérdés megbeszélésével bezáródott a gyűlés.

És vittük magunkkal azt a tanuságot, hogy egyházi életünk kebelében fontosabb intézmény nincs, mint a Papi Értekezlet. És azután mi volt még? Egy barátságos áldomás a helybeli lelkész asztalánál, hol a benső barátság, a kollégialis együttérzés csak ismét és valóban melegen nyilvánult.

Bölkényi.

Külföldi egyházi szemle.

A francia forradalom, lényegében véve, tisztító hatásától eltekintve, úgy mutatta be magát, mint a művelődésnek anarkhista ellensége, mert paradoxon tetteiben tagadó feleletet adott arra a kérdésre, vajjon felküzdí-e magát a történelmi fejlődés ereje az emberiség eszméihez, ha t. i. ezek az eszmék nem csak egy pár olyan erős veretű szólamig terjednek, melyek, mint fél igazságok, könnyen kormányozhatják a világot, de éppen olyan könnyen félre is magyarázhatók. A francia forradalom felszínre dobott sok eszmét, az kétségbevonhatatlan tény; de, egészben véve, azt mutatja, hogy az emberiség már ekkor nem tudta megtalálni maga-magát, nem tudta megteremteti az élet egységét, mert a felszabadított gondolkozási törvénykönyv által elzárta a művelődés lehetőségét, mert az ismeretek egyetemességének áttekinthetőségét; azaz, lélekben és kulturában szegénnyé tette a gazdagot. Mert a művelődés még nincs biztosítva, ha azok a külső feltételei megszerezettek, melyeket a forradalom megadott; hiszen, a való történelem is azt mutatja, hogy a szellemi élet a francia forradalom által nagy ellentétekbe jutott, már ha egyéb miatt nem is, de a miatt, mert a természettudományok elváltak a bölcsészet és költészet emlőitől. És a minnek a francia forradalom mutatta magát, ugyan annak maradt az ezt megteremtő francia szellem is, azaz, nem hogy elenyészett volna az ellentéteket, hanem inkább kiszélesítette azokat. A művelődés egyetemességén a forradalom óta nem munkálkodott a francia, vagy ha munkálkodott, de ezt abban az irányban érvényesítette, a hol a kételkedés és tagadás tanai lehatolnak a tudásnak, a kulturának meggyőződés és lelkesedés lakta zöld virányaiba, ennek a vége pedig az, hogy mikor ez az irány érvényesül, ugyanakkor megásta ez maga-magának a sírját. Hol lesz ennek a vége, ki tudja azt? Tény, hogy a francia szellem ma már nem tud túrni semmi pozitívumot, semmi szilárdan megállapított formát; a keresztyénséget éppen úgy semminek veszi, éppen úgy átmeneti korszaknak tekinti, mint a császárságot, mint a republikánizmust. S mintha ez napjainkban jobban érvényesítené magát, mint valaha. Legalább eddig még soha sem hallottuk, soha sem olvastuk azt, hogy a keresztyénségnek őszákramentumait, melyeket soha senki kétségbe nem vont, a franciák is el ne ismerték volna. Már, e hitünknek vége van. Franciaországba, ez idő szerint, az egyházi kereszteleés helyett be van hozva a polgári keresztség. Egyetemesen még nem, de pl. a Párizs melletti Saint-Denis város tanácsa a francia forradalom jubileumát azzal innepelte meg, hogy a polgármester, a városházán, egyházi zene helyett, a marseillaise hangjai mellett, az egyetemes emberiség nevében, a francia republikánusok való elkötelezéssel végrehajtott egy gyermeknek ezt az új módját a kereszteleésnek. Az újmódi kereszteleésnél fő az, hogy megkivánja a keresztszülőket, kik magukat kö-

telezik, hogy kereszt-gyermeköket anyagilag is támogatják, hogy az egyházi szertartások minden néven nevezendő formájától elidegenítik, de rászoktatják a munkára és a szabadság szeretetére, a testvériség élénk érzetére, s a köztársaság forró szeretetére. Ezek a keresztzülök kötelezettségök érzetét nevük aláírásával ismerik el. Maga a szertartás, illetve, a megkeresztelés legutoljára jön, mikor már az aláírásnak is vége van és igen egyszerűen hajtatik végre. Ehhez a pol-

gári kereszttséghez, ugyszólván, egy szót sem lehet szólani. Ha idáig eljutott Franciaország, már akkor csak az ész istennőjére van ismét szükség, mellette pedig arra legkevésbé sem, hogy valaki a községtanácsban még egyszer kimondassa isten lételét. Mert eddig Franciaországban keresztén-ellenes csak az volt, ki a róm. kath. egyháznak volt ellensége, ezután atheista lesz az egész társadalom, mely nem fog hinni semmit s ezért neki sem fog hinni senki semmit.

TÁRCA.

Bod Péter idejében és most.

(Vége.)

Jelenleg van az udvarhelyi egyházmegyében 50 anya-egyházközség. 150 év alatt anya-egyházból alig diasporák lettek: Sárpatok, Fejéregyháza, Dobófalva; tehát, öt anya-egyházközség. Leány-egyházból anya-egyház lett: Bikafalva, Fiádfalva, Mátfalva, Ocfalva, Szent-Márton, Csekefalva, Telekfalva; tehát, 7 egyházközség. Bod Péter után keletkeztek, az egy Sófalva helyett, Alsó- és Felső-Sófalva, Siménfalva; tehát, két egyházközség. Így a szaporodás kilenc az öt apadással szemben. Ide csatoltatott újabb időben Kóbor, mely Bod Péter idejében még a szász püspök felügyelete alatt állott és a most felállított segesvári körlelkészség.

Tizenharmadik az erdővidéki esperesség, így neveztetve az erdőktől, melyek közt fekszik. Egyházközségek voltak itt Bod Péter idejében: 1. Nagy-Batzon. Kis-Batzon, Bod Péter megjegyzése szerint, korább az előbbinek leány-egyháza. 3. Hermán. 4. Jüle. 5. Bardotz. 6. Száldobos. 7. Orosztelek. 8. Bibartzfalva. 9. Bodos. 10. Száraz-Ajta. 11. Közép-Ajta. 12. Nagy-Ajta és 13. Bölön. Bod Péter megjegyzzi, hogy e két utóbbiban a lakosok korábban unitáriusok voltak, most reformátusok. 14. Köpetz. Leány-egyháza: Ürmös. 15. Miklós-vár, itt, miután a Kálnoki-grófok katolikusok lettek, szét-szorodott a református egyház.

Jelenleg van az erdővidéki egyházmegyében 13 anya-egyházközség. 150 év alatt anya-egyházból leány-egyház lett Nagy-Ajta és Miklós-vár; veszteség tehát kettő.

Tizennegyedik a kézdi esperesség. Egyházközségek voltak ebben: 1. Kézdi-Vásárhely, város, híres kereskedéséről, lakosai reformátusok. Leány-egyháza: Oroszfalva. Mártonfalva. 3. Mátfalva. 4. Márkosfalva. 5. Létzfalva. 6. Bita. 7. Maxa. 8. Dálnok. 9. Albis. 10. Alsó-Tsernáton. 11. Felső-Tsernáton. 12. Ikafalva. 13. Felső-Torja. 14. Karatna, Bod Péter megjegyzése szerint, ez régebb Felső-Torja leány-egyháza volt, most anya-egyház.

Jelenleg a kézdi egyházmegyében szintén 14 anya-egyházközség van. Ez egyházmegye most is változatlanul úgy áll, mint 150 év előtt.

Tizenötödik az orbai egyházmegye. Itt egyházközségek voltak: 1. Zágon. Papoltz. 3. Kovászna. 4. Körös. 5. Páva. 6. Zabola. 7. Páké. 8. Barátos. 9. Szörtse. Leány-egyháza: Tamásfalva. 10. Telek. Leány-egyháza: Tzófalva.

Az orbai egyházmegye jelenleg 11 egyházközségből áll, Cófalva ugyanis leány-egyházközségből anya-egyház emelkedett.

Tizenhatodik a sepsi esperesség, melyben egyházközségek voltak Bod Péter idejében: 1. Al-Doboly.

Ilyefalva, város, hol a pálos-szerzeteseknek temploma van. 3. Szotyor. 4. Killyén. 5. Szent-Király. 6. Szemerja. 7. Szent-György, város, hol régen híres iskola volt tanulókkal, de Ali basa 1661-ben fogságba vitte a lakosságot, s ezért most (t. i. Bod Péter idejében) nem oly népes. 8. Árkos. 9. Kálnok. Leány-egyháza: Körispatak. 10. Zalán. 12. Oltzeme. Málnás. 13. Bodok. 14. Étfalva. Leány-egyháza: Zoltán. 15. Gidófalva. 16. Martonos. Leány-egyháza: Fotos. 17. Angyalos. 18. Besenyő. 19. Eresztevény. 20. Komolló. 21. Réty. Fel-Doboly. 23. Kis-Borosnyó. 24. Nagy-Borosnyó. 25. Eger-Patak. 26. Magyaros. Leány-egyháza: Szatsva. 27. Lisznyó. 28. Bikfalva. 29. Kőkös. 30. Uzon. 31. Szent-Ivány. 32. Hídvége. Árapataka. Leány-egyháza: Erősd. 34. Bodola. Leány-egyházai: Nyén, Bolonya.

Bod Péter megjegyzzi, hogy a háromszéki három egyházmegye a reformáció után egy darabig egy egyházmegyét képezett s magában foglalta az erdővidéket is; azon időben László nevű esperes igazgatta őket; ennek halála után azonban az említett négy részre szakadt, de hogy e külön-szakadás mely évben történt, nincs sehol följegyezve.

Jelenleg van a sepsi egyházmegyében 36 anya-egyházközség. 150 év alatt anya-egyházból leány-egyház lett Szent-Ivány; megfordítva, leány-egyházból anya-egyházak lettek: Nyén, Erősd, Szacsva. Tehát, a szaporulat három egy apadással szemben.

Különleges helyzete volt a fogarasi egyházközségnek, hol hajdan két pap és híres iskola volt, még pedig egy magyar és egy oláh református iskola. A piac jövedelme a papé. A fogarasi első-paptól függöttek a fogarasi lutheránus pap, és ugyszintén a sárkányi és bethleni is. A kóbori, vizaknai és a szászvárosi egyházközségek a szász püspöktől függöttek, ugy a tordosi is, ki egész tizedet kapott.

Bod Péter kimutatása végén egy összegezést is csinál, mely szerint, az ő idejében volt Erdélyben összesen 498 református anya-egyházközség és 180 leány-egyházközség. Jelenleg, az 1892-iki névkönyv szerint, van az erdélyi egyházkerületben összesen 528 anya-, és 215 leány-egyházközség. De e számból le kell vonnunk a szilágy-szolnoki egyházmegye és a romániai miszsiói egyházközségeit, melyek Bod Péter idejében nem tartoztak az erdélyi egyházkerülethez. Csak ezek kivonása után tudhatjuk meg, hogy szaporodott-e, vagy apadt Erdélyben az egyházközségek száma? Összegezve tehát jelen dolgozatunk adatait, kijön, hogy Bod Péter ideje óta, tehát 150 év alatt, az erdélyi egyházkerületben 103 anya-egyházközséget veszítettünk, melynek pótlásául csak 59-et nyertünk. Elszomorító látvány, hogy a hunyadi egyházmegyében 12, a székiben 13, a dézsiben 28, a sajióban 13 anya-egyházközséget veszítettünk, míg ezek pótlásául csak

alig párt nyertünk vissza. Annál megdöbbentőbb e jelenség, mert mi azon helyeken nem csak mint felekezet vesztettünk tért, hanem éppen azon arányban vesztett a nemzet is. Tehát, nem csak felekezetünknek kötelessége, azon helyeken segélyre sietni, hanem a magyar államnak is. Mit cselekedjünk tehát atyámfiai, férfiak? Videant consules!

Rákosi György.

Előfizetési felhívás.

Theológiai magántanári vizsgánkra készített munkánkat akarjuk sajtó alá adni; a munkát, melynek tárgyával már theologus éveinkben előszeretettel foglalkoztunk, s melynek együttes kidolgozását a külföldön határoztuk el. Kinek theológiai iránya mindjárt a reformáció első évtizedeiben a maga pártjára vonta a magyar ajku protestánsok nagy részét: Kálvin nemes alakja, nagy szelleme ismertetésére vállalkozánk. Ha voltak is kísérletek, s tagadhatatlanul legtekintélyesebb köztük a boldogult Révészé, melyek a nagy reformátor munkásságát hazai közönségünk előtt ismertették nem hiszszük, hogy valaki felcslegesnek nyilvánítaná az új kísérletet, mely «Kálvin élete és egyházpolitikája» címen ismerteti az ő életét és gyakorlati munkásságát, az újabb kutatások nyomán.

S ha ezt senki feleslegesnek nem nyilváníthatja, annál kevésbé a másikat, mely «Kálvin theológiája» címen a keresztény vallás rendszerét ismerteti, a mint az, az ő hatalmas szelleme által megalkottatott. Luther theológiája méltó ismertetőre talált a hallei Köstlinben, Zwingliét meg A. Baur a boldogult züríkiek, Schweizer és Biedermann, kedves tanítványa írta meg a nagy mester Schweizer kalauzolása mellett. Kálvin theológiáját azonban összefüggő egészbe foglalva, tudomásunk szerint, még a külföld hatalmas theol. irodalma is nélkülözi, nyilván azért, mert örökbecsű Institúciója könnyen hozzá férhető a tudós világnak. A hol azonban, miként nálunk is, a művelt közönségnek is hozzá férhetőkké kell tenni, első sorban hazai nyelven kell megszólaltatni és a mai kor tudatába átplántálni. A mai kor emberének némileg más levén a gondolkozása, mások a fogalmai, sőt bizonyos mértékben kifejezései és szókincse is, a pusztá fordítás alig érné el az óhajtott célt, míg az ismertetés sokkal alkalmasabb erre. Azért választottuk ezt.

Vajha, theol. munkásságunk e szerény első zsengeje is hozzá járulhatna a protestáns öntudat fejlesztéséhez és köztudatra juttatásához annak, hogy miért és mennyiben vagyunk mi kálvinisták még ma is: a betű, vagy a szellem által-e?

A mi a dolog anyagi oldalát illeti, a két dolgozat együtt egy füzetben, mintegy 22 nyomtatott ivnyi terjedelemben és külön-külön megrendelhető. A kettős füzet előfizetési ára füzve 1 frt; a külön példányoké 1 frt 20 kr. Theologusoknak 25% kedvezmény.

A bekötéshez szükséges táblák arany-metszéssel külön megrendelhetők. Az előfizetés határnapja 1893 jan. 1-e, a meddig az előfizetési pénzek tek. Baldy Károly könyvkiadó urhoz Nagy-Enyede beküldendők, hogy a nyomtatandó példányok felől magát tájékozassa.

Gyűjtőknek 10 előfizető után egy tisztelet-példány jár.

Jancsó Sándor, Nagy Károly,
a «Kálvin élete és egyh. polit.» írója. a «Kálvin theolog.» szerzője.

Különfélék.

== **E számunk utolsó levén e hónapban**, szívesen kérjük olvasóinkat, hogy az ebben közölt és így pályázatra bocsátott cikkelek közül valamelyikre szíveskedjenek szavazatukat beküldeni december 15-ig.

A pályázó cikkek a következők: A magántanulásról; Október 31; A felekezeti tanárképzésről; Zsinat előtt (a zsinati atyák szíves figyelmébe); A napi kérdésekhez.

== **Főtiszt. püspök, Szász Domokos, aa.** folyó hó 21-én estve, a többi zsinati tagok, köztük lapunk szerkesztője is, folyó hó 23-án reggel útaztak Budapestre, az egyetemes zsinat harmadik, s minden bizonynyal, utolsó ciklusára. Legyen istennek áldása munkájukon és a megalkotott törvények majdan anyaszentegyházunk javára!

== **Minden esztendőben újból és újból** ajánlottuk olvasóinknak a «Téli Újságot», mely nevéhez híven, dec. jan. és februárban szokott megjelenni és hallatlan olcsó árban rendelhető meg Hornyánszky Viktornál, Budapesten. Egyes számok ára 2 krajcár, ha pedig tíz példány rendeltetik meg, három hónapra 26 krajcár. Maga a lap a vallásosság, a buzgóság és tiszta erkölcs terjesztésének nemes munkáját végzi, s mint ilyen, lelkésztársainknak isten-országa erősítésében hűségeen segít. Kiállítása az új folyamnak csinos, tetszetős, illusztrált, és nagyon érdemes, hogy mentől szélesebb körben elterjedést nyerjen. Szoktatni kell a népet az ilyen iratok megszerzésére, mert oly magvetés ez, mely terem hatvan és száz-anynyt.

== **Brassóban, mint onnan írják**, úgy látszik, fölütötte fejét az ultramontánizmus. Olvasóink emlékeznek, hogy ottani ref. templomunk fölszentelési innepélyétől mily tüntetőleg tartották vissza magukat a katolikusok, mint «egyház». Akkor még csak tüntettek, ma már dühöngenek. Nem régiben az evang. szász nagy papot támadták meg az orvosok és természettudósok nagy gyűlésén, a természettudományok és vallás viszonyáról mondott beszédéért s most a mi fiatal vallás-tanárunk, Nagy Károly ref. theol. magántanár ellen folytatnak harcot, kinek a reformáció emlék-innepélyén mondott beszédét, hogy «minő tisztességes úton», még csak sejtik, megkerítvén, annak elcsavart félremagyarázása alapján őt, mint a brassói magyar lakosság «tulnyomó többségének» vallását sértőt, lázítót támadják. Fiatal barátunkat nem féltjük az ilyen támadásoktól, mert van ereje és tehetsége, megvédeni a protestáns elvet, mely éppen a kisebbség lelkiismereti szabadsága bármily túlnyomó többséggel szemben. Magunk részéről pedig csak örvideni tudunk, hogy főtiszt. püspökünk saját tapasztalatából látván az égető szükségét, posíciónkat itt minél jobban megerősíteni, megtette a kellő lépéseket az országos közalapról való segély megszerzésére. Koronázza törekvését minél fényesebb siker.

== **Kérelem a nt. lelkészi karhoz.** Az országos protestáns árvaházi egyesület tulajdonát képező «1893. évi Protestáns Árvaházi Képes naptár»-ra most az év vége felé is egyre érkeznek hozzánk megrendelések az ország különböző tájékáról. Példányaink elfogyván, hogy az utólag nyilvánuló pártolást csak részben is kielégíthessük, a nt. lelkész urakat tisztelettel fölkérjük, hogy a kik a hozzájuk küldött példányokat még el nem adhatták, vagy kelendőségükre bizonyosan nem számíthatnak: a fölösen megmaradottakat a mi költségünkre azonnal visszaküldeni szíveskedjenek. Tisztelettel Hornyánszky Viktor, mint a «Prot. árvaházi képes naptár» bizományosa.

== **A széki egyházmegyében** megtörténvén az egyházközségi képviselőkre beadott szavazatok számbavétele a szamosmenti kerületben báró Bánffy Kázmér, szolgabíró, a buzaiban Ujváry József, lelkész, a váraljaiban Schilling Ottó, kir. közjegyző, a székiben Vásárhelyi Boldizsár, körlelkész, a tanítók részéről Gyárfás Albert, lelkész.

== **Kérelem.** Tisztelettel kérem azokat, kiknél már karácsonkor megjelenendő verskötetemre kibocsátott és esetleg aláírt előfizetési iven vannak, szíveskedjenek azokat, az előfizetési pénzzel együtt, Baldy Károly, nagy-enyedi könyvkereskedőhöz haladék nélkül beküldeni. Nagy-Enyed, 1892. nov. hó 18 Szabó Jenő.

== **Nyilvános számadás és köszönet.** A magyarokereki ev. ref. templom tornyának építésére újabb adakoztak: Főtiszt. Szász Domokosné öméltsége 11 frt. 40 kr. N. N. ur 1 frt. Ezen adományok összege: 12 frt. 40 kr. Az előbbi adományokkal együtt: 270 frt. 34 kr. A kegyes adakozók fogadják magam és egyházam leghálásabb köszö-

netét. Magyarókerékén, 1892. november 15-én. Barabás Árpád, ev. ref. pap.

= **Hálás köszönet.** Dr. Szécsi Károlyné ó nagysága egy igen csinos urasztali terítővel gyarapította egyházunk urasztali készletét, melyért fogadja egyházam nevében hálás köszönetemet. Magyarókerékén, 1892. november 15-én. Barabás Árpád, ref. pap.

= **Nyilvános köszönet.** Özv. br. Bánffy Zoltánné, sz. gróf Teleki Eliz ömeltósága, szives volt, felsőbb leányiskolánk részére 60 forintot adományozni, és pedig egy oly alaptőke létesítésére, melynek célja, hogy kamataival a szegény tanulók tankönyvbéli szükségletét fedezze. Fogadja ó méltósága e helyen is nemes szívü szép adományáért hálás

köszönetünk nyilvánítását. M.-Vásárhelyt, 1892. nov. 14. Vass Tamás, isk. széki elnök. Pallós Albert, ev. ref. elemi és felsőbb leányisk. igazgató.

= **Nyilvános köszönet.** Nagytszt. Lénárt József, esperes ur, 8 drb. domború térképet, Temesvári Mihály, könyvkereskedő ur pedig «Die Elektrizität ihre Erzeugung u. Anwendung in Industrie u. Gewerbe» című könyvet volt szives szakkönyvtárunk, illetve, tanszergyűjteményünk gyarapítására ajándékozni, mely szives adományért mindkét nemes szívü adakozónak hálás köszönetet mondunk. M.-Vásárhelyt, 1892. nov. 14. Vass Tamás, isk. széki elnök. Pallós Albert, ev. ref. felsőbb leányisk. igazgató.

HIVATALOS RÉSZ.

3062—1892.

KÖRLEVÉL,

valamennyi erdélyi ref. collegium m. t. t. Előljáráóságának.

Ezennel hivatalosan tudatjuk, hogy a f. é. decemberi javító érettségi vizsgálatok a kolozsvári ref. főgimnáziumban december hó 15-ik napján, nagyságos Schilling Rudolf, collegiumi gondnok ur elnöklése mellett, fognak megtartatni. A miről a collegium m. t. Előljáráóságok és az érdekllett tanuló ifjak, mihez tartás végett, értesitetnek.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató-Tanácsától, Kolozsvártt, 1892. november 16.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Szász Domokos,
ref. püspök, mint elnök.

1200—1892.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerület főhatósága alatt álló bukovinai a n d r á s f a l v i egyházközség kántor-tanítói állomására ezennel pályázat nyittatik.

Javadalma: gazdasági épületekkel, nagy kerttel ellátott tisztességes lakás és tizenegy s fél hold jóminőségű szántó-föld, vagy a helyett 100—110 forint haszonbér; alapítványi kamatokból 150 forint, központi segélyből 50 forint.

Kötelességei: a három osztályu vegyes népiskolában tanítás heti 24 órán, a hétköznapi, vasárnap és innepi istentiszteletek, valamint a temetések alkalmával, a kántori teendők végzése. A német nyelvben jártasak előnyben részesülnek.

Pályázati határnap dec. 20. Folyamodványok az ev. ref. püspöki hivatalhoz küldendők, Kolozsvárra.

Kelt Kolozsvártt, 1892. nov. 21. Szász Domokos,
erdélyi ref. püspök.

1257—1892.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerületben, a sz.-szolnoki ev. ref. egyházmegyébe kebelezett de es házi kántor-tanítói állomásra ezennel pályázat nyittatik.

Javadalma: tisztességes lakás és mintegy egy holdnyi gyümölcsös és veteményes kerten kívül, egyházhatóságilag 265 frtban van megállapítva.

Pályázati határnap dec. 15. Folyamodványok nt. Nagy László, esperes aához intézendők, Sz.-Somlyóra.

Kolozsvártt, 1892. november 22. Szász Domokos,
erdélyi ref. püspök.

1244—1892.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ref. egyházkerület kötelékébe tartozó b u k a r e s t i egyházközség segéd-tanítói állomására ezennel pályázat nyittatik.

Javadalma: egy szobából álló butorozott lakás, és évi 960 frank (457 frt. o. é.), havi utólagos részletekben.

Kötelessége: a népiskolában heti 25—28 órán tanítani, és a kántor-tanító betegsége, vagy akadályoztatása esetében, a templomban orgona-kisérettel énekelni, úgyszintén temetések

alkalmával, a kántori teendőket végezni, mely esetben a stólat is kapja. A románul tudók előnyben részesülnek; dalárdát vezetni tudók mellék-jövedelemre is számíthatnak. Csak okleveles nőtlen tanítók, vagy tanító-jelöltek pályázhatnak. Az állomás azonnal elfoglalandó.

Pályázati határnap dec. 15. Folyamodványok nt. Bartalus János, esperes aához küldendők, Bukarest. (Románia).

Kelt Kolozsvártt, 1892. nov. 22. Szász Domokos,
erdélyi ref. püspök.

623—1892.

MEGHÍVÓ.

Nagy-sajói ev. ref. egyházmegyénk m. és t. fő- és al-gondnokait, képviselőit és t. lelkészeit, van szerencsém meghívni Besztercén, a megyeház tanácskozási nagy termében, folyó évi december 10-én délelőtt 10 órával kezdődőleg tartandó egyházmegyei közgyűlésre.

Gyűlésünk tárgyai lesznek: esperesi jelentés az egyházmegye életéről; főjegyzői jelentés az egyházmegyei tanács működéséről; egyházi főhatóságunk által jóváhagyott özvegyárva gyámintézet és egyházmegyei pénztár alapszabályainak közzététele s ennek alapján, a részvényesektől járó illeték befizetésének elrendelése és az 1893-ik évi költségvetés elkészítése, stb. Kérem tiszt. lelkésztársaimat, hogy egyházaik képviselőjét, a gyűlés idejéről és helyéről tudassák s hívják meg.

Az nap délután 3 óraker házassági törvényszéki ülést tartok, mit a válóperesekkel tudatni, az ügyvéd urakat kérem föl.

Az egyházmegyei Papi Értekezlet junius havában tartott ülése határozata folytán, e folyó évi november 30, délelőtt 10 óraker somkereki egyházunkban az Értekezletet, a midőn összehívom, remélem, hogy lelkésztársaimat teljes számban lesz szerencsém üdvözölhetni.

A nagy-sajói ref. egyházmegye esperesétől, Sz.-Cegő, 1892. november 14. Musnai Károly,
ref. esperes.

318—1892. HIRDETMÉNYES IDÉZÉS VÁLÓPERBE.

Sepsi-szt.-királyi születésű Huszti János, bukaresti lakos, nejét, voláli születésű Kádár Zsuzsánnát, ki őt ezelőtt hat évvel Bukarestben hűtlenül elhagyta s azóta sem tartózkodási helye, sem életben léte felől tudomása nincsen: ezennel hirdetményesen idézteti a romániai ev. ref. egyházmegye házassági törvényszéke elé, oly kijelentéssel, hogy máttól számítandó hat hónap lefolyása alatt jelenjék meg a nevezett házassági törvényszék előtt, mert akár jelenik meg, akár nem, válóperét ellene, mint hűtlen elhagyó ellen, megkezdí és le is járátja.

A romániai ev. ref. egyházmegye esperesi hivatalától, Bukarest, 1892. november 16-án. Bartalus János,
ref. esperes.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.